

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Τμήμα: Διεθνών και Ευρωπαϊκών Σπουδών

Μεταπτυχιακό πρόγραμμα: Ευρωπαϊκές Πολιτικές Νεολαίας

Εκπαίδευσης και Πολιτισμού

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**Θέμα: « Ευρωπαϊκή Πολιτική Απασχόλησης νέων
αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και μετάβαση στην αγορά
εργασίας: Σύγκριση ελληνικής και ευρωπαϊκής πραγματικότητας»**

Μεταπτυχιακός φοιτητής: Υφαντής Δημήτρης (Α.Μ : myr17016)

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Μπουτσιούκη Σοφία

Εξεταστής καθηγητής: Ζαφειρόπουλος Κωνσταντίνος

Θεσσαλονίκη , Νοέμβριος 2019

Υπεύθυνη Δήλωση

«Δηλώνω υπεύθυνα ότι όλα τα στοιχεία στην παρούσα εργασία, τα απέκτησα τα επεξεργάστηκα και τα παρουσιάζω σύμφωνα με τους κανόνες και τις αρχές της ακαδημαϊκής δεοντολογίας, καθώς και τους νόμους που διέπουν την έρευνα και την πνευματική ιδιοκτησία. Δηλώνω, επίσης υπεύθυνα ότι, όπως απαιτείται από αυτούς τους κανόνες, αναφέρομαι και παραπέμπω στις πηγές όλων των στοιχείων που χρησιμοποιώ και τα οποία δε συνιστούν πρωτότυπη δημιουργία μου».

Περιεχόμενα

Περίληψη	5
Abstract	6
Εισαγωγή	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	11
1. Πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την απασχόληση υπό το πρίσμα της εκπαίδευσης	11
1.1 Συνθήκη της Ρώμης.....	13
1.2 Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη.....	14
1.2.1 Η πολιτική απασχόλησης και η εκπαιδευτική πολιτική στο πλαίσιο της Ε.Ε.Π.....	15
1.3 Συνθήκη του Μάαστριχτ.....	16
1.3.1 Η πολιτική απασχόλησης και η εκπαιδευτική πολιτική στο πλαίσιο της συνθήκης του Μάαστριχτ.....	17
1.3.2 Λευκή Βίβλος 1993.....	20
1.4 Συνθήκη του Άμστερνταμ.....	22
1.4.1 Η πολιτική απασχόλησης στο πλαίσιο της συνθήκης του Άμστερνταμ και η δημιουργία της ΕΣΑ.....	23
1.5 Διακήρυξη της Μπολόνια.....	25
1.6 Στρατηγική της Λισαβόνας	27
1.6.1 Οι στόχοι της Στρατηγικής της Λισαβόνας και η αναθεώρηση της ΕΣΑ.....	29
1.7 Διακήρυξη της Κοπεγχάγης.....	30
1.8 Συνθήκη της Λισαβόνας.....	33
1.9 Στρατηγική Ευρώπη 2020.....	35

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2.....	39
2. Απασχόληση και ανεργία: Ευρωπαϊκό Πλαίσιο- Η περίπτωση της Ελλάδας.....	39
2.1 Επίπεδα απασχόλησης και ανεργίας στην Ε.Ε.....	42
2.1.2 Η ανεργία πριν και κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης.....	48
2.2 Ανεργία και νέοι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.....	54
2.3 Το φαινόμενο των NEETS στο ευρωπαϊκό περιβάλλον	58
2.4 Προγράμματα της Ε.Ε για τη μείωση της ανεργίας και την αύξηση της απασχόλησης των νέων 2010-2018.....	65
2.5 Διαρροή εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού-Brain-Drain: Το φαινόμενο που εντάθηκε κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης.....	70
2.5.1 Αιτίες της διαρροής του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού μεταξύ των κρατών της Ε.Ε.....	72
2.5.2 Οι επιπτώσεις από τη διαρροή επιστημονικού δυναμικού στα κράτη της Ε.Ε.....	73
2.5.3 Το φαινόμενο της διαρροής επιστημονικού δυναμικού στην Ελλάδα κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης.....	76
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3.....	80
3. Εμπειρική έρευνα.....	80
3.1 Σκοπός της έρευνας.....	87
3.2 Μεθοδολογία της έρευνας.....	88
3.2.1 Στάδια ερευνητικής διαδικασίας.....	90
3.3 Στατιστική ανάλυση αποτελεσμάτων - Πίνακες Συχνοτήτων.....	92
3.4 Συμπεράσματα έρευνας.....	108
3.5 Προτάσεις για πεδία περαιτέρω διερεύνησης.....	113
3.6 Επίλογος.....	114
Βιβλιογραφία.....	118
Παράρτημα 1.....	129

Περίληψη

Η διπλωματική εργασία σκοπό έχει να εξετάσει τις ευρωπαϊκές πολιτικές απασχόλησης και να παρουσιάσει τις συνθήκες που επικρατούν σήμερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση στο πεδίο απασχόληση- ανεργία, με επίκεντρο την κοινωνική ομάδα των νέων με ανώτατη εκπαίδευση. Αρχικά, παρουσιάζονται οι πολιτικές απασχόλησης της ευρωπαϊκής ένωσης σε συνδυασμό με τις εκπαιδευτικές πολιτικές, που αποσκοπούν στην ενίσχυση της απασχολησιμότητας. Στη συνέχεια με τη χρήση δευτερογενών δεδομένων πραγματοποιείται σύγκριση μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών, με σκοπό να εξεταστεί η διάρθρωση της απασχόλησης πριν και μετά την επιρροή της οικονομικής κρίσης. Εξετάζονται επίσης, νέα φαινόμενα που προκύπτουν από τη μεταβολή της δομής της οικονομίας και της απασχόλησης εντός των ευρωπαϊκών συνόρων. Τέλος, πραγματοποιείται εμπειρική έρευνα με σκοπό τη διερεύνηση της απορρόφησης και της αξιοποίησης του εργατικού δυναμικού με ανώτατη εκπαίδευση από την ελληνική αγορά εργασίας. Από την έρευνα προκύπτει πως οι νέοι με υψηλότερη εκπαίδευση-εξειδίκευση εισάγονται σχετικά γρήγορα στην αγορά εργασίας, ενώ απολαμβάνουν υψηλότερους μισθούς και καλύτερες συνθήκες εργασίας. Παράλληλα, μέσω της έρευνας αποτυπώνεται η άποψη των νέων ηλικίας 22-30 ετών πως η αγορά εργασίας στην Ελλάδα δεν παρουσιάζει βελτίωση.

Abstract

The dissertation aims at examining European employment policies and presenting the current conditions among European states in the field of employment - unemployment, focusing on the social group of young people with higher education. Initially, the employment policies of the European Union are presented in conjunction with education policies aimed at enhancing employability. Then, using secondary data, is made a comparison between European countries to examine the structure of employment before and after the influence of the economic crisis. New facts arising from the change in the structure of the economy and employment within the European borders are also being considered. Finally, empirical research is carried out to investigate the absorption and exploitation of the labor force with higher education from the Greek labor market. The survey shows that young people with higher education-specialization are entering relatively quickly into the labor market while enjoying higher wages and better working conditions. At the same time, the survey reflects the view of young people aged 22-30 that the labor market in Greece is not improving.

Εισαγωγή

Οι ευρύτερες κοινωνικές και οικονομικές μεταβολές που πραγματοποιούνται τα τελευταία χρόνια ανά την υφήλιο και σχετίζονται άμεσα με την παγκοσμιοποίηση, την τεχνολογική εξέλιξη και την οικονομική κρίση που ξέσπασε το 2008, επηρεάζουν ιδιαίτερως και τα ευρωπαϊκά κράτη με αποτέλεσμα να παρατηρούνται μεταβολές που λειτουργούν, κυρίως, ανασταλτικά για την οικονομική ανάπτυξη και την πρόοδο της ευρωπαϊκής κοινωνίας. Οι διεθνείς εξελίξεις ασκούν επιρροή σε όλο το φάσμα και τα πεδία της κοινωνικής και οικονομικής ζωής των μελών της Ε.Ε με αποτέλεσμα οι περισσότερες πολιτικές που ακολουθούνται από τα κράτη-μέλη να επικεντρώνονται στη διαχείριση των νέων δεδομένων με στόχο να επανέλθει η σταθερότητα και να οδηγηθεί η ευρωπαϊκή κοινότητα στο μονοπάτι της δυναμικής και σταθερής οικονομικής ανάπτυξης.

Ανάμεσα στα πεδία που επηρεάζονται έντονα από τα νέα δεδομένα είναι και εκείνο της απασχόλησης και ιδιαίτερα το πεδίο της μετάβασης των νέων από την εκπαιδευτική διαδικασία στην αγορά εργασίας, καθώς παρατηρείται ραγδαία αύξηση της ανεργίας και μείωση της απασχόλησης με αποτέλεσμα να ασκείται ισχυρή αρνητική επιρροή επί της αναπτυξιακής προοπτικής των κρατών-μελών. Η αύξηση της ανεργίας εμφανίστηκε ιδιαίτερα έντονη τόσο στο γενικό πληθυσμό των κρατών όσο και σε επιμέρους κοινωνικές ομάδες, ενώ από τη μείωση της απασχόλησης επηρεάστηκαν, κυρίως, οι πιο ευπαθείς ομάδες πληθυσμού. Σε αυτές ανήκουν και οι νέοι μεταξύ των οποίων καταγράφονται τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας στο σύνολο των ευρωπαϊκών κρατών, γεγονός που προκαλεί ιδιαίτερη ανησυχία για το αναπτυξιακό μέλλον της Ε.Ε. Επιπλέον, η απότομη μείωση της απασχόλησης, η οποία παρατηρείται πιο έντονα στα κράτη του ευρωπαϊκού νότου, καθώς είναι εκείνα που επηρεάστηκαν περισσότερο από την οικονομική κρίση έχει ως αποτέλεσμα εκτός από τον οικονομικό μαρασμό, την εμφάνιση σχετικά νέων φαινομένων για την Ε.Ε που ευνοούν τη διεύρυνση των κοινωνικών ανισοτήτων και τη δημιουργία συνθηκών κοινωνικού αποκλεισμού, ενώ παράλληλα «ανατροφοδοτούν την οικονομική δυσπραγία και ως εκ τούτου τα πιο αδύναμα

οικονομικά κράτη εισέρχονται σε έναν φαύλο κύκλο υπό-ανάπτυξης και ύφεσης της οικονομίας τους».¹

Στόχος, της παρούσας διπλωματικής εργασίας, είναι η παρουσίαση των ευρωπαϊκών πολιτικών που στοχεύουν στην ενίσχυση της απασχόλησης και λαμβάνονται ήδη από την σύσταση της κοινότητας, και όχι μόνο οι πολιτικές των τελευταίων ετών, όπου το ζήτημα της απασχόλησης εντάχθηκε εντονότερα στην ευρωπαϊκή ατζέντα, ενώ δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στις πολιτικές απασχόλησης που συνδέονται άμεσα με τις εκπαιδευτικές πολιτικές και αφορούν τους νέους έως 30 ετών και πιο συγκεκριμένα τους νέους με τριτοβάθμια εκπαίδευση. Επιπλέον, στόχο της εργασίας αποτελεί και η παρουσίαση της κατάστασης που επικρατεί σήμερα στο πεδίο της απασχόλησης στην Ε.Ε, μετά το πέρασμα της οικονομικής κρίσης, κατά την οποία η αγορά εργασίας φάνηκε να απορρυθμίζεται σε μεγάλο μέρος των ευρωπαϊκών κρατών. Τέλος, τον κυριότερο στόχο της εργασίας αποτελεί, η αποτύπωση των συνθηκών που επικρατούν σήμερα στην ελληνική αγορά εργασίας με την πραγματοποίηση εμπειρικής έρευνας μέσω της οποίας επιδιώκεται να ερευνηθεί το γενικότερο πλαίσιο επαγγελματικής αποκατάστασης των νέων που βρίσκονται στην ηλικιακή ομάδα 22-30 ετών και είναι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης.

Πιο συγκεκριμένα, η εργασία δομείται σε 3 κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι πολιτικές απασχόλησης της Ε.Ε σε συνδυασμό με την ευρωπαϊκή πολιτική εκπαίδευσης, μέσα από την ανάλυση των επίσημων θεσμικών κειμένων και των συνθηκών που δημιουργήθηκαν ήδη από τη σύσταση της ένωσης, αρχικά ως ΕΟΚ το 1957 έως και σήμερα όπου βρίσκεται σε εξέλιξη η στρατηγική «Ευρώπη 2020». Κρίνεται απαραίτητο να διερευνηθούν οι πολιτικές απασχόλησης καθ' όλη τη διάρκεια ύπαρξης της ένωσης, ώστε να αποτυπωθεί συνολικά η πορεία που ακολουθείται από τα ευρωπαϊκά κράτη κατά τη χάραξη ενιαίας πολιτικής απασχόλησης, η οποία αρχικά δεν αποτελούσε πρωτεύοντα τομέα άσκησης ευρωπαϊκής πολιτικής, καθώς ο σκοπός της συμμαχίας ήταν αμιγώς οικονομικός. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στα κείμενα και τις ευρωπαϊκές συνθήκες – στρατηγικές που αναδεικνύουν την εκπαίδευση σε κύριο μοχλό οικονομικής ανάπτυξης και βελτίωσης της απασχόλησης. Τα ζητήματα της εκπαίδευσης και της απασχόλησης

---

¹ Λαμπριανίδης, 2011, σελ. 344

αποτελούν πολιτική που η Ε.Ε παρεμβαίνει, κυρίως, με τη δημιουργία κατευθυντήριων γραμμών και οδηγιών μη δεσμευτικού χαρακτήρα με αποτέλεσμα να αφήνει τη νομοθετική πρωτοβουλία στα κράτη-μέλη, καθώς στόχος της ένωσης είναι να συντονίσει τις εθνικές πολιτικές των κρατών-μελών, δημιουργώντας κοινή στρατηγική χωρίς ωστόσο να παραχωρείται μέρος της εθνικής κυριαρχίας των κρατών επί των συγκεκριμένων ζητημάτων.²

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζονται με τη χρήση δευτερογενών δεδομένων οι δείκτες ανεργίας και απασχόλησης πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την κορύφωση της οικονομικής κρίσης. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην ανεργία των νέων και ειδικότερα στους νέους με ανώτατη εκπαίδευση, ενώ πραγματοποιείται και σύγκριση μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών από την οποία εξάγονται χρήσιμα συμπεράσματα για την επιρροή που άσκησε η οικονομική κρίση στο πεδίο της απασχόλησης ανά τα ευρωπαϊκά κράτη. Επιπλέον, στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται μία νέα κοινωνική ομάδα που εμφανίστηκε έντονα, οι NEETS, η οποία αποτελείται από νέους έως 29 ετών που δεν σπουδάζουν, δεν εργάζονται, δε συμμετέχουν σε προγράμματα κατάρτισης και απέχουν και από κάθε μέριμνα του κοινωνικού κράτους³, ενώ αναλύονται και τα προγράμματα της Ε.Ε για την αύξηση της απασχόλησης των νέων κατά την περίοδο 2010-2018. Τέλος, αναλύεται και το φαινόμενο της διαρροής του ανθρώπινου κεφαλαίου, το οποίο έλαβε μεγάλες διαστάσεις τα τελευταία χρόνια τόσο σε παγκόσμιο όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο.

Στο τρίτο κεφάλαιο της εργασίας, πραγματοποιείται εμπειρική έρευνα σκοπός της οποίας είναι να διερευνηθεί η κατάσταση που επικρατεί σήμερα στην ελληνική αγορά εργασίας και να επιβεβαιωθεί ή όχι η θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου η οποία υποστηρίζει πως τα άτομα με υψηλότερη εξειδίκευση εισάγονται ευκολότερα στη αγορά εργασίας, απολαμβάνουν υψηλότερους μισθούς και καλύτερες συνθήκες εργασίας. Επιπλέον, μέσω της έρευνας εξετάζεται και η συσχέτιση της εργασίας των ατόμων με το αντικείμενο των σπουδών τους αλλά και η άποψη τους σχετικά με πιθανή εύρεση εργασίας σε άλλη ευρωπαϊκή χώρα.

---

² Σακελλαρόπουλος, 2011, σ.38

³ Κέντρο ανάπτυξης εκπαιδευτικής πολιτικής, ΓΣΣΕ, 2013

Η Ε.Ε στοχεύει στην αντιμετώπιση της ανεργίας των νέων και στην παροχή περισσότερων και καλύτερων ευκαιριών απασχόλησης αποβλέποντας στην περαιτέρω οικονομική της ανάπτυξη και στην ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής των κρατών-μελών. Σε αυτό το γενικό πλαίσιο σημαντικό ρόλο έχει η εκπαίδευση, καθώς έχει τη δυνατότητα να θέσει τις βάσεις για την αύξηση της απασχόλησης και για την επιτυχή ένταξη των νέων στην αγορά εργασίας και την κοινωνική ζωή. Η παρούσα εργασία σκοπό έχει να διερευνήσει τις πολιτικές που ακολουθούνται έως τώρα από την Ε.Ε και την αποτελεσματικότητά τους, ενώ παράλληλα μέσω της εμπειρικής έρευνας σκοπό έχει να συμβάλει στη μελέτη για την απορρόφηση και αξιοποίηση των νέων από την αγορά εργασίας στην Ελλάδα. Τέλος, από την έρευνα εξάγονται χρήσιμα συμπεράσματα τα οποία συμπληρώνουν τη βιβλιογραφία και συνδράμουν στην επέκτασή της, καθώς βοηθούν στην κατανόηση της συσχέτισης μεταξύ του επιπέδου εκπαίδευσης και της εισαγωγής στην αγορά εργασίας και την απασχόληση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1. ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΙΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΥΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Η πολιτική απασχόλησης της Ε.Ε αποτελεί σχετικά μία νέα πολιτική, καθώς συστηματοποιείται και γενικεύεται στις ανεπτυγμένες οικονομικά χώρες από τη δεκαετία του 1960, ενώ αποτελεί εξ' ορισμού το πεδίο σύζευξης της οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής, «λόγω του διττού ρόλου της εργασίας ως παραγωγικού συντελεστή και ως πηγή εισοδήματος».⁴ Αρχικά, η πολιτική για την απασχόληση εμφανίστηκε στα κείμενα της ιδρυτικής συνθήκης της ΕΟΚ, έχοντας ωστόσο δευτερεύοντα ρόλο, καθώς ο χαρακτήρας της σύμπραξης των κρατών ήταν αμιγώς οικονομικός και αποσκοπούσε στην οικονομική ενδυνάμωση της ευρωπαϊκής ηπείρου. Κατά τη διάρκεια των επόμενων δεκαετιών (1980-1990) η κοινότητα ανέλαβε θεσμοθετημένες πολιτικές για την απασχόληση, καθώς η εντονότερη εμφάνιση του προβλήματος της ανεργίας ανέδειξε την ανάγκη για τη βελτίωση του συγκεκριμένου τομέα. Την ίδια περίοδο διαπιστώνεται πως οι πολιτικές για την απασχόληση αλληλεπιδρούν με τις εκπαιδευτικές πολιτικές διότι, «η πολιτική απασχόλησης λειτουργεί ταυτόχρονα ως οικονομική και ως κοινωνική πολιτική καθώς υπερβαίνει από τη φύση της τις διαχωριστικές γραμμές μεταξύ της οικονομικής και της κοινωνικής πολιτικής».⁵ Ως εκ τούτου, άρχισε η θεσμοθέτηση ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών πολιτικών τόσο στο ευρύτερο πλαίσιο της εκπαίδευσης όσο και στον τομέα της επαγγελματικής κατάρτισης με κύριο στόχο την ενίσχυση της απασχολησιμότητας.

Κατά τη δεκαετία του 1990, η ευρωπαϊκή πολιτική για την απασχόληση και την εκπαίδευση διαφοροποιείται, καθώς η συνθήκη του Μάαστριχτ (1992) θέτει πλέον τις βάσεις για κοινή ευρωπαϊκή πολιτική απασχόλησης, ενώ παράλληλα προωθεί και την ενίσχυση της κατάρτισης ιδιαίτερα μέσω της Λευκής Βίβλου(1993) όπου τονίζεται

---

⁴Καραμεσίνη,2005, σ.62

⁵ Καραμεσίνη,2005, σ.25-26

η σημασία της εκπαίδευσης και της κατάρτισης για την ενίσχυση της απασχόλησης.⁶ Επιπλέον, μέσω της συνθήκης του Άμστερνταμ (1997) εισάγονται νέες έννοιες οι οποίες αναδεικνύουν ακόμη περισσότερο τη σχέση της απασχόλησης με την εκπαίδευση. Η δια βίου μάθηση και η ευελιξία στην αγορά εργασίας είναι οι δύο νέες έννοιες που εμφανίζονται στην ευρωπαϊκή ατζέντα και αποσκοπούν στην βελτίωση των συνθηκών απασχόλησης μέσω της μεγαλύτερης προσαρμοστικότητας του εργατικού δυναμικού στις τεχνολογικές εξελίξεις. Η ευελιξία που προωθείται, μάλιστα, στην αγορά εργασίας κατέχει πρωταρχική σημασία μεταξύ των αναγκών διαρθρωτικών αλλαγών, καθώς στοχεύει στην αύξηση της απασχόλησης, ενώ θεωρείται και ένα ενεργητικό εργαλείο της πολιτικής απασχόλησης.⁷

Στον εκπαιδευτικό τομέα πραγματοποιείται στο τέλος του 20ου αιώνα (1999), η πρώτη απόπειρα για δημιουργία κοινής ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής στο χώρο της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης μέσω της προσπάθειας για εγκαθίδρυση του ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου ανώτατης εκπαίδευσης (EXAE), που πραγματοποιείται στο πλαίσιο της διακήρυξης της Μπολόνια. Στόχος πλέον της Ε.Ε είναι να καταστεί η Ευρώπη «η πιο ανταγωνιστική και δυναμική κοινωνία της γνώσης στον κόσμο»⁸ το οποίο επιδιώκεται αρχικά μέσω της στρατηγικής της Λισσαβόνας όπου ενισχύεται ο ρόλος της εκπαίδευσης και της κατάρτισης και εν συνεχεία με τη «Στρατηγική Ευρώπη 2020» η οποία υιοθετήθηκε το 2010 και αποτελεί ένα πλάνο στόχων που έχει θέση η Ε.Ε που είναι απαραίτητο να υλοποιηθούν με σκοπό να επιτύχει την περαιτέρω οικονομική ανάπτυξή της.

Η πολιτική απασχόλησης της Ε.Ε διέρχεται από διάφορα στάδια, καθώς αρχικά κατά την περίοδο της δημιουργίας της κοινότητας έως και την μετεξέλιξη της σε ένωση είναι εμφανής η απουσία του ρόλου της εκπαίδευσης κατά την θεσμοθέτηση της πολιτικής απασχόλησης και εν συνεχεία της οικονομικής πολιτικής. Με τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 1992 ενισχύεται σημαντικά το πεδίο της εκπαίδευσης, καθώς υιοθετήθηκαν πολιτικές οι οποίες αποσκοπούσαν στη βελτίωση της και αποτελούσαν μέρος της ευρείας πολιτικής για τη ενίσχυση της απασχόλησης και της

---

⁶ Παπαδάκης-Σπυριδάκης, 2010, σ.62

⁷ Καραμεσίνη, 2005, σ.46

⁸ Σιάκαρης, 2006, σ.188

οικονομικής ανάπτυξης. Η σπουδαιότητα της εκπαίδευσης, τα επόμενα χρόνια, ενισχύεται ακόμη περισσότερο, καθώς βρέθηκε στο επίκεντρο των πολιτικών που στόχευαν στη ευελιξία της αγοράς εργασίας και στην προσαρμογή των εργαζομένων στις τεχνολογικές εξελίξεις. Τέλος, «η προοδευτική διεύρυνση της έννοιας της πολιτικής απασχόλησης και η αναζήτηση συνεργειών με άλλες μικροοικονομικές και κοινωνικές πολιτικές (π.χ εισοδηματική πολιτική, πολιτική πρόνοιας και κυρίως εκπαιδευτική πολιτική) οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην ευρωπαϊκή στρατηγική για την απασχόληση».⁹

Η δομή και η λειτουργία της Ε.Ε χαρακτηρίζονται από σύνθετες διαδικασίες, οι οποίες βασίζονται στις συνθήκες της ένωσης. Μέσω της ιστορικής αναδρομής και της ανάλυσης των συνθηκών της Ε.Ε που θα πραγματοποιηθεί, θα παρουσιαστούν οι πολιτικές απασχόλησης, ενώ ιδιαίτερη βαρύτητα θα δοθεί και στην ανάλυση της εκπαιδευτικής πολιτικής, η οποία αποτελεί αναπόσπαστο μέρος των πολιτικών απασχόλησης.

1.1 ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

Η συνθήκη της Ρώμης υπογράφεται το 1957 και εστιάζει το παγκόσμιο ενδιαφέρον, καθώς αποτελεί «το πρώτο ολοκληρωμένο πείραμα οικονομικής ενοποίησης του ευρωπαϊκού χώρου με ειρηνικό τρόπο».¹⁰ Ο προσανατολισμός της συνθήκης είναι αμιγώς οικονομικός, καθώς η συνεργασία των κρατών αποσκοπεί στην οικονομική ανάπτυξη, κυρίως μέσω του εμπορίου. Βασική επιτυχία της συνθήκης αποτελεί η δημιουργία της ευρωπαϊκής αγοράς στην οποία είναι ελεύθερη η κυκλοφορία των αγαθών, των προσώπων, των υπηρεσιών και των κεφαλαίων. Ουσιαστικά, σκοπός της ΕΟΚ ήταν η εγκαθίδρυση μιας κοινής αγοράς, η συνεχής και ισόρροπη ανάπτυξη των οικονομιών των κρατών-μελών και η βελτίωση του βιοτικού τους επιπέδου.¹¹

---

⁹ Καραμεσίνη, 2005, σ.12

¹⁰ Μάρδας, 2013, σ.44

¹¹ Μάρδας, 2013, σ.43

Στο ευρύτερο πλαίσιο της συνθήκης περιλαμβάνεται ο όρος της απασχόλησης που κατέχει καθοριστικό ρόλο για την οικονομική και κοινωνική ενδυνάμωση των κρατών. Στις κοινωνικές διατάξεις της συνθήκης αναφέρεται ως στόχος της κοινότητας «η βελτίωση των όρων διαβίωσης και εργασίας του εργατικού δυναμικού με στόχο την πρόοδο» ενώ προάγεται και η συνεργασία των χωρών για θέματα που αφορούν την απασχόληση και την αρχή της ισότητας στην εργασία. Ωστόσο, αν και η πολιτική απασχόλησης είχε, ήδη από τη γέννηση της ΕΟΚ, θέση στην ευρύτερη πολιτική των κρατών για οικονομική ανάπτυξη δε συνέβαινε το ίδιο, με την εκπαιδευτική πολιτική η οποία αποτελεί βασικό παράγοντα για την ενίσχυση της απασχόλησης και την εισαγωγή των ατόμων στην αγορά εργασίας. Τα κράτη περιορίστηκαν μόνο στη θέσπιση γενικών αρχών για την εφαρμογή κοινής πολιτικής επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης (άρθρο 128) με στόχο την αύξηση της παραγωγικότητας και την οικονομική ανάπτυξη και στην λήψη οδηγιών (άρθρο 57) για την αναγνώριση των διπλωμάτων και των τίτλων των επαγγελματιών προσόντων.¹²

Ουσιαστικά, στη συνθήκη της Ρώμης δεν περιέχεται καμία συγκεκριμένη αναφορά στη γενική εκπαίδευση, παρά μόνο σποραδικές αναφορές στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση,¹³ καθώς τα κράτη αποσκοπούσαν στη δημιουργία κοινού ευρωπαϊκού οικονομικού χώρου, αποφεύγοντας την ανάμειξη τους στο χώρο της εκπαίδευσης.

1.2 ΕΝΙΑΙΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΠΡΑΞΗ

Η Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (1986) αποτελεί την πρώτη αναθεώρηση της ιδρυτικής συνθήκης της ΕΟΚ με πρωταρχικό στόχο τη δημιουργία μιας μεγάλης εσωτερικής

---

¹² Σιάκαρης,2006, σ.31,32

¹³ Στάμελος-Βασιλόπουλος,2004,σ.48

αγοράς.¹⁴ Η ανάπτυξη της εσωτερικής αγοράς η οποία αποτελεί «τον ενιαίο χώρο στον οποίο τα αγαθά, οι υπηρεσίες, τα κεφάλαια και τα πρόσωπα κυκλοφορούν ελεύθερα, ενώ ταυτόχρονα οι ευρωπαίοι πολίτες ζουν, εργάζονται και σπουδάζουν ελεύθερα»,¹⁵ είχε ήδη επιχειρηθεί μέσω της συνθήκης για την ίδρυση της ΕΟΚ, ωστόσο εξ' αιτίας του μη ικανοποιητικού βαθμού υλοποίησης της, η παρούσα αναθεωρητική πράξη επιχειρεί την ουσιαστική ολοκλήρωση της, ενώ παράλληλα δημιουργεί και τις προϋποθέσεις για την οικονομική, πολιτική και νομισματική ένωση που κατοχυρώνεται με τη συνθήκη του Μάαστριχτ.

1.2.1 Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΕΝΙΑΙΑΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΠΡΑΞΗΣ (ΕΕΠ)

Στο πεδίο των αλληλένδετων τομέων της πολιτικής απασχόλησης και της εκπαιδευτικής πολιτικής η ΕΕΠ δεν επεκτάθηκε πέραν των ορίων που έθεσε η συνθήκη της ΕΟΚ. Στο πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής, η ΕΕΠ εισήγαγε το άρθρο 118^A που προωθεί τη «βελτίωση του εργασιακού περιβάλλοντος, της προστασίας της ασφάλειας και της υγείας των εργαζομένων», γεγονός που επιβεβαιώνει την πρόθεση των κρατών για ενίσχυση της απασχόλησης.¹⁶ Ωστόσο, η απουσία της εκπαιδευτικής πολιτικής είναι εμφανής, καθώς εμφανίζεται μόνο εμμέσως στο άρθρο 130ΣΤ το οποίο αναφέρει πως «στόχος της κοινότητας είναι η ενίσχυση των επιστημονικών και τεχνολογικών βάσεων της ευρωπαϊκής βιομηχανίας και η διευκόλυνση της ανάπτυξης διεθνούς ανταγωνιστικότητας» ενώ παράλληλα στην παράγραφο 2 του ιδίου άρθρου γίνεται αναφορά στην συνεισφορά των επιχειρήσεων, των ερευνητικών κέντρων και των πανεπιστημίων στο πεδίο της ανάπτυξης της έρευνας και της τεχνολογίας.¹⁷ Η συγκεκριμένη αναφορά καταδεικνύει εκ νέου πως «η εκπαίδευση παρέμενε σε δεύτερο πλάνο, χωρίς άμεσες αναφορές σε ευρωπαϊκή πολιτική εκπαίδευσης, ωστόσο σαφώς εμπεριέχεται στους τομείς της έρευνας και της ανάπτυξης»¹⁸

---

¹⁴ Μάρδας, 2013, σ.88

¹⁵ Ευρωπαϊκή επιτροπή, η ενιαία ευρωπαϊκή πράξη, 2010

¹⁶ Συμβούλιο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1987, σ.321,322

¹⁷ Συμβούλιο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1987, σ.337

¹⁸ Στάμελος-Βασιλόπουλος, 2004, σ.55

Αν και η δράση της ΕΕΠ επί της πολιτικής απασχόλησης και της εκπαιδευτικής πολιτικής εμφανίζεται μόνο έμμεσα διαπιστώθηκε και ουσιαστική συνεισφορά της ΕΕΠ, καθώς στο πλαίσιο της ενισχύθηκε το ευρωπαϊκό κέντρο για την ανάπτυξη της επαγγελματικής κατάρτισης (Cedefop), το οποίο είχε δημιουργηθεί το 1975 με σκοπό να συμβάλλει στην ανάπτυξη και την υλοποίηση των ευρωπαϊκών πολιτικών για την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση.¹⁹ Παράλληλα, ενισχύθηκε η ανάπτυξη βασικών προγραμμάτων όπως του Commet (1986) το οποίο επιδιώκει τη συνεργασία των επιχειρήσεων και των πανεπιστημίων με στόχο την πρόοδο στις νέες τεχνολογίες, του Erasmus (1987) που προωθεί την κινητικότητα των φοιτητών και του Petra(1987) το οποίο αναδεικνύει τη σπουδαιότητα της επαγγελματικής εκπαίδευσης για τη μετάβαση των νέων στην αγορά εργασίας. Η λειτουργία του Cedefop και η δράση των προγραμμάτων συνεχίζεται έως σήμερα, πραγματοποιώντας ανάλογα με τις επιταγές της εποχής τις ανάλογες τροποποιήσεις στη λειτουργία τους, καθώς αποτελούν τα βασικά 'εργαλεία' της Ε.Ε για τη βελτίωση της απασχόλησης.

1.3 ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΜΑΑΣΤΡΙΧΤ

Η συνθήκη του Μάαστριχτ αποτελεί τη δεύτερη αναθεώρηση των ιδρυτικών συνθηκών της κοινότητας με σκοπό τη στενότερη συνεργασία των κρατών μέσω της οικονομικής και νομισματικής ένωσης. Το περιεχόμενο της είχε αρχικά πολιτικό προσανατολισμό, ωστόσο το πεδίο της οικονομικής ανάπτυξης αποτέλεσε τον κεντρικό στόχο της αναθεώρησης. Μέσω της υπογραφής της συνθήκης επιδιώκεται η δημιουργία της ευρωπαϊκής ένωσης, η οποία θα στηρίζεται σε 3 πυλώνες: στην ολοκλήρωση της κοινής αγοράς, στην κοινή εξωτερική πολιτική και στη συνεργασία των κρατών στα πεδία της δικαιοσύνης και των εσωτερικών υποθέσεων.²⁰

---

¹⁹ Συμβούλιο της ευρωπαϊκής ένωσης, 1975

²⁰ Μάρδας,2013,σ.98

Με την αναθεώρηση της συνθήκης της ΕΟΚ, δεν τέθηκαν μόνο οι βάσεις για τη δημιουργία της Ε.Ε αλλά ταυτόχρονα επιδιώχθηκε και η ίδρυση της ΟΝΕ, η οποία αποτελεί και την σημαντικότερη καινοτομία που εισάγει η συνθήκη του Μάαστριχτ. Η κοινότητα επιδίωξε την εντονότερη συνεργασία των κρατών στον οικονομικό τομέα προωθώντας την υιοθέτηση κοινού νομίσματος γεγονός που κατέστησε δυνατή τη δημιουργία μιας ολοκληρωμένης κοινής αγοράς, η οποία απαιτούσε όμως τον περαιτέρω συντονισμό των εθνικών οικονομικών πολιτικών και τη σύγκλιση των οικονομικών επιδόσεων των κρατών, ώστε να επιτευχθεί οικονομική ανάπτυξη και να αναδειχθεί η οικονομία της κοινότητας σε μία από τις ισχυρότερες παγκοσμίως.

Η συνθήκη του Μάαστριχτ δεν περιορίζεται μόνο στην επίτευξη του στόχου στο οικονομικό πεδίο αλλά επεκτείνεται και στη μεταβολή του τρόπου λήψης αποφάσεων, της αποτελεσματικότητας, της δημοκρατικής λειτουργίας, της κοινωνικής συνοχής και των εξωτερικών σχέσεων της ένωσης.²¹ Με τη νέα θεσμική κατοχύρωση προωθήθηκε και η αναβάθμιση άλλων πολιτικών στις οποίες εμπεριέχεται η πολιτική για την εκπαίδευση και την επαγγελματική κατάρτιση, γεγονός που καθιστά τη συνθήκη του Μάαστριχτ, ως το αποκορύφωμα των προσπαθειών για τη δημιουργία ενιαίας ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής και πολιτικής απασχόλησης.

1.3.1 Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Στο πλαίσιο της συνθήκης του Μάαστριχτ, καθορίζονται για πρώτη φορά οι αρχές που διέπουν το ευρωπαϊκό σύστημα εκπαίδευσης και κατάρτισης. Τα άρθρα 126 και 127 είναι αφιερωμένα εξ' ολοκλήρου στην εκπαίδευση και την κατάρτιση, γεγονός που καθιστά σαφή την αλλαγή στάσης της κοινότητας, στο ευρύτερο πεδίο της εκπαίδευσης και της συμβολής των εκπαιδευτικών διαδικασιών στην οικονομική ανάπτυξη. Πιο συγκεκριμένα, το άρθρο 126 αναφέρει πως «η κοινότητα συμβάλλει στην ανάπτυξη παιδείας υψηλού επιπέδου, ενθαρρύνοντας τη συνεργασία μεταξύ

---

²¹ Βοσκόπουλος, 2009, σ.87-90

των κρατών-μελών, υποστηρίζοντας και συμπληρώνοντας τη δράση τους σεβόμενη πλήρως την αρμοδιότητα τους για το περιεχόμενο της διδασκαλίας και την οργάνωση του εκπαιδευτικού συστήματος» ενώ το άρθρο 127 αναφέρει πως «η κοινότητα εφαρμόζει πολιτική επαγγελματικής εκπαίδευσης, η οποία συμπληρώνει τις δράσεις των κρατών-μελών, σεβόμενη ταυτόχρονα την αρμοδιότητα τους για το περιεχόμενο και την οργάνωση της επαγγελματικής εκπαίδευσης.»²² Επιπλέον, τα συγκεκριμένα άρθρα αναφέρονται στην κινητικότητα των εκπαιδευόμενων, στην αναγνώριση των τίτλων και των διπλωμάτων και στην ενίσχυση της επαγγελματικής ένταξης και επανένταξης μέσω της κατάρτισης. Η εισαγωγή των συγκεκριμένων διατάξεων στη συνθήκη, φανερώνει πως η ένωση εμπεριέχει πλέον στους στόχους της την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής διάστασης της παιδείας μέσω της στενής συνεργασίας των κρατών. Παράλληλα, στο πλαίσιο την συνθήκης προωθείται και η πολιτική ενίσχυσης της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης με σκοπό την προσαρμογή των συστημάτων στην εξέλιξη της βιομηχανίας.

Στο πλαίσιο της κοινωνικής πολιτικής της Ε.Ε, τα κράτη προχώρησαν και στην ενίσχυση της δράσης του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ), καθώς μεταξύ των ευρύτερων στόχων της Ε.Ε περιλαμβάνεται και το «υψηλό επίπεδο απασχόλησης και κοινωνικής προστασίας.»²³ Το ΕΚΤ είχε δημιουργηθεί το 1957 κατά την ιδρυτική συνθήκη της ΕΟΚ, ωστόσο η παρουσία του ενισχύεται μέσω του άρθρου 123 της συνθήκης του Μάαστριχτ το οποίο αναφέρει πως «για τη βελτίωση των δυνατοτήτων απασχόλησης των εργαζομένων μέσα στην εσωτερική αγορά και για την, κατ' αυτόν τον τρόπο βελτίωση του βιοτικού επιπέδου ιδρύεται το ΕΚΤ, με στόχο να προωθεί τις δυνατότητες απασχόλησης»²⁴. Η ενίσχυση της δράσης του ΕΚΤ αποτελεί σημαντικό βήμα της κοινότητας στο πεδίο της κοινωνικής πολιτικής, στο πλαίσιο της οποίας διασταυρώνονται η πολιτική απασχόλησης και η εκπαιδευτική πολιτική.

Σε αντίθεση, όμως, με την κοινωνική και εκπαιδευτική πολιτική, η πολιτική για την απασχόληση δεν βρέθηκε στο επίκεντρο της αναθεώρησης, καθώς δεν υπήρχαν

---

²² Συμβούλιο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1992, συνθήκη για την ευρωπαϊκή ένωση, σ.47-48

²³ Καραμεσίνη, 2005, σ.74

²⁴ Συμβούλιο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων-Επιτροπή Ευρωπαϊκών κοινοτήτων, 1992, συνθήκη για την ευρωπαϊκή ένωση, σ.46

άρθρα η σαφείς αναφορές για τη θεσμική κατοχύρωση ενιαίας ευρωπαϊκής πολιτικής, παρά μόνο κάποιες ρυθμίσεις όπου τονίζεται η ανάγκη υιοθέτησης συντονισμένης στρατηγικής (π.χ ενίσχυση ΕΚΤ). Ουσιαστικά, η απασχόληση συνέχισε να αντιμετωπίζεται ως εθνικό και όχι ως κοινοτικό ζήτημα με αποτέλεσμα «να απουσιάζει από τον κατάλογο των 20 πολιτικών που οφείλει να αναπτύξει η Ε.Ε.».²⁵ Ωστόσο, στο κοινωνικό πρωτόκολλο το οποίο ήταν προσαρτημένο στο παράτημα του κειμένου της συνθήκης αναγράφεται πως στους ευρύτερους στόχους της κοινότητας εμπεριέχεται και η προώθηση της απασχόλησης, όπως και η βελτίωση της διαβίωσης και της εργασίας, ενώ παράλληλα παρουσιάζεται και η ανάγκη για τη δημιουργία κοινών πολιτικών στα θέματα της ελεύθερης κυκλοφορίας των εργαζομένων, της επαγγελματικής κατάρτισης και της κοινωνικής προστασίας. Μέσω των συγκεκριμένων προτάσεων το Κοινωνικό Πρωτόκολλο αναδείχθηκε σε μία εκ των κορυφαίων προσπαθειών για τη δημιουργία ενιαίας κοινοτικής πολιτικής.

Η συνθήκη του Μάαστριχτ εκτός της σημαντικής συμβολής της στην ανάπτυξη ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής ενισχύει και την αρχή της επικουρικότητας, η οποία εφαρμόζεται ήδη από την ΕΕΠ στο πλαίσιο της πολιτικής περιβάλλοντος. Η συγκεκριμένη αρχή διευκρινίζει ότι « στις περιπτώσεις όπου η αρμοδιότητα δεν είναι αποκλειστική της κοινότητας, αυτή λειτουργεί συμπληρωματικά προς τις πολιτικές των κρατών-μελών, καθώς οι αποφάσεις λαμβάνονται όσο το δυνατόν πλησιέστερα στους πολίτες».²⁶ Η ενίσχυση της αρχής της επικουρικότητας αποκτά ιδιαίτερη σημασία, καθώς αποτελεί την αιτία δημιουργίας της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής, διότι επιτρέπει στα κράτη να ακολουθούν τις κατευθυντήριες γραμμές της κοινότητας στο βαθμό που επιθυμούν. Ουσιαστικά, η αρχή της επικουρικότητας πρόβαλλε τον μη δεσμευτικό χαρακτήρα της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής, γεγονός που ώθησε τα κράτη στην υιοθέτηση της. Μέσω της αρχής της επικουρικότητας παραμένει εθνική η εκπαιδευτική πολιτική, οπότε τα κράτη δε παραχωρούν μέρος της εθνικής τους κυριαρχίας, ταυτόχρονα όμως η εκπαίδευση αποκτά ευρωπαϊκή διάσταση, καθώς πλέον επιδιώκεται η συμπόρευση των εκπαιδευτικών συστημάτων με κρατική αρμοδιότητα.

---

²⁵ Καραμεσίνη,2005,σ.74

²⁶ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο,2018

Συμπερασματικά, θα μπορούσε να υποστηριχθεί πως η αναθεωρητική συνθήκη δεν αποτελεί καινοτομία, διότι δε παρεμβαίνει ουσιαστικά στους τομείς της εκπαίδευσης και της απασχόλησης, καθώς οι ρυθμίσεις προωθούνται υπό το πρίσμα της επικουρικότητας. Ωστόσο, η σημασία της έγκειται στη θεσμοθέτηση και επισημοποίηση των πολιτικών που διαμορφώθηκαν τα προηγούμενα χρόνια και καθόρισαν τις βασικές αρχές της κοινοτικής πορείας στα συγκεκριμένα πεδία.²⁷

1.3.2 ΛΕΥΚΗ ΒΙΒΛΟΣ 1993 «ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΑΝΤΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΤΗΤΑ»

Στη συνθήκη του Μάαστριχτ κατοχυρώνονται θεσμικά, πολιτικές που αφορούν το οικονομικό κυρίως πεδίο. Στο πλαίσιο της συνθήκης δεν περιέχονται διατάξεις οι οποίες να ρυθμίζουν την ευρωπαϊκή πολιτική σε τομείς που επηρεάζουν άμεσα την οικονομική ανάπτυξη της κοινότητας. Πιο συγκεκριμένα, στο πεδίο της απασχόλησης, δε κατοχυρώνεται ενιαία ευρωπαϊκή στρατηγική, γεγονός που καταγράφεται ως ανεπάρκεια της κοινότητας από τη Λευκή Βίβλο του 1993.

Η περίοδο κύρωσης της συνθήκης του Μάαστριχτ συμπίπτει με μία περίοδο ύφεσης στον ευρωπαϊκό χώρο με αποτέλεσμα, η αύξηση του ΑΕΠ να ακολουθεί πτωτική πορεία, ενώ το 1993 ακόμη και αρνητική, γεγονός που οδήγησε την ανεργία να ξεπεράσει το 10% εντός των ορίων της κοινότητας.²⁸ Η αύξηση της ανεργίας σε συνδυασμό με την απουσία ενιαίας ευρωπαϊκής πολιτικής για την απασχόληση οδήγησε στη δημιουργία του Λευκού Βιβλίου για την « Ανάπτυξη, Ανταγωνιστικότητα και την Απασχόληση» μέσω του οποίου προωθείται μία στρατηγική για τη δημιουργία περισσότερων θέσεων εργασίας. Η στρατηγική της Λευκής Βίβλου επιδιώκει «την ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης και την εισαγωγή ενός προτύπου έντασης της απασχόλησης, μέσω του συντονισμού των εθνικών οικονομικών πολιτικών και της αύξησης των θέσεων εργασίας».²⁹

Βασικός, αν όχι αποκλειστικός, λόγος σύνταξης της Λευκής Βίβλου είναι η ανεργία όπου προσδιορίζονται 3 τύποι της: η συγκυριακή, η διαρθρωτική και η τεχνολογική.³⁰ Μέσω, της κατανόησης των λόγων που οδηγούν στην αύξηση της ανεργίας η Λευκή

²⁷ Στάμελος-Βασιλόπουλος,2004,σ.62

²⁸ Γιώτη- Παπαδάκη,2004,σ.186

²⁹ Γιώτη-Παπαδάκη,2004,σ.186-187

³⁰ Σιάκαρης,2006,σ.52

Βίβλος επιχειρεί να προτείνει μεταρρυθμίσεις και να δώσει έμφαση στους τομείς στους οποίους «υστερεί» η Ε.Ε αποσκοπώντας στην αύξηση της απασχόλησης και της ανταγωνιστικότητας. Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στο ρόλο της δια βίου μάθησης, παράλληλα με την αναπροσαρμογή των συστημάτων εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης, καθώς θεωρούνται ιδιαίτερα σημαντικά στοιχεία που προωθούν την προσαρμοστικότητα και την ευελιξία στην αγορά εργασίας. Επιπλέον, τονίζεται ο ρόλος των πανεπιστημίων, τα οποία σε συνεργασία με τον χώρο των επιχειρήσεων είναι σε θέση να προάγουν τη συνεχή επαγγελματική κατάρτιση και την έρευνα με στόχο τη μείωση της διαρθρωτικής και τεχνολογικής ανεργίας. Σημαντική επίσης πρόταση της Λευκής Βίβλου είναι η αναπροσαρμογή των πολιτικών απασχόλησης, μέσω της εφαρμογής ενεργητικών πολιτικών έναντι παθητικών. Στόχος της αναδιάρθρωσης είναι αφενός η πρόληψη της ανεργίας μακράς διάρκειας μέσω της προετοιμασίας των ανέργων με παροχή κατάρτισης για την απόκτηση προσόντων και αφετέρου η μείωση των δαπανών για παροχές προς τους ανέργους με ταυτόχρονη όμως αύξηση των δαπανών για ενίσχυση της ενεργούς αγοράς εργασίας, στην οποία περιλαμβάνεται και η εκπαίδευση.³¹

Η Λευκή Βίβλος Delors 1993 αποτελεί «το πρώτο βήμα προς μία αληθινή συνεργασία σε ευρωπαϊκό επίπεδο»³², καθώς είναι το κείμενο που επηρέασε περισσότερο από οποιοδήποτε άλλο κατά τη δεκαετία του 1990 και τόνισε τη σημασία της εκπαίδευσης και της κατάρτισης για την αύξηση της παραγωγικότητας, την προσαρμογή του ανθρώπινου δυναμικού στις νέες συνθήκες, την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και τελικά στην οικονομική ανάπτυξη της κοινότητας.³³ Μέσω της Λευκής Βίβλου πρωτοπαρουσιάστηκε ο όρος της δια βίου μάθησης ως «μια στρατηγική ιδέα για τις δράσεις της ευρωπαϊκής ένωσης»,³⁴ ενώ ταυτόχρονα τέθηκε ως προτεραιότητα η βελτίωση της απασχολησιμότητας του εργατικού δυναμικού και η προώθηση της ευελιξίας της αγοράς εργασίας. Ωστόσο, η κυριότερη επίδραση της Λευκής Βίβλου έγκειται στο γεγονός πως αποτέλεσε το έναυσμα για την ενίσχυση των πολιτικών απασχόλησης, οι οποίες κατοχυρώθηκαν το 1997 με την υπογραφή της συνθήκης του

---

³¹ Γιώτη- Παπαδάκη, 2004, σ.187

³² Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2005

³³ Ασδεράκη, 2010, από Παπαδάκης-Σπυριδάκης, σ.124

³⁴ Σπητιάνου, 2005, σ.99

Άμστερνταμ και την υιοθέτηση της ευρωπαϊκής στρατηγικής για την απασχόληση (ΕΣΑ), η οποία διαμορφώθηκε με βάση το ιδεολογικό και πολιτικό περιεχόμενο της Λευκής Βίβλου.

1.4 ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΟΥ ΑΜΣΤΕΡΝΤΑΜ

Η συνθήκη του Άμστερνταμ 1997 αποτέλεσε την πρώτη αναθεώρηση της συνθήκης για την Ε.Ε και στόχευε στην ενίσχυση της συνεργασίας των κρατών μέσω της εναρμόνισης των κρατικών πολιτικών, δίνοντας έμφαση στην οικονομική πρόοδο και την κοινωνική προστασία. Στο πλαίσιο της συνθήκης είχε ενσωματωθεί η Λευκή Βίβλος του 1993, η οποία είχε αναγνωρίσει την ανεπάρκεια της κοινότητας στο πεδίο της ανάπτυξης στρατηγικής για την απασχόληση, ενώ επιπλέον ενσωματώθηκε η Λευκή Βίβλος 1995 για τη «Διδασκαλία και μάθηση- προς τη μαθησιακή κοινωνία» όπως επίσης και η Πράσινη Βίβλος του 1996 η οποία αφορούσε την « Εκπαίδευση, την Κατάρτιση και την Έρευνα».

Αρχικά, η διαδικασία αναθεώρησης της συνθήκης του Μάαστριχτ δεν είχε συγκεκριμένο περιεχόμενο, ωστόσο ήταν αναγκαία λόγω της επικείμενης διεύρυνσης της Ε.Ε, η οποία απαιτούσε τροποποιήσεις του θεσμικού πλαισίου, ώστε να ανταποκριθεί σε μια ευρύτερη ένωση κρατών.³⁵ Αν και η συνθήκη θεωρήθηκε απογοητευτική φέρνει κάποιες σημαντικές εξελίξεις,³⁶ καθώς τα κράτη δήλωσαν πως είναι αποφασισμένα να προωθήσουν την οικονομική και κοινωνική πρόοδο, την πλήρη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς και την ενίσχυση της οικονομικής συνοχής με στόχο την εγκαθίδρυση της ΟΝΕ και του ενιαίου νομίσματος.³⁷

Η σημαντικότερη καινοτομία που εισάγει η συνθήκη είναι η ανύψωση της πολιτικής απασχόλησης σε κύρια ευρωπαϊκή προτεραιότητα, καθώς η προώθηση ενός υψηλού

---

³⁵ Γιώτη- Παπαδάκη,2004,σ.90

³⁶ Γιώτη-Παπαδάκη,2004,σ.91

³⁷ Μάρδας,2013,σ.137

επιπέδου απασχόλησης απέκτησε περίοπτη και αυτόνομη θέση στο πλαίσιο του δικαίου της κοινότητας, αφού περιλαμβάνεται για πρώτη φορά αυτόνομος τίτλος για την πολιτική απασχόλησης.³⁸ Το γεγονός αυτό σηματοδοτεί την αλλαγή στην κοινωνική πολιτική της ένωσης, η οποία αντιλαμβάνεται πλέον την σημασία της απασχόλησης για την οικονομική της ανάπτυξη και την ουσιαστική της εμβάθυνση. Στόχο της κοινότητας αποτελεί πλέον η ανάδειξη της απασχόλησης σε κοινοτικό και όχι εθνικό ζήτημα, υπό το πρίσμα όμως της Ανοιχτής Μεθόδου Συντονισμού (ΑΜΣ) η οποία καθιερώθηκε για πρώτη φορά με σκοπό τον καθορισμό κατευθυντήριων γραμμών, οι οποίες στοχεύουν στην ευθυγράμμιση των εθνικών πολιτικών απασχόλησης.

1.4.1 Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΗΣ ΣΥΝΘΗΚΗΣ ΤΟΥ ΑΜΣΤΕΡΝΤΑΜ ΚΑΙ Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ (ΕΣΑ)

Η συνθήκη του Άμστερνταμ αποτελεί το πρώτο θεσμικό κείμενο της Ε.Ε στο οποίο περιέχονται αποκλειστικά μέτρα για την ενίσχυση της απασχόλησης. Η εισαγωγή του νέου τίτλου για την απασχόληση θεωρήθηκε αναγκαία, καθώς τα «κριτήρια σύγκλισης για την εδραίωση της ΟΝΕ συνέβαλαν περισσότερο στην αύξηση της ανεργίας παρά στην αντιμετώπισή της».³⁹ Επομένως, τα κράτη-μέλη έθεσαν ως στόχο τη δημιουργία απασχόλησης υψηλού επιπέδου παράλληλα με την επίτευξη του στόχου για τη δημιουργία της ΟΝΕ και της καθιέρωσης «ευρωπαϊκού νομίσματος». Όπως αναφέρεται στο άρθρο 2 της συνθήκης «τα κράτη-μέλη εργάζονται για να προάγουν την ανάπτυξη του υψηλότερου δυνατού επιπέδου γνώσης για τους λαούς τους μέσω ευρείας πρόσβασης στην εκπαίδευση και μέσω της συνεχούς αναπροσαρμογής της»⁴⁰. Από τη χαρακτηριστική αναφορά του άρθρου γίνεται σαφές πως η βελτίωση της απασχολησιμότητας μέσω της δια βίου μάθησης αναδείχθηκε πλέον σε πρώτη προτεραιότητα για την πολιτική απασχόλησης,⁴¹ ενώ, επιπλέον, ο τομέας της απασχόλησης χαρακτηρίστηκε και ως πεδίο «κοινού ενδιαφέροντος»,

³⁸ Σακελλαρόπουλος, 2011, σ.38

³⁹ Ασδεράκη, 2010, από Παπαδάκης-Σπυριδάκης σ.129

⁴⁰ Ευρωπαϊκές Κοινότητες, 1997, σ.24

⁴¹ Καραμεσίνη, 2005, σ.76

καθώς όλες οι πολιτικές δράσεις της κοινότητας είναι απαραίτητο να προβλέπουν και τις επιπτώσεις επί του συγκεκριμένου τομέα.

Μέχρι την ανάδειξη της απασχόλησης σε πεδίο κοινού ενδιαφέροντος, η διαχείριση της αποτελούσε εθνική αρμοδιότητα, ωστόσο με τη συνθήκη του Άμστερνταμ «η ευρωπαϊκή κοινωνική πολιτική αποκτά νέα δυναμική, καθώς η ένωση οφείλει να συντονίσει τις εθνικές πολιτικές για την απασχόληση δημιουργώντας κοινή στρατηγική, χωρίς όμως να παραχωρείται μέρος της εθνικής αρμοδιότητας των κρατών».⁴² Ως εκ τούτου, για την επίτευξη του στόχου αυτού, θεσπίζεται ένα νέο πλαίσιο συντονισμού των εθνικών πολιτικών που βασίζεται στην Ανοιχτή Μέθοδο Συντονισμού, το οποίο διαφέρει σημαντικά από την καθιερωμένη κοινοτική μέθοδο. Η ΑΜΣ είναι μία μορφή μη δεσμευτικού δικαίου, η οποία επιχειρεί τη διαμόρφωση διακυβερνητικής πολιτικής, χωρίς να απορρέει δεσμευτικά νομοθετικά μέτρα της Ε.Ε. Δημιουργήθηκε στο πλαίσιο της πολιτικής απασχόλησης της συνθήκης του Άμστερνταμ καθιερώθηκε, όμως, κατά τη διάρκεια της διαδικασίας του Λουξεμβούργου, καθώς αν και η συνθήκη του Άμστερνταμ υπογράφηκε το 1997 τέθηκε σε ισχύ 2 χρόνια αργότερα με αποτέλεσμα η Σύνοδος Κορυφής να αποφασίσει την άμεση εφαρμογή μόνο των πολιτικών απασχόλησης, πριν την έναρξη ισχύος της συνθήκης του Άμστερνταμ, καθώς θεωρήθηκαν επείγουσες, διότι επηρέαζαν άμεσα την οικονομική ανάπτυξη της ένωσης. Αποτέλεσμα της συγκεκριμένης απόφασης ήταν να ανακοινωθούν οι πρώτες κατευθυντήριες γραμμές για την απασχόληση στο πλαίσιο της διάσκεψης του Λουξεμβούργου(1997), η οποία δημιούργησε την ΕΣΑ. «Η ΕΣΑ έθεσε τις βάσεις για συντονισμό των εθνικών πολιτικών σε θέματα απασχόλησης, μέσω της δέσμευσης των κρατών για ένα κοινό σύνολο στόχων που στηρίζονται σε 4 πυλώνες:1. Στη βελτίωση της απασχολησιμότητας 2. Στην ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας 3. Στην προώθηση της προσαρμοστικότητας και 4. Στην ενίσχυση της ισότητας ανδρών-γυναικών».⁴³

Ολοκληρώνοντας τη θεώρηση της συνθήκης του Άμστερνταμ και της διαδικασίας του Λουξεμβούργου, διαπιστώνουμε πως παρά την προσπάθεια που απέβλεπε στην υπέρ-εθνικότητα και την ολοκλήρωση δεν έγιναν σημαντικά βήματα προς το βασικό

---

⁴² Σακελλαρόπουλος,2011,σ.38

⁴³ Καραμεσίνη,2005,σ.80-81-82

πρόβλημα της κοινότητας που είναι η θεσμική μεταρρύθμιση⁴⁴. Ωστόσο, τέθηκαν οι βάσεις ώστε να συνεχίσει ο τομέας της απασχόλησης να αποτελεί προτεραιότητα της πολιτικής της ένωσης,⁴⁵ ενώ επιπλέον έγινε φανερό πως στα τέλη της δεκαετίας του 1990 «οι πολιτικές απασχόλησης αποτέλεσαν τον συνδετικό κρίκο ανάμεσα στην κοινωνική πολιτική και την πολιτική ανταγωνισμού, εμπεριέχοντας μάλιστα τα πεδία της κατάρτισης και της δια βίου μάθησης που αποτελούν μέρη της γενικότερης εκπαιδευτικής πολιτικής».⁴⁶

1.5 ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΤΗΣ ΜΠΟΛΟΝΙΑ

Η διακήρυξη της Μπολόνια (1999) πραγματοποιείται την περίοδο κατά την οποία η συνθήκη του Άμστερνταμ εισέρχεται στη τελική διαδικασία κύρωσης της, ενώ την ίδια περίοδο δρομολογείται και η ολοκλήρωση της ΟΝΕ. Η συγκεκριμένη διαδικασία αποτελεί την πρώτη προσπάθεια μεταρρύθμισης στο πεδίο των πανεπιστημίων, καθώς περιγράφεται ως μια διαδικασία για την εναρμόνιση των πτυχίων της ανώτατης εκπαίδευσης. Αποτελεί, «μια διακυβερνητική διαδικασία, η οποία βρίσκεται εκτός του πλαισίου των ευρωπαϊκών συνθηκών και βασίζεται σε κείμενα ήπιου δικαίου τα οποία σε αντίθεση με το συμβατικό είδος δικαίου δίνουν τη δυνατότητα στα κράτη να συνεργάζονται και να επιτυγχάνουν κοινούς στόχους, ακολουθώντας διαφορετικά χρονοδιαγράμματα, στηρίζοντας την εφαρμογή της συνεργασίας τους στην ΑΜΣ».⁴⁷

Στόχος της διαδικασίας της Μπολόνια είναι η διαμόρφωση ενός ευρωπαϊκού χώρου ανώτατης εκπαίδευσης (ΕΧΑΕ) με σκοπό την ενίσχυση της κινητικότητας των σπουδαστών, την ενίσχυση της απασχολησιμότητας των αποφοίτων και την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής ανώτατης εκπαίδευσης. Μέσω της

---

⁴⁴ Παπαδάκης-Σπυριδάκης, 2010, σ.96

⁴⁵ Μάρδας, 2013, σ.159

⁴⁶ Σιάκαρης, 2006, σ.76

⁴⁷ Ασδεράκη, 2010, από Παπαδάκης-Σπυριδάκης σ.117, 133

διαδικασίας, η οποία βρίσκεται σε εξέλιξη και η πρόοδος της αξιολογείται ανά διετία, η Ε.Ε δε στοχεύει μόνο στη διαμόρφωση του ΕΧΑΕ και στον συντονισμό των πολιτικών εκπαίδευσης των ευρωπαϊκών κρατών αλλά αποσκοπεί και στην ανάδειξη των ευρωπαϊκών πανεπιστημίων σε μοχλό οικονομικής ανάπτυξης.

Στα κείμενα της διαδικασίας εμφανίζεται συχνά ο όρος «απασχολησιμότητα» γεγονός που καθιστά τη διαδικασία της Μπολόνια ως μια σειρά ενεργειών κατά τις οποίες επιχειρείται η αλληλεπίδραση των πολιτικών της εκπαίδευσης με εκείνες της απασχόλησης, με στόχο την οικονομική ανάπτυξη. Ως απασχολησιμότητα ορίζεται η «η ικανότητα να αποκτά κάποιος αρχική ουσιαστική απασχόληση ή αυτό-απασχόληση να τη διατηρεί και να είναι ικανός να κινείται στην αγορά εργασίας, καθώς και σε μια μεταβαλλόμενη κοινωνία της γνώσης».⁴⁸ Ο συγκεκριμένος ορισμός καθιστά σαφή την πρόθεση της κοινότητας να αναπτύξει ένα καταρτισμένο και ευπροσάρμοστο εργατικό δυναμικό, το οποίο θα είναι σε θέση να ανταποκρίνεται στις εργασιακές μεταλλαγές. Ο στόχος αυτός επιχειρείται να επιτευχθεί με την προώθηση μεταρρυθμίσεων στον χώρο των πανεπιστημίων, οι οποίες θα δημιουργήσουν τον ΕΧΑΕ, που θα συμβάλει σημαντικά στη βελτίωση των συνθηκών απασχόλησης των αποφοίτων. Πρώτη σημαντική μεταρρύθμιση στο πλαίσιο του ΕΧΑΕ αποτέλεσε η καθιέρωση 3 κύκλων σπουδών (Bachelor, Master, Phd) η οποία συνέβαλλε σημαντικά στη βελτίωση της συγκρισιμότητας των πτυχίων μεταξύ των ευρωπαϊκών πανεπιστημίων, ενώ παράλληλα, για τον ίδιο σκοπό δημιουργήθηκε το σύστημα ECTS (European Credits Transfer System) το οποίο καθιστά συγκρίσιμο το περιεχόμενο των σπουδών των αποφοίτων. Οι συγκεκριμένες ενέργειες της Ε.Ε οδήγησαν στην αύξηση της κινητικότητας των ατόμων εντός της κοινότητας, καθώς πλέον ήταν αρκετά εύκολο οι απόφοιτοι να αναζητούν εργασία και σε άλλη ευρωπαϊκή χώρα, εκτός της χώρας καταγωγής τους. Η κινητικότητα των ατόμων στο ευρύτερο πλαίσιο του ΕΧΑΕ προωθήθηκε και μέσω ακόμη 2 «εργαλείων» που δημιουργήθηκαν για αυτό το σκοπό. Η προώθηση του εγγράφου Europass το οποίο αποτελεί ένα είδος ευρωπαϊκού διαβατηρίου που καταγράφει τις γνώσεις, συνέβαλε στην αναγνώριση των προσόντων των ατόμων, καθώς εξυπηρετεί τους σκοπούς της αγοράς εργασίας δίνοντας στους εργοδότες μια πληρέστερη εικόνα των δεξιοτήτων

---

⁴⁸ Ασδεράκη, 2010, από Παπαδάκης-Σπυριδάκης σ.119

των κατόχων.⁴⁹ Ταυτόχρονα, η κινητικότητα των ατόμων ενισχύθηκε και μέσω της διεύρυνσης του προγράμματος Erasmus, το οποίο προωθεί τη διακίνηση του ανθρώπινου δυναμικού των πανεπιστημίων με σκοπό την προαγωγή της γνώσης, καθώς τονίζεται «η σπουδαιότητα της κινητικότητας από ακαδημαϊκή, πολιτιστική, πολιτική, κοινωνική και οικονομική άποψη».⁵⁰

Από το περιεχόμενο της διαδικασίας της Μπολόνια γίνεται φανερό πως η ευρωπαϊκή κοινότητα συνειδητοποίησε πλέον τη σημασία της εκπαίδευσης για την αύξηση της απασχόλησης. Από την ίδρυση της η κοινότητα είχε οικονομικό προσανατολισμό, γι' αυτό και οι πολιτικές για την εκπαίδευση και την απασχόληση δεν αποτελούσαν κύρια προτεραιότητα. Με τη συνθήκη, όμως, του Άμστερνταμ και τη διαδικασία του Λουξεμβούργου τέθηκαν, αρχικά, οι βάσεις για μια ευρωπαϊκή πολιτική απασχόλησης, ενώ εν συνεχεία με τη διαδικασία της Μπολόνια έγινε πρόοδος για τη δημιουργία της ευρωπαϊκής εκπαιδευτικής πολιτικής. Οι ενέργειες αυτές της ένωσης φανερώνουν την πρόθεση για περεταίρω συνεργασία των χωρών σε νέους τομείς της ευρωπαϊκής πραγματικότητας, με στόχο φυσικά την οικονομική ανάπτυξη, η οποία αποκτά πλέον και κοινωνική διάσταση.

1.6 ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΛΙΣΑΒΟΝΑΣ

Με την έναρξη της νέας χιλιετίας οι ηγέτες των κρατών της κοινότητας διαπίστωσαν πως η ένωση βρίσκεται στο κατώφλι νέων αλλαγών, εξαιτίας της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας και των διεθνών εξελίξεων. Τα γεγονότα πίεζαν την Ε.Ε να προχωρήσει σε διαρθρωτικές αλλαγές τόσο στον οικονομικό όσο και στον κοινωνικό τομέα, ώστε

---

⁴⁹ Ασδεράκη,2010, από Παπαδάκης-Σπυριδάκης, σ.134

⁵⁰ Γράβαρης,2005, σ.182

να καταστεί η Ευρώπη ανταγωνιστικότερη και να εξασφαλιστεί η βιωσιμότητα του ευρωπαϊκού μοντέλου.⁵¹

Το Μάρτιο του 2000, στο ευρωπαϊκό συμβούλιο της Λισαβόνας, τέθηκαν οι βάσεις για την ανάπτυξη μιας στρατηγικής που θα καθιστούσε τον ευρωπαϊκό χώρο, μια δυναμική ζώνη ανάπτυξης, η οποία θα στηρίζεται στην οικονομική πρόοδο σε συνάρτηση με την κοινωνική συνοχή. Η στρατηγική της Λισαβόνας, καθιέρωσε ένα ευρύ πλαίσιο πολιτικής, έχοντας ως στόχο «να καταστεί η Ευρώπη έως το 2010 η πιο ανταγωνιστική και δυναμική κοινωνία της γνώσης σε παγκόσμιο επίπεδο».⁵² Η Ε.Ε έθεσε ουσιαστικά ένα χρονικό περιθώριο 10 ετών κατά το οποίο θα έπρεπε να προωθηθούν μεταρρυθμίσεις, ώστε να αναπτυχθεί περαιτέρω η δυναμική της ένωσης και «να καταστεί η Ευρώπη η ανταγωνιστικότερη και δυναμικότερη οικονομία της γνώσης ανά την υφήλιο, ικανή για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας και με μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή».⁵³

Η οριοθέτηση του συγκεκριμένου στόχου καθιστά σαφή την πρόθεση της κοινότητας να φέρει στο προσκήνιο τον τομέα της εκπαίδευσης, ως μέσο για τη βελτίωση της απασχόλησης και της κοινωνικής συνοχής, ωστόσο, όπως διαπιστώθηκε ήδη από τη διαδικασία του Λουξεμβούργου, με την καθιέρωση της ΕΣΑ, η πολιτική απασχόλησης όπως και η εκπαιδευτική πολιτική αποτελούν εθνική αρμοδιότητα γι' αυτό και στη στρατηγική της Λισαβόνας προωθήθηκε η ΑΜΣ, καθώς υπογραμμίστηκε ότι «η υλοποίηση του στρατηγικού στόχου θα διευκολυνθεί αν εφαρμοσθεί νέα ΑΜΣ ως μέσο διάδοσης βέλτιστων πρακτικών και επίτευξης μεγαλύτερης σύγκλισης προς τους κύριους στόχους της Ε.Ε».⁵⁴

---

⁵¹ Βοσκόπουλος,2009,σ.199

⁵² Σακελλαρόπουλος,2011,σ.313

⁵³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2003

⁵⁴ Βοσκόπουλος,2009,σ.204

1.6.1 ΟΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΤΗΣ ΛΙΣΑΒΟΝΑΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ (ΕΣΑ)

Οι στόχοι που τέθηκαν με τη στρατηγική της Λισαβόνας, αποτελούν την πιο ολοκληρωμένη προσπάθεια μεταρρύθμισης της Ε.Ε στον εκπαιδευτικό τομέα, διότι έφεραν στο «ευρωπαϊκό» προσκήνιο την εκπαίδευση, καθιστώντας την ως το κυριότερο μέσο για την επίτευξη του υψηλότερου στόχου, ο οποίος είναι να καταστεί ανταγωνιστικότερη η Ευρώπη. Στις επιδιώξεις της στρατηγικής περιλαμβάνεται η μείωση του ποσοστού των ατόμων που δε συνεχίζουν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση κατά 50%, παράλληλα με την εισαγωγή των τεχνολογιών της πληροφορικής και της επικοινωνίας στα σχολεία και την αύξηση της συνεργασίας των επιχειρήσεων και των ερευνητικών κέντρων. Στο πλαίσιο της διαδικασίας προωθήθηκε η κινητικότητα των σπουδαστών αλλά και του εκπαιδευτικού προσωπικού μέσω της ενίσχυσης των προγραμμάτων Socrates και Leonardo Da Vinci, ενώ και η δια βίου μάθηση κατέχει σημαντικό ρόλο στην κατάρτιση και συνεχή εκπαίδευση του εργατικού δυναμικού. Η στρατηγική της Λισαβόνας, όμως, δεν επιδίωξε τροποποιήσεις μόνο στο πεδίο της εκπαίδευσης με στόχο την αύξηση της απασχόλησης, καθώς επιχείρησε και απευθείας τροποποιήσεις επί των πολιτικών απασχόλησης με την αναθεώρηση της ΕΣΑ.

Οι νέες κατευθυντήριες γραμμές για την ΕΣΑ δημιούργησαν τον στρατηγικό στόχο της Ε.Ε για την οικοδόμηση της οικονομίας της γνώσης, καθώς οι αλλαγές που έγιναν αφορούσαν την εισαγωγή νέων πολιτικών απασχόλησης αλλά και την ενίσχυση των ήδη υφιστάμενων μέσω της ανάπτυξης των ψηφιακών δεξιοτήτων, της δια βίου μάθησης, της κινητικότητας και της ευελιξίας.⁵⁵ Ωστόσο, «τα αποτελέσματα των πολιτικών δράσεων δεν ήταν τα αναμενόμενα, καθώς διαπιστώθηκε καθυστέρηση στην προώθηση των διαρθρωτικών αλλαγών με αποτέλεσμα την αδυναμία ολοκλήρωσης τους έως το 2010, κυρίως λόγω της έλλειψης πολιτικής βούλησης».⁵⁶ Το γεγονός αυτό οδήγησε στο ευρωπαϊκό συμβούλιο του 2005 όπου αποφασίστηκε

---

⁵⁵ Σακελλαρόπουλος, 2011, σ.207

⁵⁶ Βοσκόπουλος, 2009, σ.205

η «επαν-ενεργοποίηση της στρατηγικής, μέσω της επανεξέτασης των προτεραιοτήτων σε απασχόληση και ανάπτυξη»⁵⁷ και τονίστηκε η κοινωνική διάσταση της οικονομικής ανάπτυξης.⁵⁸ Επομένως, η αναθεώρηση επιβεβαιώνει «τον αποσπασματικό χαρακτήρα λήψης αποφάσεων και την ένταξή τους στις απαιτήσεις της εκάστοτε συγκυρίας, ενώ ταυτόχρονα επιβεβαιώνεται και η αδυναμία για θεσμική κατοχύρωση εκπαιδευτικής πολιτικής».⁵⁹

Συνοψίζοντας, η στρατηγική της Λισαβόνας είχε ως κεντρικούς στόχους την οικονομική μεταρρύθμιση, την ενίσχυση της απασχόλησης και τη διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής.⁶⁰ Για την υλοποίηση των συγκεκριμένων στόχων προβαίνει σε τροποποιήσεις στο χώρο της ΕΕΠ, ενώ παράλληλα προβλέπει και την ενίσχυση των πολιτικών απασχόλησης της ΕΣΑ. Ωστόσο, η έλλειψη πολιτικής βούλησης οδήγησε στην αναθεώρηση της στρατηγικής το 2005, καθώς οι διαρθρωτικές αλλαγές καθυστέρησαν με αποτέλεσμα να ήταν αδύνατον να ολοκληρωθούν εντός του χρονοδιαγράμματος (2010). Ως εκ τούτου, η επανεξέταση των υψηλών στόχων που είχαν τεθεί ήταν μονόδρομος, γεγονός το οποίο αν και φανερώνει την αδυναμία λήψης αποφάσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο δεν αφαιρεί από τη διαδικασία τον τίτλο της σημαντικότερης προσπάθειας της Ε.Ε στο πεδίο της εκπαίδευσης και της απασχόλησης.

1.7 Η ΔΙΑΚΗΡΥΞΗ ΤΗΣ ΚΟΠΕΓΧΑΓΗΣ

Ήδη από τη δεκαετία του 1990 η ευρωπαϊκή κοινότητα κατέστησε σαφές πως πρόθεση της αποτελεί η ενίσχυση της συνεργασίας των κρατών στον τομέα της εκπαίδευσης και της κατάρτισης. Η ενίσχυση της συνεργασίας των κρατών στον

---

⁵⁷ Βοσκόπουλος,2009,σ.210

⁵⁸ Σακελλαρόπουλος,2011,σ.320

⁵⁹ Σιάκαρης,2006,σ.167

⁶⁰ Σακελλαρόπουλος,2011,σ.490

εκπαιδευτικό τομέα, παράλληλα με τη συνεργασία στον τομέα της απασχόλησης αναδεικνύει την αλληλένδετη σχέση που υπάρχει μεταξύ των πολιτικών απασχόλησης και των πολιτικών επαγγελματικής κατάρτισης, καθώς στο ευρύτερο πλαίσιο των εκπαιδευτικών πολιτικών περιλαμβάνονται και οι πολιτικές επαγγελματικής κατάρτισης οι οποίες, ουσιαστικά, αποτελούν ένα εργαλείο ενεργητικής πολιτικής απασχόλησης.⁶¹

Η συντονισμένη προσπάθεια της Ε.Ε για την ενίσχυση της ΕΕΚ οδήγησε στη διακήρυξη της Κοπεγχάγης(2002) η οποία αποτελεί τη δήλωση των ευρωπαίων υπουργών σχετικά με τη συνεργασία στο πεδίο της ΕΕΚ.⁶² Το κείμενο της διακήρυξης σηματοδοτεί και την έναρξη της διαδικασίας της Κοπεγχάγης, η οποία επιδιώκει τον καθορισμό των προτεραιοτήτων με στόχο τη βελτίωση της ΕΕΚ στο πλαίσιο της οικειοθελούς συνεργασίας των κρατών. Η διαδικασία, αρχικά, ξεκίνησε στο ευρύτερο πλαίσιο της στρατηγικής της Λισαβόνας, ενώ εν συνεχεία εντάσσεται στο πλαίσιο «Ευρώπη 2020». Η πορεία της εξέλιξης της έχει καθοριστικό ρόλο στην επίτευξη των στόχων των δύο στρατηγικών, καθώς στο πλαίσιο της εντάσσεται μια πολιτική διάσταση με σκοπό τον καθορισμό κοινών ευρωπαϊκών στόχων και τη μεταρρύθμιση των εθνικών συστημάτων ΕΕΚ. Επιπλέον, μέσω της διαδικασίας προωθείται «η συνεργασία για την προαγωγή της αμοιβαίας μάθησης σε ευρωπαϊκό επίπεδο και για τη συμπερίληψη των αρμοδίων φορέων σε εθνικό επίπεδο».⁶³

Στο πλαίσιο της διαδικασίας καθορίστηκαν οι προτεραιότητες στο πεδίο της ΕΕΚ με φόντο το 2010, οι οποίες επρόκειτο να ανανεώνονται σε επόμενες συναντήσεις που θα πραγματοποιούνται ανά διετία⁶⁴ και ουσιαστικά αποτελούν το «σώμα» της διαδικασίας της Κοπεγχάγης. Οι προτεραιότητες που τέθηκαν ήταν οι ακόλουθες:

- «Ενίσχυση της ευρωπαϊκής διάστασης στο πεδίο της ΕΕΚ
- Αύξηση της πληροφόρησης, του προσανατολισμού, της συμβουλευτικής και της διαφάνειας του τομέα της ΕΕΚ
- Ανάπτυξη εργαλείων για αμοιβαία αναγνώριση και επικύρωση δεξιοτήτων

---

⁶¹ Μούσης,2015,σ.256

⁶² Ευρωπαϊκή Επιτροπή,2016

⁶³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2016

⁶⁴ Μπουτσιούκη,2017,σ.320

- Βελτίωση της εξασφάλισης ποιότητας στην ΕΕΚ»⁶⁵

Στις συναντήσεις που ακολούθησαν, μια σειρά ανακοινωθέντων επιβεβαίωσε την επιτυχία της διαδικασίας, ενώ παράλληλα προτάθηκαν μέτρα για την περαιτέρω βελτίωση των προτεραιοτήτων και της συνεργασίας των κρατών. Στα ανακοινωθέντα του Μάαστριχτ(2004) και του Ελσίνκι(2006) αξιολογήθηκε και επιβεβαιώθηκε η επιτυχία της διαδικασίας, καθώς υπήρξε πρόοδος στο πλαίσιο της δημιουργίας κοινών ευρωπαϊκών εργαλείων για την ΕΕΚ, ενώ στα ανακοινωθέντα του Μπορντό(2008) και της Μπριζ(2010) επανεξετάστηκαν οι προτεραιότητες βάσει ενός μελλοντικού προγράμματος εκπαίδευσης και κατάρτισης με φόντο μετά το 2010 και τέθηκαν τόσο μακροπρόθεσμοι στόχοι με ορίζοντα το 2020 όσο και βραχυπρόθεσμοι για την περίοδο 2011-2014. Τέλος, το 2015 στη Ρίγα έγινε αποτίμηση των αποτελεσμάτων της δράσης των κρατών κατά την περίοδο 2011-2014 και αναθεώρηση των στόχων για την περίοδο 2015-2020, ενώ τα έως τότε αποτελέσματα θεωρήθηκαν επιτυχή.⁶⁶

Συνοψίζοντας, η διαδικασία της Κοπεγχάγης αποτελεί τη σημαντικότερη προσπάθεια της ένωσης με στόχο τη βελτίωση της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, καθώς η επιδίωξη για ενίσχυση της συνεργασίας των κρατών στο συγκεκριμένο πεδίο εντάσσεται τόσο στο πλαίσιο της στρατηγικής της Λισαβόνας όσο και στο πλαίσιο της στρατηγικής «Ευρώπη 2020». Κύριο στόχο της διαδικασίας, αποτελεί η δημιουργία ενός ευρωπαϊκού χώρου ΕΕΚ συμπληρωματικό προς τον ΕΧΑΕ, ο οποίος θα προάγει την αναγνωρισιμότητα των ικανοτήτων των ατόμων μεταξύ των κρατών της ένωσης.⁶⁷

---

⁶⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή,2016

⁶⁶ Μπουτσιούκη,2017,σ.338

⁶⁷ Σακελλαρόπουλος,2011,σ.501

1.8 ΣΥΝΘΗΚΗ ΤΗΣ ΛΙΣΑΒΟΝΑΣ

Τον Δεκέμβριο του 2007 υπογράφηκε η συνθήκη της Λισαβόνας, η οποία αποτελεί την 5^η αναθεωρητική πράξη των συνθηκών για την ίδρυση της ευρωπαϊκής κοινότητας και της ευρωπαϊκής ένωσης. «Η συγκεκριμένη συνθήκη γνωστή και ως μεταρρυθμιστική προέκυψε μετά από τη θεσμική κρίση που διατάραξε την Ε.Ε το 2004, η οποία δημιουργήθηκε εξαιτίας της ανεπιτυχούς προσπάθειας έγκρισης ευρωσυντάγματος». ⁶⁸ Τότε μέρος των κρατών-μελών αντιτάχθηκε στη διαδικασία προώθησης της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης μέσω της αλλαγής του θεσμικού πλαισίου της ένωσης ⁶⁹ και ως εκ τούτου, υπήρξε στασιμότητα στο πεδίο της μεταρρυθμιστικής διαδικασίας. Ωστόσο, τρία χρόνια αργότερα στο πλαίσιο της περαιτέρω διεύρυνσης της ένωσης θεωρήθηκε αναγκαία η συνταγματική τροποποίηση οπότε μέσω της συνθήκης της Λισαβόνας επιχειρήθηκε εκ νέου και τελικά επιτεύχθηκε η μεταρρύθμιση του ευρωπαϊκού θεσμικού πλαισίου.

Η υιοθέτηση της συνθήκης της Λισαβόνας, όπως επίσης, και η απόπειρα υιοθέτησης ευρωπαϊκού συντάγματος το 2004 σκιαγραφούν τους νέους στόχους που επιδιώκουν τα κράτη-μέλη της ένωσης. ⁷⁰ Μέσω της μεταρρυθμιστικής συνθήκης η ευρωπαϊκή κοινότητα «απορροφάται» από την ευρωπαϊκή ένωση, η οποία αποκτά πλέον ενιαία νομική προσωπικότητα με την οποία διαχειρίζεται τις πολιτικές της υποχρεώσεις και δραστηριότητες. ⁷¹ Παράλληλα, η δομή της ένωσης καθίσταται δημοκρατικότερη, καθώς στο πλαίσιο της συνθήκης αυξάνονται σημαντικά οι αρμοδιότητες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, ενώ το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εξελίσσεται σε πλήρες όργανο της Ε.Ε και η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποκτά νέο ρόλο στο πεδίο των εξωτερικών σχέσεων. ⁷² Επιπλέον, με τη συνθήκη αναβαθμίζεται ο ρόλος των πολιτών

---

⁶⁸ Μάρδας, 2013, σ.185

⁶⁹ Μούσης, 2015, σ.24

⁷⁰ Μάρδας, 2013, σ.198

⁷¹ Μούσης, 2010, σ.27

⁷² Μούσης, 2010, σ.28-29

της ένωσης, οι οποίοι προσκαλούνται να συμμετέχουν πιο ενεργά στην ευρωπαϊκή οικοδόμηση μέσω της δημιουργίας της «Πρωτοβουλίας Πολιτών».⁷³

Στο πεδίο της εκπαίδευσης και της απασχόλησης η υιοθέτηση της νέας συνθήκης δε δημιουργεί σημαντικές τροποποιήσεις. Παρ' όλο που στο κείμενο της περιλαμβάνεται αυτόνομο τμήμα για την εκπαίδευση με τίτλο «Παιδεία, Επαγγελματική Εκπαίδευση, Νεολαία και Αθλητισμός» δεν υπάρχουν ουσιαστικές αλλαγές, οπότε διατηρούνται οι διατάξεις που ισχύουν από τη συνθήκη του Άμστερνταμ.⁷⁴ Σημαντικό στοιχείο της συνθήκης είναι η διατήρηση του ενδιαφέροντος της Ε.Ε για τις διατάξεις κοινωνικού περιεχομένου, καθώς στο κείμενο της αναφέρεται πως η ένωση υποστηρίζει «την προαγωγή υψηλού επιπέδου απασχόλησης μέσω της διασφάλισης της κατάλληλης κοινωνικής προστασίας, της καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού και της παροχής υψηλού επιπέδου εκπαίδευσης και κατάρτισης».⁷⁵ Στο ευρύτερο πεδίο της κοινωνικής διάστασης της συνθήκης είναι σημαντική και η ενίσχυση της δράσης της Ε.Ε στον τομέα της έρευνας, «καθώς προβλέπεται νομική βάση για τη δημιουργία του ευρωπαϊκού χώρου έρευνας στον οποίο θα επιτρέπεται η ελεύθερη κυκλοφορία των ερευνητών, της επιστημονικής και της τεχνολογικής γνώσης».⁷⁶

Στο πλαίσιο της συνθήκης διακηρύχθηκε, επίσης, ο Χάρτης των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ε.Ε με δεσμευτική πλέον ισχύ, καθώς αρχικά είχε παρουσιαστεί το 2000 χωρίς, ωστόσο, να διέπεται από δεσμευτικότητα. Η δεσμευτική του ισχύς προωθήθηκε μέσω της μεταρρυθμιστικής συνθήκης, ενώ το 2012 η συνθήκη για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης που αποτελεί «το ενοποιημένο κείμενο όλων των συνθηκών λειτουργίας της Ε.Ε, συμπεριέλαβε και το κείμενο του Χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων με σκοπό την εκ νέου επιβεβαίωση της δεσμευτικής ισχύος του».⁷⁷

Καταλήγοντας, η συνθήκη αποτέλεσε μία προσπάθεια εξόδου από την κρίση που δημιουργήθηκε με την απόρριψη της συνταγματικής μεταρρύθμισης του 2004. Οι

---

⁷³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2015

⁷⁴ Μπουτσιούκη, 2017, σ.95

⁷⁵ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2012

⁷⁶ Ευρωπαϊκή επιτροπή, 2010

⁷⁷ Μπουτσιούκη, 2017, σ.96

βασικές διατάξεις της θεμελιώνονται με βάση τις αξίες της ένωσης που προάγουν το σεβασμό της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, την ελευθερία της δημοκρατίας και την ισότητα. Οι συγκεκριμένες αξίες αποτελούν τις «κοινές αξίες» όλων των κρατών-μελών τα οποία επιδιώκουν τον πλουραλισμό και την αλληλεγγύη,⁷⁸ ενώ ταυτόχρονα στοχεύουν στην ενίσχυση της δημοκρατίας και της διαφάνειας στους κόλπους της ένωσης, στη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα των θεσμικών οργάνων και στην ενίσχυση της συμμετοχής του πολίτη μέσω της προστασίας των δικαιωμάτων του.⁷⁹

1.9 ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΕΥΡΩΠΗ 2020

Η έναρξη της δεύτερης δεκαετίας του 2000 βρίσκει την Ε.Ε υπό πίεση, καθώς το 2008 ξεσπά η παγκόσμια οικονομική κρίση, η οποία οδήγησε στη διαμόρφωση νέων δεδομένων στα πεδία της οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης των κρατών. Η οικονομική αστάθεια, έπληξε σημαντικά την Ευρώπη, καθώς δημιουργήθηκαν σε μεγάλο μέρος των κρατών δύσκολα διαχειρίσιμα ελλείματα και χρέη, υψηλή ανεργία και οικονομική ύφεση,⁸⁰ γεγονότα που οδήγησαν στην απώλεια πολλών έως τότε κεκτημένων της Ε.Ε. «Η νέα πραγματικότητα οδήγησε την ένωση να αναγνωρίσει την κρίση ως ένα εγερτήριο κάλεσμα, μέσω του οποίου είναι απαραίτητο να αναλάβει καινοτόμες δράσεις, ώστε να αποφύγει την προοδευτική παρακμή και να διεκδικήσει τη θέση της στην παγκόσμια τάξη».⁸¹

Η περίοδος της οικονομικής κρίσης «συμπίπτει» με την ολοκλήρωση της δεκαετούς ισχύος της στρατηγικής της Λισαβόνας(2010) η οποία είχε φέρει σημαντικές αλλαγές στη δομή της ένωσης. Στο πλαίσιο αυτό, η ένωση έθεσε ως στόχο τη δημιουργία μακροπρόθεσμης πολιτικής και προχώρησε στην υιοθέτηση της νέας στρατηγικής

---

⁷⁸ Βοσκόπουλος,2009,σ.109

⁷⁹ Μάρδας,2013,σ.186

⁸⁰ Μπουτσιούκη,2017,σ.222

⁸¹Ευρωπαϊκή Επιτροπή,Στρατηγική Ευρώπη 2020, 2010

«Ευρώπη 2020», η οποία περιλαμβάνει μακροπρόθεσμους στόχους με σκοπό την επιτυχή έξοδο από την κρίση αλλά και την περεταίρω ενδυνάμωση της ευρωπαϊκής οικονομίας. Η στρατηγική αποτελεί το «θεματολόγιο» της Ε.Ε για την ανάπτυξη και την απασχόληση την τρέχουσα δεκαετία, καθώς έχει ως προτεραιότητα την έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη, ώστε να βελτιωθούν η ανταγωνιστικότητα και η παραγωγικότητα της οικονομίας και να διασφαλιστεί η κοινωνική συνοχή.⁸²

Η Επιτροπή προς επίτευξη του στόχου της ένωσης για την ανάπτυξη , πρότεινε 5 μετρήσιμους στόχους στο πλαίσιο της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» οι οποίοι είναι αλληλένδετοι και κατευθύνουν τη γενικότερη διαδικασία. Οι συγκεκριμένοι στόχοι ανάγονται σε εθνικούς, καθώς αφορούν την απασχόληση, την έρευνα, την κλιματική αλλαγή, την εκπαίδευση και την καταπολέμηση της φτώχειας.

Οι στόχοι είναι οι εξής :

- **«Απασχόληση:** αύξηση του ποσοστού απασχόλησης στο 75% από 69% στην ηλικιακή ομάδα 20-64 ετών
- **Έρευνα και ανάπτυξη:** επένδυση του 3% του ΑΕΠ στον τομέα της έρευνας και της ανάπτυξης
- **Κλιματική αλλαγή και ενέργεια:** μείωση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου κατά 20% και αύξηση του ποσοστού των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας κατά 20%
- **Κοινωνικός αποκλεισμός:** μείωση του ποσοστού των ατόμων που εγκαταλείπουν πρόωρα τη σχολική εκπαίδευση κάτω από το 10% και αύξηση του αριθμού των πτυχιούχων της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης κατά 40%
- **Φτώχεια:** μείωση κατά 20 εκατομμύρια του αριθμού των ανθρώπων που απειλούνται από φτώχεια»⁸³

Με σκοπό την υλοποίηση των συγκεκριμένων στόχων, οι οποίοι απεικονίζουν την πρόοδο που είναι απαραίτητο να σημειώσει η Ε.Ε έως το 2020, δημιουργήθηκαν 7 εμβληματικές πρωτοβουλίες οι οποίες θα καταστήσουν ευκολότερη την επίτευξη των

---

⁸² Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2015

⁸³ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017

στόχων και ουσιαστικά αποτελούν τη συνεισφορά της Ε.Ε για την επιτυχία της διαδικασίας, καθώς λειτουργούν ως καταλύτες για την επίτευξη προόδου σε κάθε βασική προτεραιότητα.

Οι 7 εμβληματικές πρωτοβουλίες είναι οι εξής:

- **«Ένωση Καινοτομίας:** Στόχος: η βελτίωση των συνθηκών(χρηματοδότηση) για την έρευνα και την καινοτομία, ώστε να προωθηθούν καινοτόμες ιδέες και να δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας
- **Νεολαία σε Κίνηση:** Στόχος: η βελτίωση των εκπαιδευτικών συστημάτων και η διευκόλυνση της εισόδου των νέων στην αγορά εργασίας
- **Ψηφιακό Θεματολόγιο:** Στόχος: η ανάπτυξη των υπηρεσιών του διαδικτύου και η δημιουργία της ενιαίας ψηφιακής αγοράς
- **Μια Ευρώπη που Χρησιμοποιεί Αποτελεσματικά τους Πόρους:** Στόχος: η ανάπτυξη της οικονομίας μέσω της χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας και η ενθάρρυνση της ανταποδοτικότητας
- **Μια Βιομηχανική Πολιτική για την Εποχή της Παγκοσμιοποίησης:** Στόχος: η βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος και η ανάπτυξη βιώσιμης βιομηχανικής βάσης ανταγωνιστικής σε παγκόσμιο επίπεδο
- **Ατζέντα για Νέες Δεξιότητες και Θέσεις Εργασίας:** Στόχος: ο εκσυγχρονισμός της αγοράς εργασίας, η παροχή ευκαιριών στους πολίτες για συμμετοχή στην αγορά εργασίας μέσω της δια βίου ανάπτυξης των δεξιοτήτων και η καλύτερη αντιστοίχιση προσφοράς και ζήτησης της εργασίας
- **Ευρωπαϊκή Πλατφόρμα για την Καταπολέμηση της Φτώχειας:** Στόχος: η διασφάλιση της κοινωνικής συνοχής, μέσω της εξάπλωσης των προνομίων της ανάπτυξης και της απασχόλησης και στις ομάδες ατόμων που ζουν σε συνθήκες φτώχειας»⁸⁴

Στο πλαίσιο της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» η Ε.Ε εκτός από την υιοθέτηση νέων στόχων και πρωτοβουλιών με σκοπό την οικονομική ανάπτυξη προχώρησε και στην αναθεώρηση της ΕΣΑ. Στην αναδιατυπωμένη, πλέον, ΕΣΑ ο αριθμός των κατευθυντήριων γραμμών για τις εθνικές πολιτικές απασχόλησης μειώνεται από 8 σε

---

⁸⁴ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Στρατηγική 2020,2010

4. Οι νέες κατευθυντήριες γραμμές αναφέρονται στην κοινωνική πολιτική αλλά αποσαφηνίζουν και επιμέρους στόχους, όπως η αύξηση της συμμετοχής στο εργατικό δυναμικό, η καταπολέμηση της διαρθρωτικής ανεργίας και η βελτίωση της ποιότητας των θέσεων εργασίας.⁸⁵ Επιπλέον, εκτός από τις αναδιατυπωμένες κατευθυντήριες γραμμές παρατηρούνται και κάποιες αλλαγές ως προς το περιεχόμενο της ΕΣΑ, εκ των οποίων η σημαντικότερη αφορά τη μείωση των ποσοτικοποιημένων στόχων από 11 σε 3. «Η εισαγωγή των αλλαγών αυτών δεν αναιρεί το γεγονός πως η ΕΣΑ βρίσκεται σε πλήρη εναρμόνιση με τη φιλοσοφία που έχει ήδη από την προ κρίσης περίοδο».⁸⁶

Συμπερασματικά, μέσω της στρατηγικής «Ευρώπη 2020» η Ε.Ε έχει ως στόχο να διασφαλίσει μέσω των νέων ρυθμίσεων που προωθούνται την ανάκαμψη της οικονομίας μετά την χρηματοπιστωτική κρίση προκειμένου να τεθούν ισχυρά θεμέλια για την ανάπτυξη και τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας τη νέα δεκαετία. Η πρόοδος των μεταρρυθμίσεων αξιολογείται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή η οποία είναι υπεύθυνη για την παρακολούθηση της πορείας του εγχειρήματος, ενώ παράλληλα προβαίνει σε συστάσεις προς τα κράτη-μέλη στο πλαίσιο της αξιολόγησης που ονομάζεται «ευρωπαϊκό εξάμηνο». Τέλος, η υιοθέτηση της στρατηγικής αποτελεί την πιο σύγχρονη προσπάθεια της Ε.Ε για διατήρηση της οικονομικής ανάπτυξης κατά τη διάρκεια αλλά και με το πέρας της οικονομικής κρίσης, ενώ είναι εμφανές πως στο πλαίσιο της κατέχουν σημαντική θέση η απασχόληση και η εκπαίδευση, δύο τομείς πολιτικής οι οποίοι αν και αρχικά με την ίδρυση της ΕΟΚ και εν συνεχεία της Ε.Ε δε βρίσκονταν στο επίκεντρο των πολιτικών, πλέον αποτελούν τη κινητήρια δύναμη η οποία έχει τη δυναμική να οδηγήσει στην οικονομική ανάπτυξη.

---

⁸⁵ Σακελλαρόπουλος,2011,σ.215-216

⁸⁶ Σακελλαρόπουλος,2011,σ.216

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2. Απασχόληση και ανεργία: Ευρωπαϊκό πλαίσιο- Η περίπτωση της Ελλάδας

Η αύξηση της απασχόλησης και η μείωση της ανεργίας αποτελούν διαχρονικά δύο εκ των σημαντικότερων προς επίλυση ζητημάτων των κρατών-μελών της Ε.Ε. Ήδη από τη σύσταση της ένωσης το φαινόμενο της ανεργίας αποτελούσε μείζον ζήτημα για το οποίο έχουν πραγματοποιηθεί πλήθος και ποικιλία μελετών με σκοπό την κατανόηση και την αντιμετώπιση του. Ως ανεργία ορίζεται, η κατάσταση κατά την οποία το άτομο που δύναται να εργαστεί και αποσκοπεί στην εύρεση εργασίας δεν καταφέρνει να βρεί, ενώ ως «άνεργοι τα άτομα ηλικίας 15-74 ετών που δεν εργάζονται αναζητούν εργασία και είναι διαθέσιμα για εργασία»⁸⁷. Η συγκεκριμένη αδυναμία οφείλεται σε πλήθος παραγόντων, οι οποίοι σχετίζονται τόσο με την οικονομική και την τεχνολογική ανάπτυξη όσο και με την παγκοσμιοποίηση μιας κοινωνίας. Ως εκ τούτου, καθίσταται σαφές πως η ανεργία αποτελεί πολύπλοκο και σύνθετο φαινόμενο στο οποίο αποτυπώνονται οι αρχές και οι αξίες που διέπουν την κοινωνία. Σήμερα, η αντιμετώπισή της εξαρτάται από τα χαρακτηριστικά της

---

⁸⁷ Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο- Πρωτοβουλία Απασχόλησης Νέων, 2014, σελ.1

οικονομικής ανάπτυξης, η οποία αποτελεί σημαντική παράμετρο για την ευδαιμονία της κοινωνίας και την ποιότητα της δημοκρατίας. Στο πλαίσιο αυτό, «οι πολιτικές για την καταπολέμηση της ανεργίας επιδιώκουν την άσκηση επιρροής επί της αγοράς εργασίας και της δομής της απασχόλησης, ώστε σε συνάρτηση με τα μέσα άσκησης της οικονομικής πολιτικής να επιτυγχάνεται η αύξηση της παραγωγικότητας και της απασχόλησης οπότε και η μεγέθυνση της οικονομίας». ⁸⁸

Τις τελευταίες δεκαετίες παρουσιάστηκε μια νέα προσέγγιση στη θεωρία της ανάπτυξης, όπου υπογραμμίζεται ο σημαντικός ρόλος του αποθέματος του ανθρώπινου κεφαλαίου ως παράγοντα οικονομικής ανάπτυξης.⁸⁹ Η επαναφορά της έννοιας του ανθρώπινου κεφαλαίου και η σημασία του για την οικονομική ανάπτυξη καταδεικνύουν τη σημαντική διάσταση της εκπαίδευσης, είτε άμεσα κάνοντας πιο παραγωγικούς τους εργαζόμενους, είτε έμμεσα με τη δημιουργία της γνώσης και της ανάπτυξης της έρευνας.⁹⁰ Το γεγονός αυτό έχει οδηγήσει τα κράτη να αποσκοπούν στη δημιουργία της «οικονομίας-κοινωνίας της γνώσης» μέσω της οποίας επιδιώκεται η οικονομική ανάπτυξη και η αυξημένη παραγωγικότητα, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την περίπτωση της Ελλάδας και της Ιταλίας όπου με την αύξηση του ανθρώπινου κεφαλαίου, κατά την δεκαετία του 1990 και στις αρχές του 2000, αυξήθηκε σημαντικά η παραγωγικότητα, η οποία είχε ως αποτέλεσμα την οικονομική ανάπτυξη. Ωστόσο, η δημιουργία της «κοινωνίας της γνώσης» δεν αποτελεί τη μόνη παράμετρο που καθορίζει την οικονομική ανάπτυξη, καθώς τα επόμενα χρόνια με το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης εμφανίστηκαν πολλές διαρθρωτικές αδυναμίες των ευρωπαϊκών κρατών, οι οποίες δεν είχαν ληφθεί υπόψη κατά την επιδίωξη της δημιουργίας της οικονομίας της γνώσης, με αποτέλεσμα την πτώση της παραγωγικότητας και την αύξηση της ανεργίας.

---

⁸⁸ Συνήγορος του πολίτη, 2009, σελ. 192

⁸⁹ Δονάτος-Γιαννίτσας-Καζάκος-Μπρεδήμας, 2006, σελ 33

⁹⁰ Δονάτος-Γιαννίτσας-Καζάκος-Μπρεδήμας, 2006, σελ 33

Η οικονομική ύφεση σε συνδυασμό με την ανεργία δημιούργησαν πολλές δυσκολίες ένταξης για τους νέους, ανεξαρτήτως εκπαιδευτικού υποβάθρου, στην αγορά εργασίας. Λόγω της απορρύθμισης της αγοράς οι νέοι επλήγησαν ιδιαίτερα από τα νέα δεδομένα με αποτέλεσμα να παρατηρηθεί μια νέα ομάδα ατόμων, οι NEETS. Η νέα αυτή κοινωνική ομάδα που τείνει να αυξάνεται συνεχώς στην Ε.Ε αποτελείται από νέους που δεν εργάζονται, ούτε σπουδάζουν, ούτε καταρτίζονται επαγγελματικά (neets=neither in employment , neither in education or training) δεν συμμετέχουν ουσιαστικά σε επίσημη ή ανεπίσημη εκπαίδευση ή κατάρτιση⁹¹ οπότε, αποτελούν μια κοινωνική ομάδα που βρίσκεται στη «γκρίζα ζώνη» μεταξύ της εκπαιδευτικής διαδικασίας και της εισαγωγής στην αγορά εργασίας.

Επιπρόσθετα, ως απόρροια της οικονομικής κρίσης, μεταξύ των χωρών της Ε.Ε παρατηρήθηκε και το φαινόμενο της μετανάστευσης των υψηλά εκπαιδευμένων ατόμων, κυρίως, από τις χώρες που επλήγησαν περισσότερο από την οικονομική κρίση προς αυτές με πιο σταθερές οικονομικές προοπτικές. Το φαινόμενο αυτό ονομάζεται brain-drain(διαρροή εγκεφάλων) και παρατηρείται, κυρίως, σε χώρες όπου οι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης δεν είναι δυνατό να απορροφηθούν από την αγορά εργασίας ή δεν υπάρχουν θέσεις απασχόλησης αντίστοιχες με τα εκπαιδευτικά τους προσόντα(π.χ Ελλάδα) χωρίς, ωστόσο, αυτό να σημαίνει απαραίτητα πως υπάρχει υπέρ-εκπαίδευση του πληθυσμού ή πλεονάζων αριθμός εξειδικευμένων ατόμων.

---

⁹¹ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, 2011

2.1 ΕΠΙΠΕΔΑ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΣΤΗΝ Ε.Ε

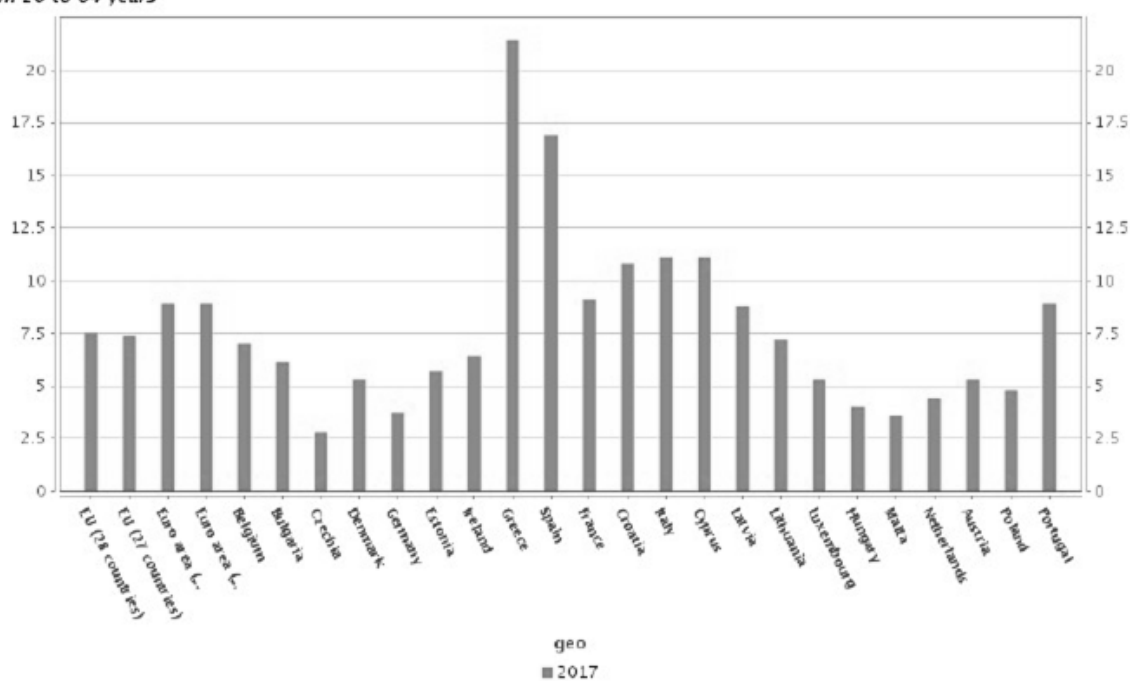

Στη σύγχρονη Ευρώπη η οικονομική κρίση των προηγούμενων ετών έχει αφήσει ανεξίτηλα τα σημάδια της, οπότε αναζητούνται λύσεις για να επέλθει όσον το δυνατόν γρηγορότερα η οικονομική ανάπτυξη στα επίπεδα της προ κρίσης περιόδου, ώστε να ξεπεραστεί οριστικά ο κίνδυνος της οικονομικής κατάρρευσης και της αποσταθεροποίησης. Τα επίπεδα ανεργίας που εξακολουθούν να είναι υψηλά σε πολλές χώρες της Ε.Ε αποτελούν έναν σημαντικό δείκτη μέσω του οποίου εξάγονται χρήσιμα συμπεράσματα τόσο για την οικονομική κατάσταση των κρατών-μελών της ένωσης, όσο και για τις πολιτικές που πρέπει να ακολουθηθούν με σκοπό τη βελτίωση κατάστασης, καθώς τα κράτη με την υψηλότερη ανεργία είναι απαραίτητο να προχωρήσουν σε μεταρρυθμίσεις με σκοπό την αύξηση της απασχόλησης, που αποτελεί και τον κυριότερο μοχλό ανάπτυξης, ενώ τα κράτη με χαμηλά ποσοστά ανεργίας παρουσιάζουν πιο σταθερές οικονομικές προοπτικές, διότι είτε επηρεάστηκαν λιγότερο από την οικονομική κρίση, είτε προχώρησαν γρηγορότερα στις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις.

Στους πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζονται τα στοιχεία για την ανεργία και την απασχόληση του γενικού πληθυσμού για τα κράτη της Ε.Ε

Πίνακας 1: Επίπεδο ανεργίας γενικού πληθυσμού 2017⁹²

Unemployment rate by age
%
From 20 to 64 years

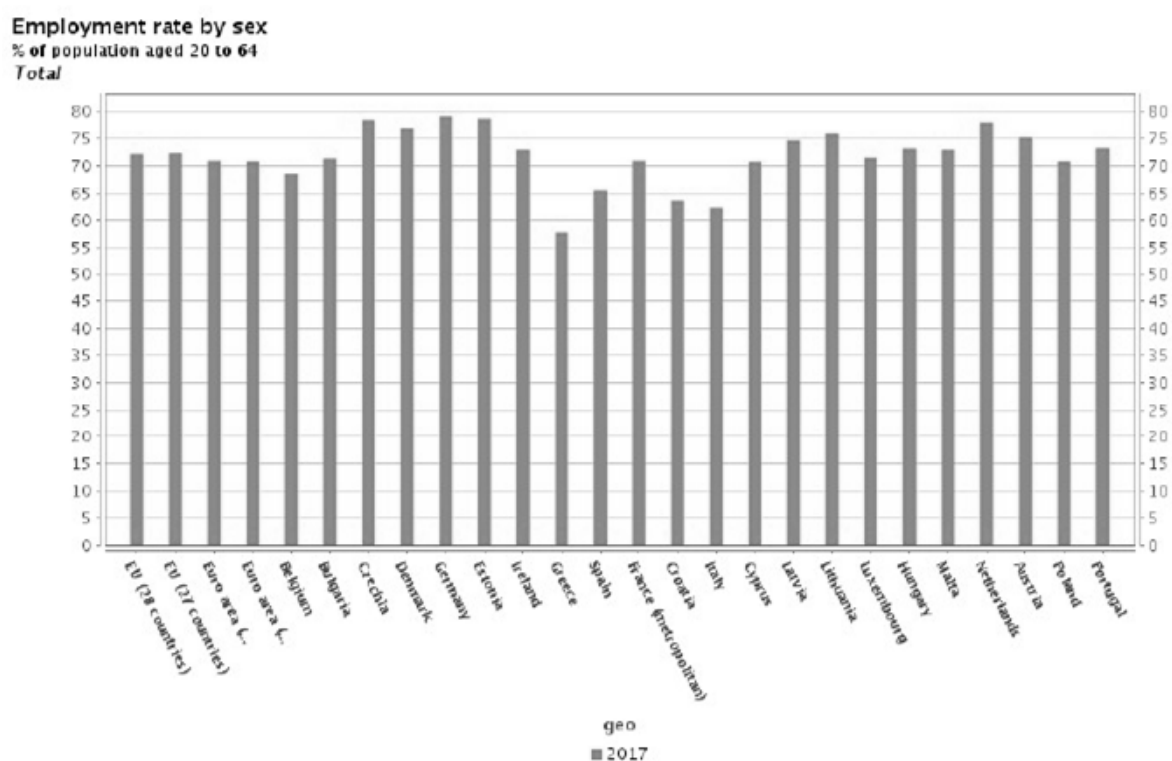

⁹² Επίσημη Ιστοσελίδα Eurostat

https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/graph.do?tab=graph&plugin=1&pcode=tepsr_wc170&language=en&toolbox=data, ανακτήθηκε την 2/2/2018

Στα επίσημα στοιχεία για την ανεργία του γενικού πληθυσμού που αφορούν το έτος 2017, όπως είναι εμφανές στον πίνακα 1, οι χώρες που επηρεάστηκαν περισσότερο από την οικονομική κρίση διατηρούν και την υψηλότερη ανεργία. Η Ελλάδα με 21,4% έχει την υψηλότερη ανεργία μεταξύ των κρατών της Ε.Ε, ενώ ακολουθεί η Ισπανία με ποσοστό 16,9%. Οι συγκεκριμένες χώρες ήταν μεταξύ αυτών που επηρεάστηκαν περισσότερο από τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης, καθώς ουσιαστικά επικρατεί απορρύθμιση της οικονομίας και των εργασιακών σχέσεων με αποτέλεσμα την εκτόξευση της ανεργίας. Υψηλά ποσοστά ανεργίας (άνω του 10%) παρουσιάζουν η Ιταλία, η Κύπρος και η Κροατία, οι οποίες επίσης επηρεάστηκαν από την παγκόσμια οικονομική κρίση. Αντιθέτως, τη χαμηλότερη ανεργία παρουσιάζουν η Τσεχία, η Γερμανία και η Μάλτα, όπου λιγότερο από το 4% του εργατικού δυναμικού αναζητά εργασία.

Πίνακας 2: Επίπεδο απασχόλησης γενικού πληθυσμού 2017⁹³

⁹³ Επίσημη Ιστοσελίδα Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/graph.do?tab=graph&plugin=1&pcode=tesem010&language=en&toolbox=data>, ανακτήθηκε την 2/2/2018

Παρόμοια είναι η εικόνα και στους δείκτες απασχόλησης του γενικού πληθυσμού των ευρωπαϊκών κρατών που παρουσιάζονται στον πίνακα 2. Τα χαμηλότερα ποσοστά παρουσιάζονται στην Ελλάδα με μόλις 57,8%, στην Ιταλία με 62,3% και στην Ισπανία με 65,5%, δηλαδή στις χώρες που εμφανίζεται και η υψηλότερη ανεργία. Αντίθετα, τα υψηλότερα ποσοστά απασχόλησης κατέχουν η Γερμανία με 79,2%, η Τσεχία με 78,5% και η Δανία με 76,9% η οποία αποτελεί πρότυπο εφαρμογής της ευελιξίας στην αγορά εργασίας. Επιπλέον, θετική εντύπωση προκαλούν τα υψηλά ποσοστά απασχόλησης σε Πορτογαλία και Ιρλανδία, καθώς είναι δύο χώρες που επηρεάστηκαν σημαντικά από την οικονομική κρίση.

Η ανεργία, όμως, εκτός του συνόλου του γενικού πληθυσμού επηρεάζει ιδιαίτερα έντονα συγκεκριμένες ομάδες του ενεργού εργατικού δυναμικού, οι οποίες είναι πιο ευάλωτες στις αλλαγές που προκαλούνται στα οικονομικά-κοινωνικά ζητήματα από τις διεθνείς εξελίξεις. Σε αυτές τις κοινωνικές ομάδες ανήκει και η ομάδα-στόχος της παρούσας εργασίας, οι νέοι, οι οποίοι αντιμετωπίζουν τις μεγαλύτερες δυσκολίες εισαγωγής στην αγορά εργασίας με αποτέλεσμα να καθυστερεί η οικονομική και κοινωνική τους ανεξαρτησία και ανέλιξη.

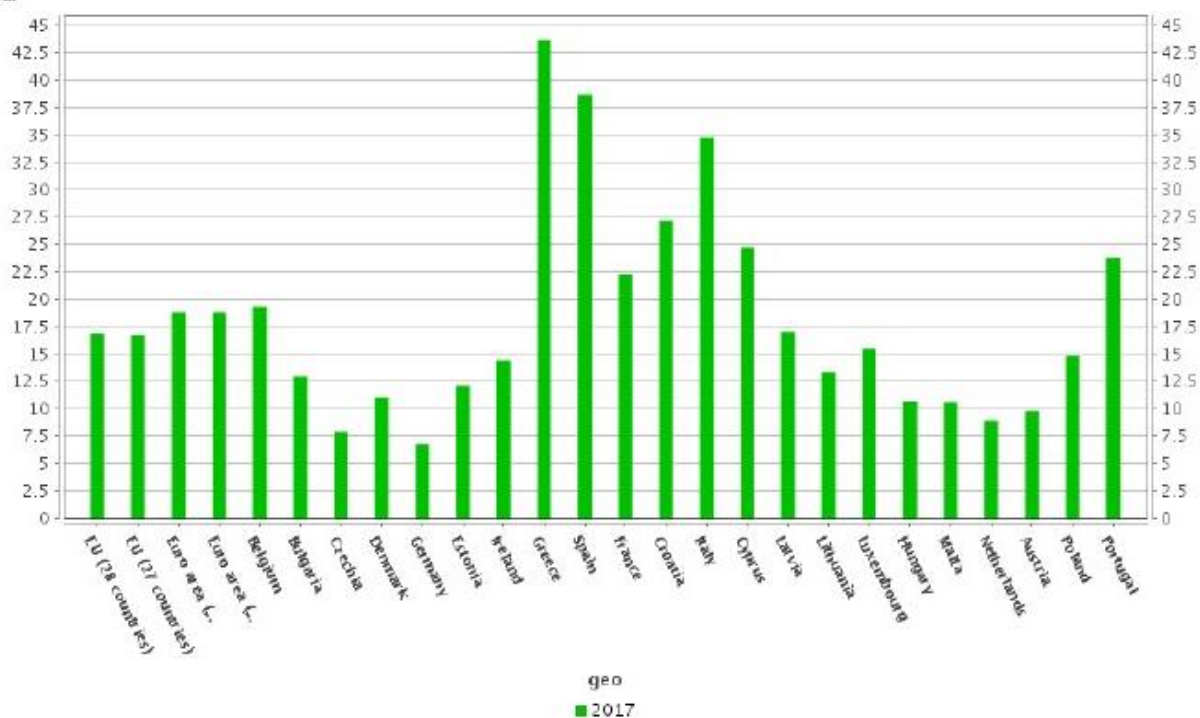
Στους παρακάτω πίνακες παρουσιάζονται οι δείκτες ανεργίας και απασχόλησης, εστιάζοντας στην κοινωνική ομάδα των νέων, μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών:

Πίνακας 3: Επίπεδο ανεργίας νέων 2017⁹⁴

Youth unemployment rate by sex

%

Total

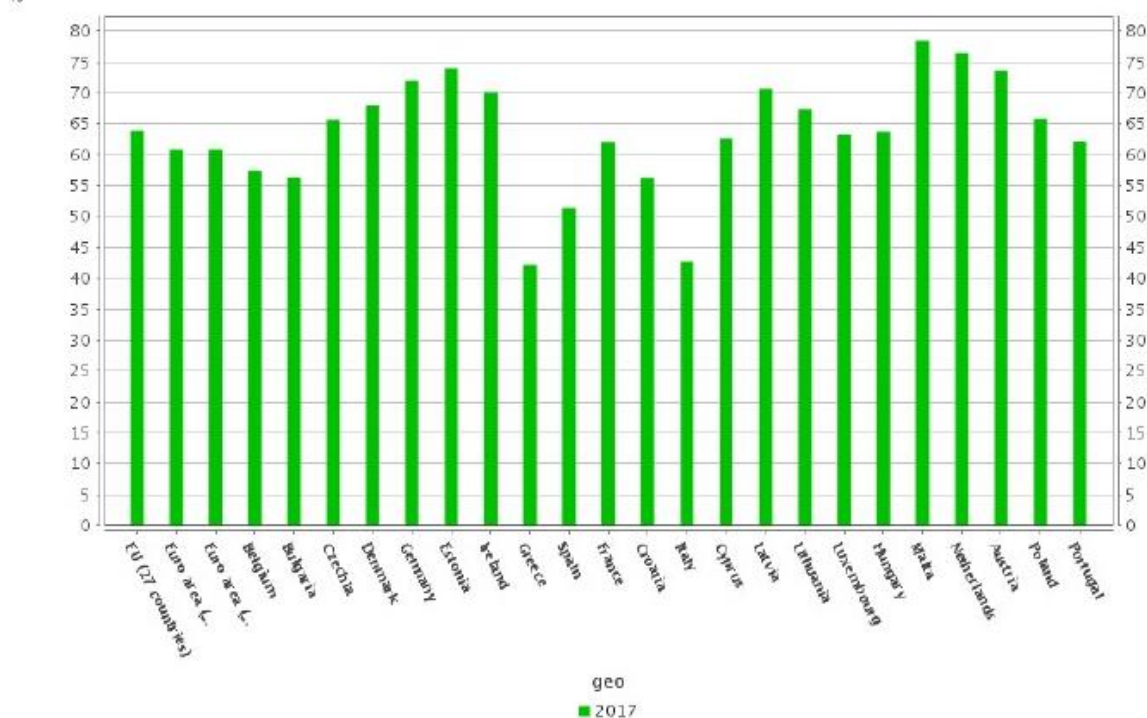
⁹⁴ Επίσημη Ιστοσελίδα Eurostat,

<https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/graph.do?tab=graph&plugin=1&pcode=tesem140&language=en&toolbox=data> ανακτήθηκε την 3/2/2018

Οι δείκτες ανεργίας των νέων (πίνακας 3) είναι παρόμοιοι με τους δείκτες ανεργίας του γενικού πληθυσμού, ωστόσο η διαφορά έγκειται στο γεγονός πως τα ποσοστά ανεργίας στις μικρότερες ηλικιακές ομάδες είναι πολύ αυξημένα, ενώ σε κάποιες περιπτώσεις ακόμη και διπλάσια, σε σχέση με την ανεργία του γενικού πληθυσμού. Η περίπτωση της Ελλάδας είναι χαρακτηριστική, καθώς το 43,6% των νέων αναζητά εργασία, ενώ στην Ισπανία το 38,6% και στην Ιταλία το 34,7%. Αντίθετα, σε χώρες όπως η Γερμανία, η Τσεχία και η Ολλανδία τα ποσοστά ανεργίας των νέων παραμένουν πολύ χαμηλά αν και αυξημένα σε σχέση με τους δείκτες ανεργίας του γενικού πληθυσμού.

Πίνακας 4: Επίπεδο απασχόλησης νέων 20-29 ετών 2017⁹⁵

Youth employment rate, age group 20-29
%

⁹⁵ Επίσημη Ιστοσελίδα Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/graph.do?tab=graph&plugin=1&pcode=tesem070&language=en&toolbox=data> ανακτήθηκε την 3/2/2018

Στον πίνακα 4 φαίνεται πως στο ίδιο επίπεδο κυμαίνονται και οι δείκτες απασχόλησης των νέων 20-29 ετών, οι οποίοι είναι ιδιαίτερος χαμηλοί για την Ελλάδα και την Ιταλία, 42,2% και 42,7% αντίστοιχα, ενώ αντίθετα οι υψηλότεροι παρουσιάζονται στη Μάλτα με 78.5% και στην Εσθονία με 74%. Από το ύψος της ανεργίας και της απασχόλησης γίνεται αντιληπτό, πως ακόμη και σήμερα οι επιπτώσεις από την οικονομική κρίση δεν έχουν ξεπεραστεί για το σύνολο των κρατών της Ε.Ε, ωστόσο οι προοπτικές είναι θετικές, καθώς υπάρχει βελτίωση των δεικτών σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια της κρίσης.

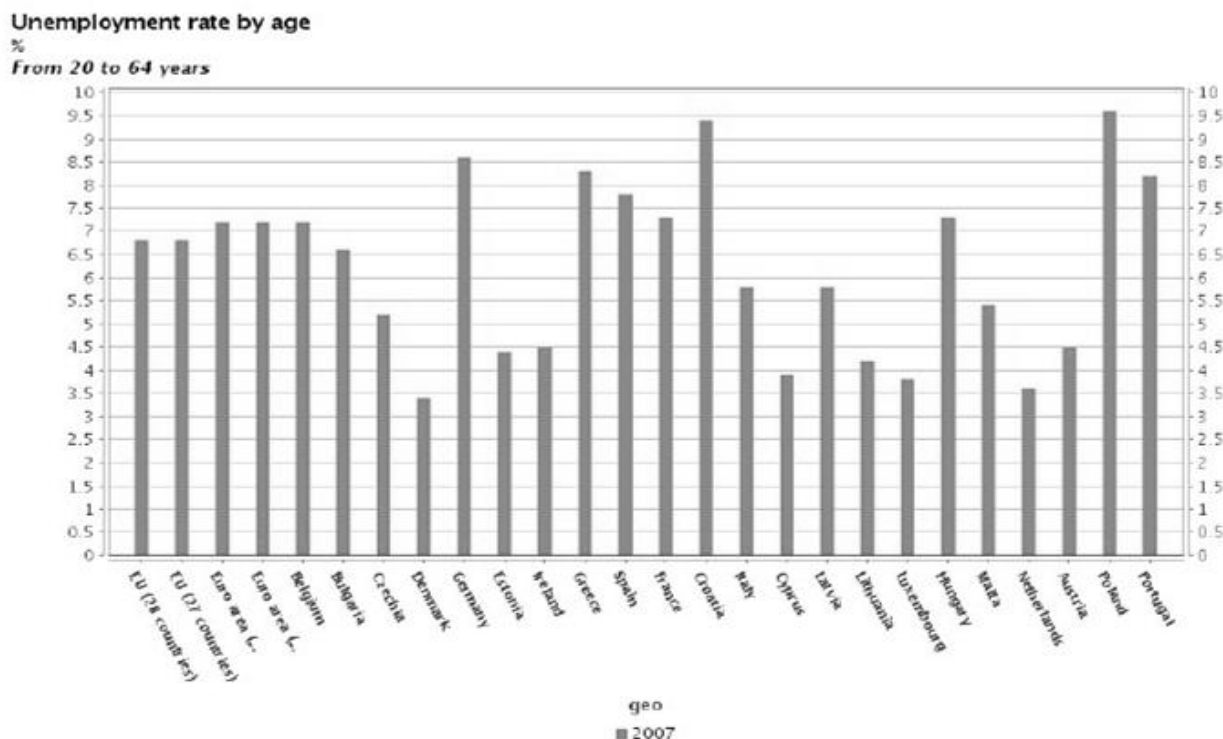
2.1.2 Η ΑΝΕΡΓΙΑ ΠΡΙΝ ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Η οικονομική ανάπτυξη των κρατών διέρχεται από διάφορα στάδια τα τελευταία 15 έτη, καθώς κατά περιόδους παρουσιάζει, είτε υψηλούς, είτε χαμηλότερους ή ακόμη και αρνητικούς ρυθμούς, όπως κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Κατά τον ίδιο τρόπο, η ανεργία έχει παρουσιάσει ανάλογες αυξομειώσεις για να φθάσει στα σημερινά επίπεδα, τα οποία αν και είναι υψηλά για αρκετά ευρωπαϊκά κράτη, παρουσιάζουν πτωτικές τάσεις απέχοντας, όμως, ακόμη αρκετά από τα προ-κρίσης επίπεδα.

Στους παρακάτω πίνακες παρουσιάζονται οι δείκτες ανεργίας του γενικού πληθυσμού και της κοινωνικής ομάδας των νέων κατά το 2007, δηλαδή την προ κρίσης περίοδο.

Πίνακας 5: Επίπεδο ανεργίας γενικού πληθυσμού 2007⁹⁶

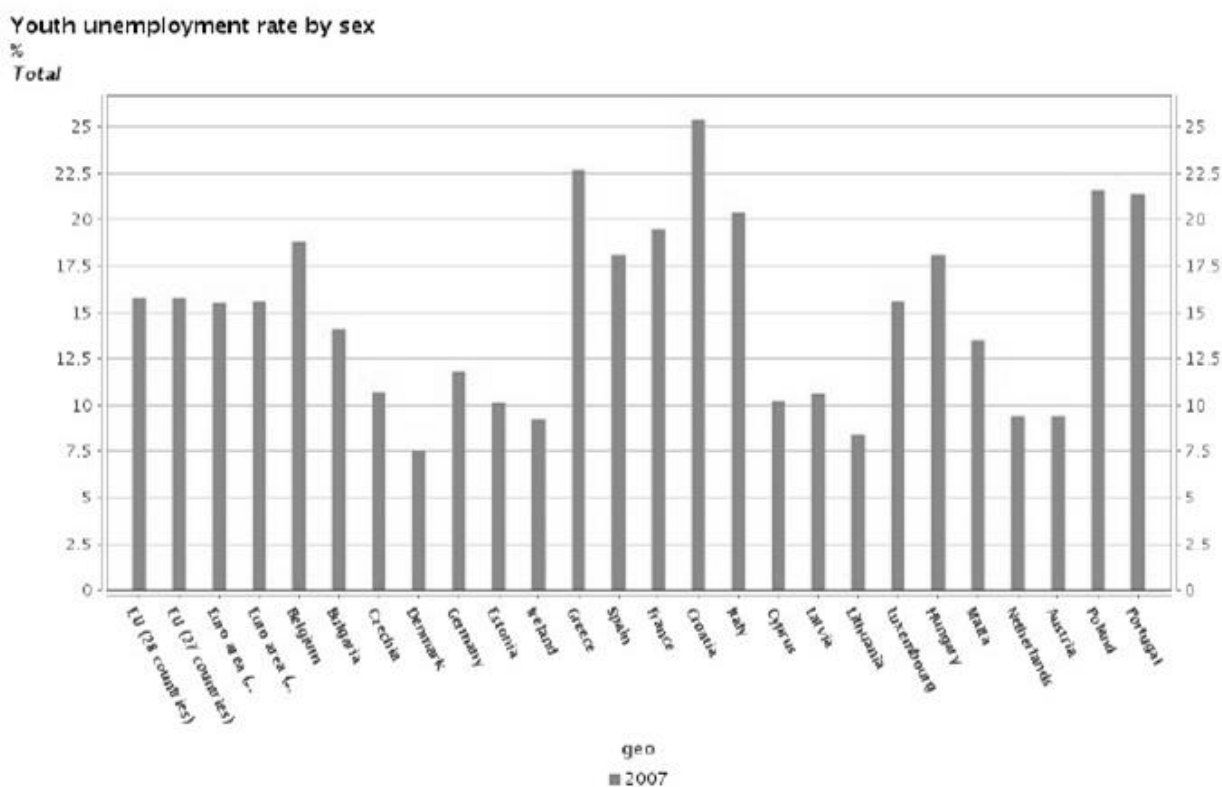

Το 2007, το τελευταίο, ουσιαστικά, έτος πριν από την εμφάνιση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, η ανεργία του γενικού πληθυσμού, όπως αποτυπώνεται στον πίνακα 5, διαμορφωνόταν πολύ διαφορετικά μεταξύ των κρατών της ευρωπαϊκής ένωσης. Το υψηλότερα ποσοστά καταγράφονταν στην Πολωνία με 9,6%, στην Κροατία με 9,4% και στη Γερμανία με 8,6%, ενώ η Ελλάδα εμφάνιζε ποσοστό ανεργίας μόλις 8,3%. Τα συγκεκριμένα ποσοστά απέχουν πολύ από τα σημερινά, καθώς ο δείκτης ανεργίας της Ελλάδας ξεπερνάει το 20%, ενώ αντίθετα τα ποσοστά ανεργίας της Γερμανίας και της Πολωνίας δε ξεπερνούν το 5%, γεγονός που αποδεικνύει τη διαφορετική πορεία που ακολούθησαν τα ευρωπαϊκά κράτη κατά τη διάρκεια της

⁹⁶ Επίσημη Ιστοσελίδα Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/graph.do?tab=graph&plugin=1&pcode=tepsr_wc170&language=en&toolbox=data ανακτήθηκε την 3/2/2018

οικονομικής κρίσης, με αποτέλεσμα κάποια να είναι τελικά ευνοημένα και κάποια όχι.

Πίνακας 6: Επίπεδο ανεργίας νέων 2007⁹⁷

Παρόμοια κατάσταση επικρατεί (πίνακας 6) και στα ποσοστά ανεργίας των νέων τα οποία αν και είναι ήδη προ κρίσης αυξημένα, σε σχέση με τα ποσοστά του γενικού πληθυσμού, παραμένουν σε σαφώς χαμηλότερα επίπεδα, όμως αναδεικνύουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν διαχρονικά οι νέοι κατά την εισαγωγή τους στην αγορά εργασίας. Το 2007 τα υψηλότερα ποσοστά ανεργίας των νέων παρουσιάζουν η Κροατία με 25,4% και η Ελλάδα με 22,7%, ενώ ακολουθούν η Πορτογαλία, η Πολωνία και η Ιταλία με ποσοστά άνω του 20%. Σήμερα, μετά το πέρασμα της οικονομικής κρίσης τα ποσοστά αυτά έχουν διπλασιαστεί για την Ελλάδα και την

⁹⁷ Επίσημη Ιστοσελίδα Eurostat, <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/graph.do?tab=graph&plugin=1&pcode=tesem140&language=en&toolbox=data> ανακτήθηκε την 3/2/2018

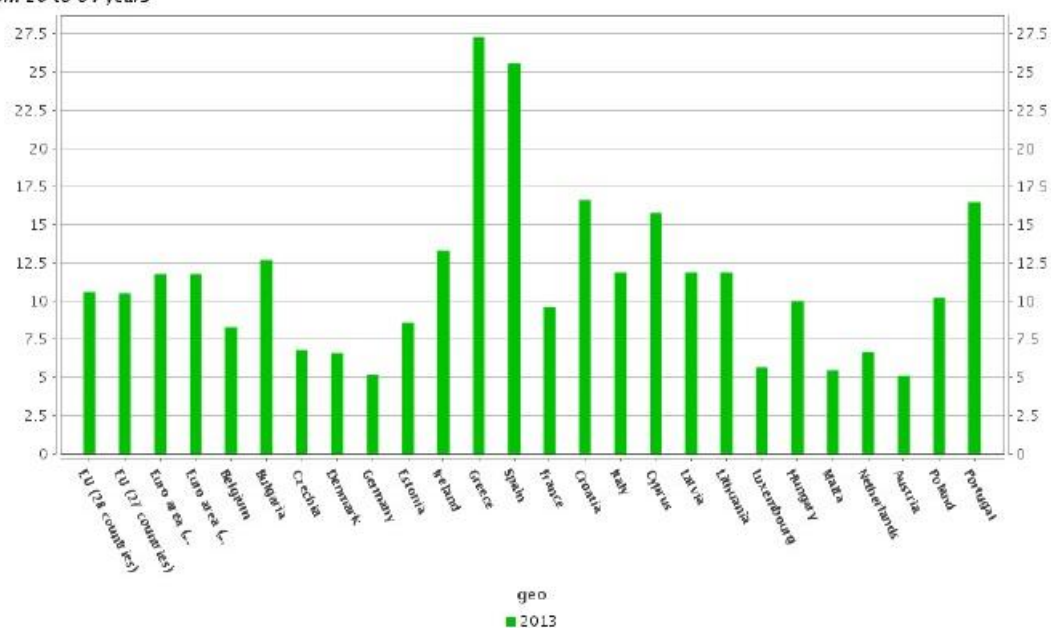
Ιταλία, ενώ αντίθετα στην Πολωνία το ποσοστό ανεργίας των νέων μειώθηκε αισθητά και στην Πορτογαλία παρέμεινε σταθερό.

Ιδιαίτερο, επίσης, ενδιαφέρον παρουσιάζουν και τα στοιχεία για την ανεργία του έτους 2013 κατά το οποίο η οικονομική κρίση έφτασε στο αποκορύφωμα της για το σύνολο της Ε.Ε. Κατά την περίοδο αυτού του έτους σχεδόν όλα τα ευρωπαϊκά κράτη παρουσίασαν αύξηση στα ποσοστά ανεργίας, τα οποία ήταν αυξημένα τόσο σε σχέση με τα προ κρίσης επίπεδα όσο και σε σχέση με τα σημερινά, γεγονός που καταδεικνύει πως η οικονομική κρίση υποχωρεί σταδιακά για την πλειονότητα των ευρωπαϊκών κρατών.

Στους πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζεται η αύξηση της ανεργίας τόσο στον γενικό πληθυσμό όσο και στους νέους, μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών κατά το 2013:

Πίνακας 7: Επίπεδο ανεργίας γενικού πληθυσμού 2013⁹⁸

Unemployment rate by age
%
From 20 to 64 years

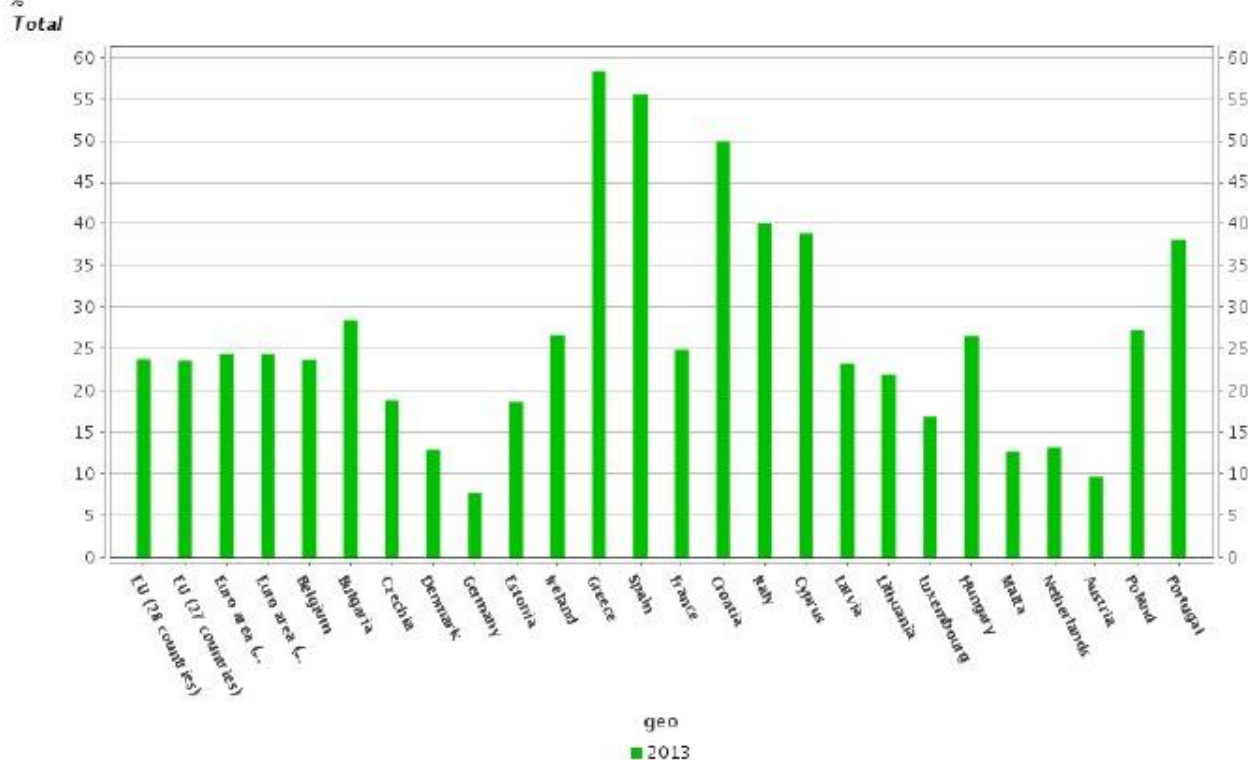

⁹⁸ Επίσημη Ιστοσελίδα Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/graph.do?tab=graph&plugin=1&pcode=tepsr_wc170&language=en&toolbox=data ανακτήθηκε την 4/2/2018

Το 2013 η έκρηξη της οικονομικής κρίσης «εκτόξευσε» την ανεργία στο υψηλότερο επίπεδο των τελευταίων ετών σχεδόν για το σύνολο των ευρωπαϊκών κρατών(πίνακας 7). Στην Ελλάδα η ανεργία έφτασε το 27,3%, στην Ισπανία το 25,6 % και στην Πορτογαλία το 16.% σε αντίθεση με χώρες όπως η Γερμανία , η Μάλτα και η Αυστρία που παρέμεινε σε χαμηλά επίπεδα κάτω του 6%. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός πως ενώ όλα τα κράτη παρουσίασαν αύξηση στα ποσοστά ανεργίας είτε μικρή (Δανία +3,2%) είτε μεγάλη (Ελλάδα +19%) σε σχέση με το 2007, η Γερμανία ήταν η μοναδική χώρα που παρουσίασε πτώση(-3,4%) καθώς από το 8.6% το 2007 έπεσε στο 5,2% το 2013.

Πίνακας 8: Επίπεδο ανεργίας νέων 2013⁹⁹

Youth unemployment rate by sex
%

⁹⁹ Επίσημη Ιστοσελίδα Eurostat,
<https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/graph.do?tab=graph&plugin=1&pcode=tesem140&language=en&toolbox=data> ανακτήθηκε την 4/2/2018

Οι δείκτες ανεργίας για τους νέους παρουσιάζουν την ίδια αυξητική κλιμάκωση σε σχέση με τους δείκτες του γενικού πληθυσμού κατά το 2013 (πίνακας 8). Η Ελλάδα και η Ισπανία παρουσιάζουν τα υψηλότερα ποσοστά με 58,3% και 55,5% αντίστοιχα, ενώ αντίθετα τα χαμηλότερα παρουσιάζουν η Αυστρία(9,7%) και η Γερμανία(7,8%). Στο πεδίο της ανεργίας των νέων σε όλες της χώρες της Ε.Ε παρατηρήθηκε, επίσης, αύξηση των ποσοστών, εκτός από την Γερμανία όπου παρατηρείται μείωση της τάξεως του 4% σε σχέση με το 2007.

Από την ανάλυση των δεικτών ανεργίας, κατά την τελευταία δεκαετία, εξάγονται χρήσιμα συμπεράσματα για την επιρροή της οικονομικής κρίσης στα κράτη της ευρωπαϊκής ηπείρου. Το σύνολο των κρατών βρισκόταν σε μια εποχή σχετικής ευημερίας την περίοδο πριν από την οικονομική κρίση, καθώς παρατηρούνταν χαμηλά ποσοστά ανεργίας τόσο στο γενικό πληθυσμό (Μ.Ο Ε.Ε 6,8%) όσο και στην κοινωνική ομάδα των νέων(Μ.Ο Ε.Ε 15,8%).Ωστόσο, με το πέρασμα των ετών και την αύξηση της έντασης της οικονομικής κρίσης τα περισσότερα κράτη αντιμετώπισαν δυσκολίες στη διατήρηση της ανεργίας σε φυσιολογικά επίπεδα, με αποτέλεσμα πολλά εξ αυτών να παρατηρούν την ανεργία του γενικού πληθυσμού αλλά κυρίως των νέων να φτάνει σε επίπεδα τα οποία επιβάρυναν έντονα την ήδη μειωμένη οικονομική ανάπτυξη, οδηγώντας σε πολλές περιπτώσεις την οικονομία σε ύφεση. Εξαιρεση αποτελεί η Γερμανία που μειώνει σταθερά το ποσοστό ανεργίας από το 2007 μέχρι σήμερα.

Από το 2013, όπου η οικονομική ύφεση έφτασε στο βαθύτερο σημείο της, έως το 2017 παρατηρείται μια σταδιακή αλλά αργή βελτίωση των ποσοστών ανεργίας, ωστόσο αν και τα ποσοστά είναι αρκετά χαμηλότερα σε σχέση με το 2013 είναι ακόμη σε πολύ υψηλότερα επίπεδα σε σύγκριση με το 2007. Τα τελευταία διαθέσιμα στοιχεία για την ανεργία αφορούν τον Νοέμβριο του 2018 όπου παρατηρείται εκ νέου πτώση της ανεργίας, καθώς διαμορφώνεται στην Ε.Ε στο 6,7% από το 7,3% που βρισκόταν τον Νοέμβριο του προηγούμενου έτους¹⁰⁰. Αντίστοιχα, στην Ελλάδα που αντιμετωπίζει το μεγαλύτερο πρόβλημα μεταξύ των κρατών της Ε.Ε παρατηρείται, επίσης, μείωση της ανεργίας, καθώς το ποσοστό του γενικού πληθυσμού διαμορφώνεται στο 18,6% τον Σεπτέμβριο του 2018, μειωμένο κατά 2,8% σε σχέση

---

¹⁰⁰ Πρώτο θέμα,2019

με το Σεπτέμβριο του 2017(21,4%). Επιπλέον, είναι σημαντικό πως η Ελλάδα σημείωσε τη δεύτερη μεγαλύτερη πτώση στο πεδίο της ανεργίας(2,2%) σε διάστημα ενός χρόνου μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών, ενώ η μεγαλύτερη μείωση παρατηρήθηκε στην Κροατία.¹⁰¹Ειδικότερα, τα μεγαλύτερα ποσοστά ανεργίας διατηρούνται στην Ελλάδα με 18,6% και στην Ισπανία με 14,7% παρουσιάζοντας όμως πτωτική τάση, ενώ τα χαμηλότερα εμφανίζονται στην Τσεχία με 1,9% και στην Γερμανία με 3,3%.¹⁰²

Από την παρουσίαση των αναλυτικών στοιχείων για την ανεργία προκύπτει η αδυναμία της Ε.Ε κατά την εφαρμογή των πολιτικών, οι οποίες αποσκοπούν στην ολοκληρωτική αντιμετώπιση των συνεπειών της οικονομικής κρίσης, οπότε και της ανεργίας. Τα τελευταία χρόνια φαίνεται πως οι πολιτικές που ακολουθήθηκαν οδηγούν στη σταδιακή βελτίωση της κατάστασης, ωστόσο χρειάζεται μεγαλύτερη προσπάθεια, καθώς η ανεργία αν και μειούμενη παραμένει υψηλή γενικότερα για την κοινωνική ομάδα των νέων και ειδικότερα για τους νέους με υψηλή εξειδίκευση γεγονός που φέρνει την κοινωνία της Ευρώπης αντιμέτωπη με νέα φαινόμενα.

2.2 ΑΝΕΡΓΙΑ ΚΑΙ ΝΕΟΙ ΑΠΟΦΟΙΤΟΙ ΤΡΙΤΟΒΑΘΜΙΑΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Οι νέοι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αποτελούν ένα τμήμα των νέων που επηρεάστηκε ιδιαίτερα από τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην ευρωπαϊκή κοινωνία, καθώς ανήκουν στην ευρύτερη κοινωνική ομάδα των νέων που αντιμετωπίζει τις περισσότερες δυσκολίες ένταξης στην αγορά εργασίας. Ο αριθμός των αποφοίτων ανώτατης εκπαίδευσης αυξήθηκε ιδιαίτερα από το 2000 και ύστερα, οπότε και προωθήθηκε το νέο μοντέλο

---

¹⁰¹ Πρώτο θέμα, 2019

¹⁰² Ιστοσελίδα Euronews,, 2019

οικονομικής ανάπτυξης, που στηρίζεται στην προαγωγή της γνώσης και της έρευνας. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της Ελλάδας, που ο αριθμός των νέων με τριτοβάθμια εκπαίδευση σχεδόν διπλασιάστηκε το 2016 σε σχέση με το 2000.¹⁰³ Τα χρόνια πριν την οικονομική κρίση οι νέοι με υψηλή εξειδίκευση παρουσίαζαν χαμηλά ποσοστά ανεργίας, ωστόσο από το 2008 παρουσίασαν σημαντική αύξηση, καθώς η επιβράδυνση της οικονομικής ανάπτυξης οδήγησε στη μείωση του αριθμού των θέσεων εργασίας.

Στον πίνακα που ακολουθεί παρουσιάζεται η διακύμανση των ποσοστών απασχόλησης για τους νέους απόφοιτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης κατά τα έτη 2007-2013-2017:

Πίνακας 9: Επίπεδο απασχόλησης νέων αποφοίτων ανώτατης εκπαίδευσης 2007-2013¹⁰⁴

SEX	Total		
AGE	From 20 to 29 years		
UNIT	Percentage		
ISCED11	Tertiary education (levels 5-8)		
GEO/TIME	2007	2013	2017
European Union - 28 countries	77,7	71,4	75,5
Denmark	84,8	77,7	77,7
Germany (until 1990 former territory of the FRG)	85,0	84,7	82,2
Ireland	89,2	77,7	83,4
Greece	71,1	51,4	55,5
Spain	75,5	56,2	66,0
France	71,6	71,3	74,3
Italy	51,7	44,1	46,9
Cyprus	83,5	65,6	72,1
Latvia	84,9	80,4	82,3
Portugal	74,7	58,5	67,6
Sweden	77,0	74,8	78,3

¹⁰³ Καθημερινή, 2017

¹⁰⁴ Επίσημη Ιστοσελίδα Eurostat, <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>
Ανακτήθηκε την 4/2/2018

Όπως φαίνεται στον πίνακα 9, το 2007 η απασχόληση των νέων αποφοίτων ανώτατης εκπαίδευσης κυμαινόταν σε υψηλά επίπεδα για το σύνολο σχεδόν των κρατών της Ε.Ε. Τα υψηλότερα ποσοστά παρουσιάζουν η Ιρλανδία(89,2%), η Γερμανία(85%) και η Λετονία (84,9%) ενώ αντίθετα πριν την εμφάνιση της κρίσης αρκετά χαμηλότερα ποσοστά παρουσιάζουν η Ιταλία(51,7%), η Ελλάδα(71,1%) και η Γαλλία(71,6%). Κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης μείωση της απασχόλησης παρατηρείται στο σύνολο των κρατών-μελών, καθώς ο Μ.Ο των 28 της Ε.Ε, παρουσίασε πτώση κατά (6,3%) από 77,7% σε 71,4%). Το 2013 υψηλότερο ποσοστό απασχόλησης παρουσιάζει η Γερμανία με 84,7%, καθώς σημείωσε τη μικρότερη πτώση (-0.3%), η Λετονία με 80,4% , και η Δανία με την Ιρλανδία με 77,7%, ενώ αντίθετα τα χαμηλότερα ποσοστά παρουσιάζουν η Ιταλία με 44,1%, η Ελλάδα με 51,4% η οποία παρουσίασε τη μεγαλύτερη πτώση στην απασχόληση των αποφοίτων τριτοβάθμιας, μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών (-19,7%) και η Ισπανία με 56,2% (-19,3%). Ως εκ τούτου, στην κοινωνική ομάδα των νέων με ανώτατη εκπαίδευση παρουσιάζεται σημαντική αύξηση της ανεργίας το 2013, κυρίως στις χώρες που εμφανίστηκαν πιο ευάλωτες στις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης, όπως η Ελλάδα, στην οποία εμφανίζεται πλέον πιο έντονα η ανάγκη για συσχέτιση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας, καθώς η αναντιστοιχία μεταξύ των δύο πεδίων προ-υπήρχε της κρίσης, οπότε η ανάγκη για αναπροσαρμογή είναι σήμερα εντονότερη, καθώς «η εικόνα του εκπαιδευτικού συστήματος δε συνάδει με το αναπτυξιακό μοντέλο της χώρας».¹⁰⁵

Τα χρόνια που ακολούθησαν μετά την κορύφωση της κρίσης(2013) οι δείκτες απασχόλησης των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αυξήθηκαν σχεδόν για το σύνολο των ευρωπαϊκών κρατών, ενώ ο Μ.Ο της Ε.Ε αυξήθηκε κατά 4,1%. Αύξηση παρατηρήθηκε και στα κράτη που η απορρύθμιση της αγοράς εργασίας ήταν μεγάλη, ωστόσο δεν είναι ικανή να καλύψει την πτώση των προηγούμενων ετών και να φθάσει στα προ-κρίσης επίπεδα. Η Ισπανία

---

¹⁰⁵ Λακάσας.,2018

παρουσίασε τη μεγαλύτερη αύξηση με 10,8%, η Πορτογαλία με 9,1% και η Κύπρος με 6,5%. Αντίθετα, η Γερμανία είναι η μοναδική χώρα που παρουσίασε πτώση στο ποσοστό απασχόλησης των νέων απόφοιτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (-2,5%), ενώ παράλληλα τα ποσοστά ανεργίας τόσο του γενικού πληθυσμού, όσο και των νέων παρουσίαζαν μείωση καθ' όλη τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης. Η συγκεκριμένη διαφοροποίηση πιθανόν να μπορεί να εξηγηθεί από το φαινόμενο της μετανάστευσης που παρουσιάστηκε εντός της Ε.Ε κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, οπότε πολλοί νέοι με υψηλή εξειδίκευση μετακινήθηκαν προς τις χώρες με τις καλύτερες προοπτικές επαγγελματικής αποκατάστασης. Ως εκ τούτου, στη Γερμανία η εισροή μεγάλου αριθμού αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, αύξησε τον πληθυσμό της συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας με αποτέλεσμα να υπερκαλυφθούν οι προσφερόμενες θέσεις εργασίας που απαιτούσαν πτυχίο ανώτατης εκπαίδευσης και να αυξηθεί ελαφρώς το ποσοστό ανεργίας μεταξύ των υψηλά εκπαιδευμένων νέων.

Αντίθετη πορεία σε σχέση με τα δεδομένα της Γερμανίας ακολουθεί η Ελλάδα, που η ανεργία τόσο του γενικού πληθυσμού, όσο και των νέων αλλά και των νέων απόφοιτων ανώτατης εκπαίδευσης σχεδόν διπλασιάστηκε κατά τη διάρκεια της οικονομικής ύφεσης, με τη διαφορά όμως πως η ανεργία των ατόμων με υψηλή εξειδίκευση παραμένει σε χαμηλότερα επίπεδα σε σχέση με την ανεργία των ατόμων που έχουν χαμηλότερο εκπαιδευτικό υπόβαθρο, κυρίως όμως λόγω της φυγής πολλών νέων εξειδικευμένων ατόμων στο εξωτερικό.¹⁰⁶

Οι επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης είναι εμφανείς, τόσο στο χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης, όσο και στη σύνδεση του συγκεκριμένου τομέα με την αγορά εργασίας, καθώς η πλειονότητα των ευρωπαϊκών κρατών εμφανίζει σχετικά υψηλά ποσοστά ανεργίας μεταξύ των νέων με τριτοβάθμια εκπαίδευση. Οι χώρες που «εκτέθηκαν» περισσότερο στην οικονομική κρίση αντιμετωπίζουν και το εντονότερο πρόβλημα, διότι δεν κατάφεραν να απορροφήσουν τον αυξημένο αριθμό των ατόμων με υψηλή εξειδίκευση

---

¹⁰⁶ Καθημερινή, 2018

(μετά τη συνθήκη της Λισσαβόνας) με αποτέλεσμα να παρουσιάζονται νέα φαινόμενα, όπως η μετακίνηση του ανθρώπινου κεφαλαίου (brain-drain) και η δημιουργία νέων κοινωνικών ομάδων που τείνουν να αποκλείονται από το κοινωνικό σύνολο, όπως τα άτομα που παραμένουν ανενεργά, καθώς δε συμμετέχουν στην εκπαιδευτική διαδικασία αλλά δεν έχουν εισαχθεί και στην αγορά εργασίας (NEETS). Σε αυτές της χώρες κατατάσσεται και η Ελλάδα στην οποία το ποσοστό ανεργίας της ομάδας στόχου παραμένει υψηλό αν και μειωμένο σε σχέση με τους νέους χαμηλότερου μορφωτικού επιπέδου, ωστόσο η διαχρονικά περιορισμένη ζήτηση προσωπικού υψηλής εξειδίκευσης δίνει μεγάλες διαστάσεις τόσο στο φαινόμενο του brain-drain όσο και στον αριθμό των NEETS.

2.3 ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΩΝ NEETS ΣΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Η σημερινή νέα γενιά αποτελεί μια πολυσύνθετη κοινωνική ομάδα που διαφέρει σε σχέση με τις προηγούμενες, καθώς τα διαφορετικά βιώματα, η εξέλιξη της τεχνολογίας, η επιρροή της οικονομικής κρίσης και η παγκοσμιοποίηση «ανάγκασαν» τους νέους να προσαρμοστούν σε ένα νέο πιο απαιτητικό κοινωνικό-οικονομικό περιβάλλον, το οποίο δε παρέχει εύκολα πολλές ευκαιρίες ανέλιξης. Σε αυτό το πλαίσιο, δεν κατάφεραν όλοι να μεταβούν ομαλά από την εκπαιδευτική διαδικασία στην αγορά εργασίας και ουσιαστικά να ενταχθούν επιτυχώς στο κοινωνικό σύνολο, με αποτέλεσμα να δημιουργηθεί μια νέα κοινωνική ομάδα, οι «NEETS», οι οποίοι βρίσκονται στη γκρίζα ζώνη μεταξύ του τέλους της εκπαίδευσης και της εισαγωγής στην αγορά εργασίας. Ο σχετικά νεοεισαχθής όρος «NEETS» αναφέρεται στους «νέους έως 29 ετών που απέχουν από κάθε διαδικασία εκπαίδευσης,

κατάρτισης και απασχόλησης, όπως επίσης και από κάθε είδους μέριμνα του κοινωνικού κράτους,¹⁰⁷ καθώς η συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα εμφανίζει έντονη δυσφορία και έχει αρνητική άποψη για το πολιτικό σύστημα το οποίο θεωρεί υπεύθυνο για την έλλειψη ευκαιριών και την κοινωνική αποξένωση που βιώνει».¹⁰⁸ Επιπλέον, στην κοινωνική ομάδα των «NEETS» εμφανίζονται συχνότερα συμπτώματα ψυχοπαθολογίας, καθώς είναι ιδιαίτερα αυξημένα τα ποσοστά άγχους, ενώ μειωμένο εμφανίζεται το αίσθημα ευεξίας, με αποτέλεσμα να αποτελεί την πιο ευπαθή προς κοινωνικό αποκλεισμό ομάδα.¹⁰⁹ Η διαδικασία ένταξης των νέων στην αγορά εργασίας και στο κοινωνικό σύνολο γενικότερα δεν πραγματοποιείται, πλέον, με οριοθετημένο τρόπο αλλά, αντίθετα, απαιτείται η διαρκής προσπάθεια των ατόμων για βελτίωση των δεξιοτήτων τους.

Ειδικότερα στην Ε.Ε το φαινόμενο των «NEETS» εμφανίστηκε πιο έντονα κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης, όταν η ραγδαία αύξηση της ανεργίας έπληξε ιδιαίτερα τους νέους, οι οποίοι άρχισαν να αντιμετωπίζουν περισσότερες δυσκολίες μετάβασης στην αγορά εργασίας. Η αύξηση των ατόμων που δεν σπουδάζουν, ούτε εργάζονται, ούτε συμμετέχουν σε κάποιο πρόγραμμα κατάρτισης έγινε ιδιαίτερα αισθητή στα περισσότερα ευρωπαϊκά κράτη, ωστόσο, η μεγαλύτερη αύξηση παρατηρήθηκε στις πιο ευάλωτες στις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης περιοχές.

Το ποσοστό των ατόμων «NEETS» στην Ε.Ε ακολουθεί παρόμοια πορεία τόσο σε σχέση με το ποσοστό ανεργίας των νέων, όσο και με το ποσοστό ανεργίας του γενικού πληθυσμού, καθώς παρατηρείται πως την προ-κρίσης περίοδο βρίσκεται σε χαμηλά επίπεδα, ενώ κατά τη διάρκεια της παρουσιάζει αυξητικές τάσεις με αποκορύφωμα το 2013, όταν η παγκόσμια οικονομική κρίση επηρέασε βαθύτατα τα κράτη της Ε.Ε, έκτοτε το ποσοστό των «NEETS» μειώνεται, όπως συμβαίνει και με τους υπόλοιπους δείκτες ανεργίας.

---

¹⁰⁷ Κέντρο ανάπτυξης εκπαιδευτικής πολιτικής, ΓΣΣΕ, 2013

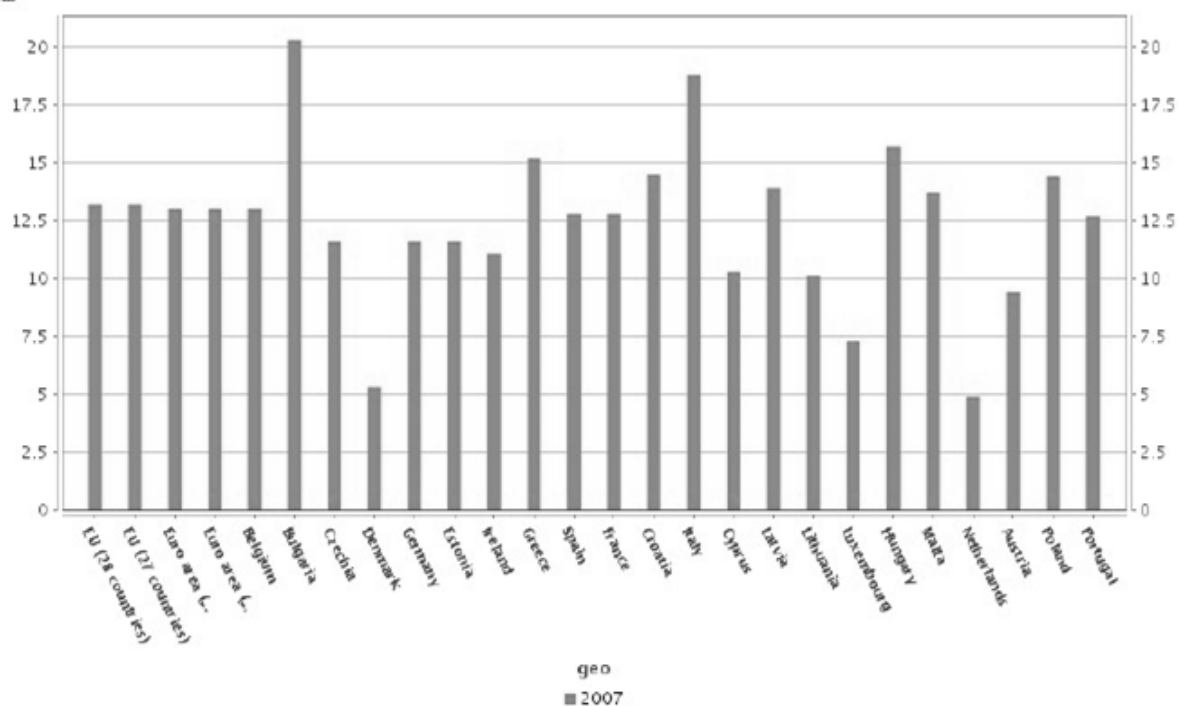
¹⁰⁸ Παπαδάκης Ν. Κυρίδης Α. Φωτόπουλος Ν. 2016, σ.31

¹⁰⁹ Παπαδάκης Ν. Κυρίδης Α. Φωτόπουλος Ν. 2016, σ.52,64

Στους πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζεται η διακύμανση του ποσοστού των NEETS πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την υποχώρηση της οικονομικής κρίσης:

Πίνακας 10: Οι NEETS το 2007¹¹⁰

Young people neither in employment nor in education and training by sex
% of population aged 15 to 29
Total

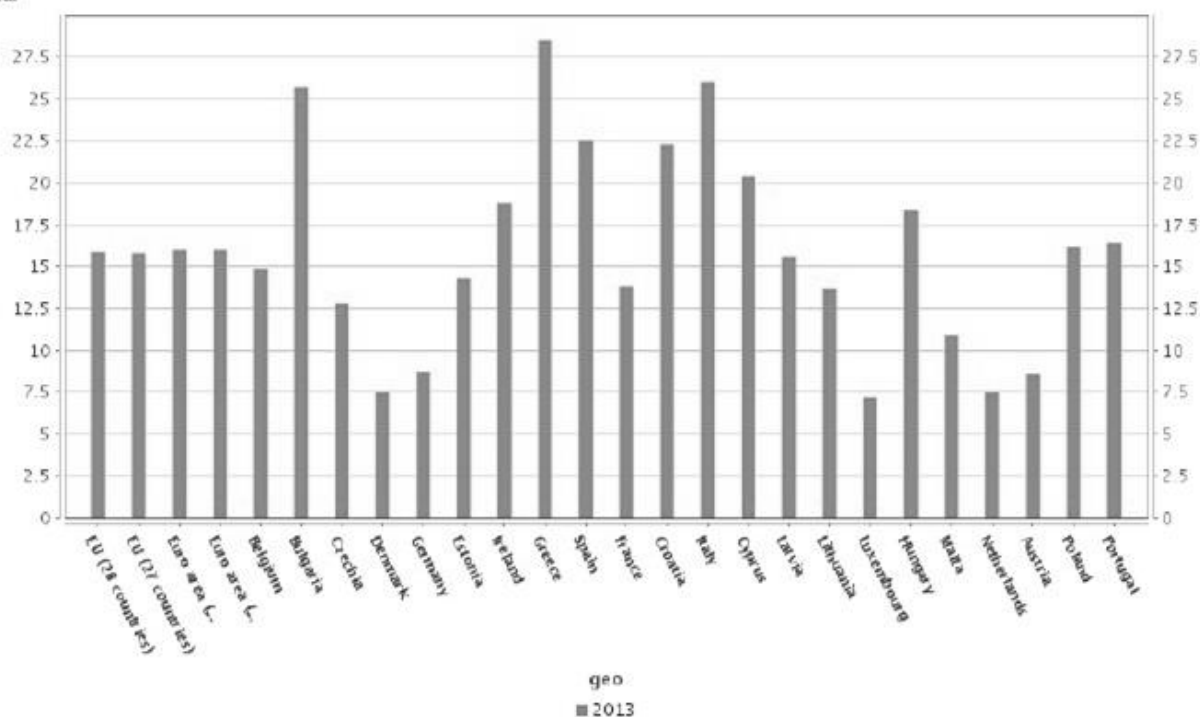

¹¹⁰ Επίσημη Ιστοσελίδα Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/graph.do?tab=graph&plugin=1&pcode=sdg_08_20&language=en&toolbox=data ανακτήθηκε την 6/2/2018

Το 2007 (πίνακας 10) τα περισσότερα κράτη της Ε.Ε παρουσιάζουν σχετικά χαμηλά ποσοστά «NEETS», καθώς ο Μ.Ο μεταξύ των 28 κρατών-μελών διαμορφώνεται στο 13,2%. Τα χαμηλότερα ποσοστά παρατηρούνται στις χώρες της βόρειας Ευρώπης και πιο συγκεκριμένα στην Ολλανδία (4,9%) και τη Δανία (5,3%), ενώ αντίθετα τα υψηλότερα ποσοστά παρατηρούνται στις χώρες της νοτιοανατολικής Ευρώπης και πιο συγκεκριμένα, στη Βουλγαρία (20,3%), την Ιταλία (18,8%), την Ουγγαρία (15,7%) και την Ελλάδα (15,2%).

Πίνακας 11: Οι NEETS το 2013¹¹¹

Young people neither in employment nor in education and training by sex
% of population aged 15 to 29
Total

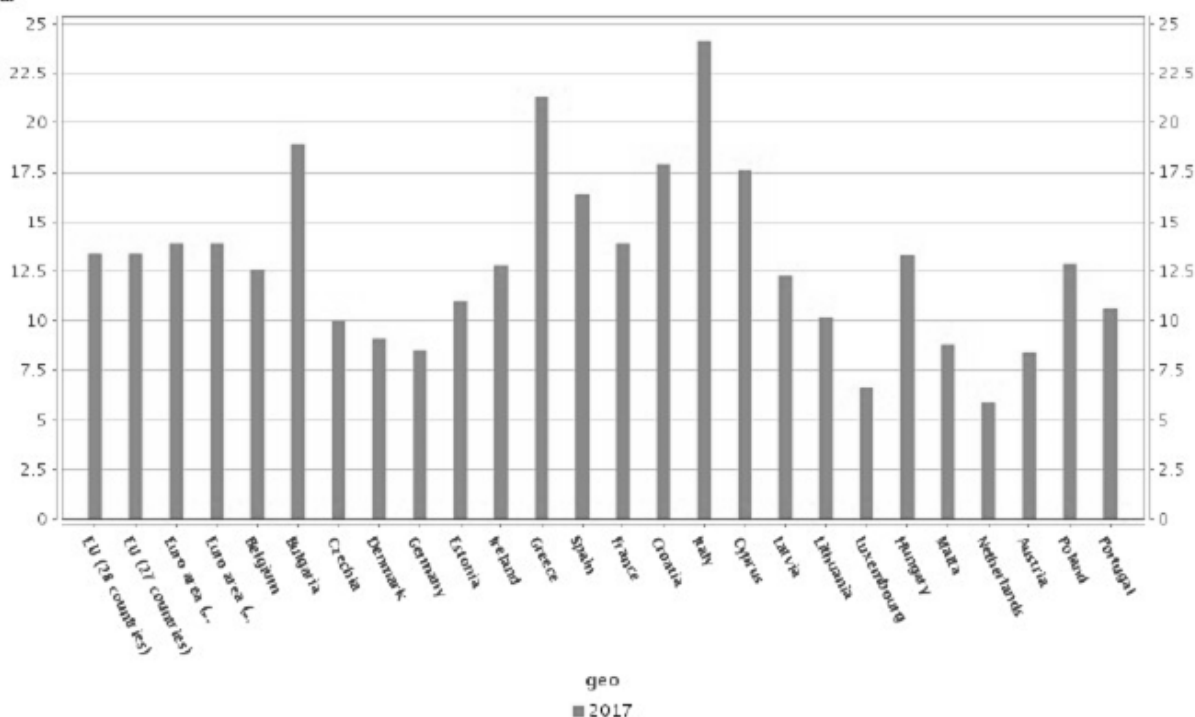
¹¹¹ Επίσημη Ιστοσελίδα Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/graph.do?tab=graph&plugin=1&pcode=sdg_08_20&language=en&toolbox=data ανακτήθηκε την 5/2/2018

Το 2013 (πίνακας 11), το σύνολο των ευρωπαϊκών κρατών παρουσίασε αύξηση του ποσοστού των «NEETS» (Μ.Ο 15,9%) σε σχέση με το 2007, με εξαίρεση τη Γερμανία όπου το ποσοστό μειώθηκε κατά 2,9%(από 11,6% σε 8,7%) και του Λουξεμβούργου (-0,1%). Η μεγαλύτερη αύξηση των «NEETS» παρατηρήθηκε στις χώρες της νότιας Ευρώπης, καθώς στην Ελλάδα το ποσοστό έφτασε στο 28,5% σημειώνοντας τη μεγαλύτερη αύξηση(+ 13,3%) ενώ ακολούθησαν η Ιταλία με 26% η Βουλγαρία με 25,7% και η Ισπανία 22,5%.

Ωστόσο, όπως συμβαίνει και με τους υπόλοιπους δείκτες ανεργίας, το ποσοστό ανεργίας των «NEETS» σταδιακά υποχωρεί από 2014 και ύστερα με αποτέλεσμα ο αριθμός των ατόμων της συγκεκριμένης κοινωνικής ομάδας να έχει μειωθεί στο σύνολο των ευρωπαϊκών κρατών, χωρίς ωστόσο να βρεθεί στα προ-κρίσης επίπεδα.

Πίνακας 12: Οι NEETS to 2017¹¹²

Young people neither in employment nor in education and training by sex
 % of population aged 15 to 29
 Total

¹¹² Επίσημη Ιστοσελίδα Eurostat, https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/graph.do?tab=graph&plugin=1&pcode=sdg_08_20&language=en&toolbox=data ανακτήθηκε την 5/2/2018

Το 2017 την πλέον πολυπληθή ομάδα «NEETS» παρουσίασε η Ιταλία με το 24,1% των νέων ηλικίας 15-29 ετών να ανήκει στην κατηγορία αυτή, ενώ ακολουθούν η Ελλάδα με 21,3%, η οποία παρουσίασε τη μεγαλύτερη πτώση του αριθμού των «NEETS» (7,2%) μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών και η Βουλγαρία με 18,9%. Αντίθετα, τα χαμηλότερα ποσοστά «NEETS» παρουσιάζει η Ολλανδία(5,9%) και το Λουξεμβούργο (6.6%), ενώ αντίθετα σημαντικό στοιχείο αποτελεί πως η Δανία είναι η μόνη χώρα που παρουσίασε αύξηση των «NEETS» κατά 1,6% αλλά και πάλι το ποσοστό στη χώρα διαμορφώνεται αρκετά χαμηλά, στο 9,1%.

Οι «NEETS» αν και δεν αποτελούν τόσο νέο φαινόμενο για τα ευρωπαϊκά κράτη, η διακύμανση και «η περιφερειακή τους συγκέντρωση στις χώρες, κυρίως, του ευρωπαϊκού νότου, καταδεικνύουν την άμεση διασύνδεση του φαινομένου με τις δυσμενείς συνέπειες της πολύ-επίπεδης κρίσης και με τις ακολουθούμενες μεθόδους δημοσιονομικής εξυγίανσης».¹¹³ Τα χαρακτηριστικά των «NEETS» διαφέρουν ανά τα ευρωπαϊκά κράτη, καθώς είναι διαφορετικές οι επιρροές προς τη συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα ανάλογα με το οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο κάθε κοινωνίας. Στην περίπτωση της Ελλάδας, η διαφορά σε σχέση με τα υπόλοιπα κράτη-μέλη έγκειται στο γεγονός πως παρουσιάζεται πολύ αυξημένο το ποσοστό των «NEETS» που κατέχουν πανεπιστημιακούς τίτλους,¹¹⁴ ενώ συνήθως μεγαλύτερο «κίνδυνο» να βρεθούν σε αυτή την κοινωνική ομάδα διατρέχουν οι νέοι με χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο. Επιπλέον, βασική διαφοροποίηση των «NEETS» στην Ελλάδα σε σχέση με τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη αποτελεί και η δομή της ελληνικής οικογένειας, η οποία είναι ένας εκ των σημαντικότερων θεσμών της ελληνικής κοινωνίας και διαδραματίζει τον βασικότερο υποστηρικτικό ρόλο για τους «NEETS», βοηθώντας ψυχολογικά και οικονομικά, ώστε να συνεχίσουν την προσπάθεια για εύρεση εργασίας, ενώ παράλληλα λειτουργεί ως «προστατευτικό πλαίσιο που μειώνει τις συναισθηματικές εξάρσεις που πιθανόν να οδηγήσουν σε παραβατικές συμπεριφορές».¹¹⁵

---

¹¹³ Κέντρο ανάπτυξης εκπαιδευτικής πολιτικής, ΓΣΕΕ, 2013

¹¹⁴ Άρδην- Ρήξη, 2017

¹¹⁵ Κέντρο ανάπτυξης εκπαιδευτικής πολιτικής, ΓΣΕΕ, 2013

Η Ε.Ε επιδιώκοντας την αντιμετώπιση του σύγχρονου φαινομένου των «NEETS» και των ιδιαιτεροτήτων που παρατηρούνται στα κράτη-μέλη, θέτει στο επίκεντρο των πολιτικών της, τη μείωση της ανεργίας των νέων, με στόχο την αποτελεσματική συμμετοχή όσο το δυνατόν περισσότερων ευρωπαίων στον κόσμο της εργασίας. Για τον σκοπό αυτό, οι αρμόδιοι φορείς αναζητούν νέους τρόπους παρακολούθησης και ανάλυσης των αδύναμων σημείων της αγοράς εργασίας,¹¹⁶ ιδιαίτερα από την περίοδο της οικονομικής κρίσης και ύστερα οπότε και διευρύνθηκε το χάσμα μεταξύ εκείνων που έχουν περισσότερες ευκαιρίες εισαγωγής στην αγορά εργασίας σε σχέση με εκείνους που έχουν λιγότερες ή βρίσκονται αποκλεισμένοι από τον κοινωνικό και δημόσιο βίο.¹¹⁷ Στο πλαίσιο αυτό, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και τα κράτη-μέλη συνεχίζουν τη συνεργασία τους με σκοπό τη βελτίωση της απασχολησιμότητας των νέων, την ένταξή τους στην αγορά εργασίας, καθώς και την κοινωνική ενσωμάτωση τους και συμμετοχή.¹¹⁸ Ως εκ τούτου, υπό το πρίσμα της «Στρατηγικής 2020» που στοχεύει στην αύξηση της απασχόλησης, της απασχολησιμότητας και της κοινωνικής ένταξης των νέων, η Ε.Ε υποστηρίζει, συντονίζει και συμπληρώνει τις ενέργειες των κρατών-μελών μέσω του πλαισίου συνεργασίας στον τομέα της νεολαίας με τη δημιουργία ευρωπαϊκών προγραμμάτων τα οποία καθίστανται αρωγοί για τη δημιουργία περισσότερων και ίσων ευκαιριών για όλους τους νέους στην εκπαίδευση και την αγορά εργασίας και στην προώθηση της ενεργού συμμετοχής στα κοινά, την κοινωνική ένταξη και την αλληλεγγύη μεταξύ των νέων.¹¹⁹

---

¹¹⁶ Ευρωπαϊκό Ίδρυμα για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας ,2018

¹¹⁷ Ευρωπαϊκή Επιτροπή- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο,2015

¹¹⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο,2015

¹¹⁹ Ευρωπαϊκή Επιτροπή-Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ,2015

2.4 ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΗΣ Ε.Ε ΓΙΑ ΤΗ ΜΕΙΩΣΗ ΤΗΣ ΑΝΕΡΓΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΝ ΑΥΞΗΣΗ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΤΩΝ ΝΕΩΝ 2010-2018

Το Νοέμβριο του 2009 το Συμβούλιο της Ευρώπης εξέδωσε ψήφισμα σχετικά με «ένα ανανεωμένο πλαίσιο ευρωπαϊκής συνεργασίας στον τομέα της νεολαίας» για την περίοδο 2010-2018. Οι δύο κύριοι στόχοι είναι η δημιουργία περισσότερων ευκαιριών με ισότιμους όρους για τους νέους στην εκπαίδευση και την αγορά εργασίας και η προώθηση της ενεργούς συμμετοχής των νέων.¹²⁰ Για τον σκοπό αυτό δημιουργήθηκαν νέα προγράμματα- πρωτοβουλίες με στόχο την υποστήριξη των νέων που επλήγησαν περισσότερο από την κρίση, ώστε να σταματήσει η περιθωριοποίηση και ο αποκλεισμός τους από τον κοινωνικό και οικονομικό βίο.

Πρόγραμμα-Πρωτοβουλία «Εγγυήση για τη Νεολαία-Youth Guarantee»

Η πρωτοβουλία «Εγγυήση για τη νεολαία» πρόκειται για τη δέσμευση που ανέλαβαν όλα τα κράτη-μέλη να διασφαλίσουν ότι όλοι οι νέοι κάτω των 25 ετών θα λαμβάνουν «ποιοτική προφορά εργασίας, η οποία θα ανταποκρίνεται στα εκπαιδευτικά τους προσόντα, τις δεξιότητες και την πείρα τους, συνεχή εκπαίδευση, μαθητεία ή πρακτική άσκηση εντός τεσσάρων μηνών από τη στιγμή που χάνουν την δουλειά τους ή εξέρχονται από την επίσημη εκπαίδευση».¹²¹ Η «Εγγυήση για τη νεολαία» αποτελούν μια διαρθρωτική μεταρρύθμιση της Ε.Ε για τη βελτίωση της μετάβασης από το σχολείο στην εργασία και ένα μέτρο για την υποστήριξη των θέσεων εργασίας για τους νέους, το οποίο συνοδεύεται από κατευθύνσεις πολιτικής και χρηματοδοτική ενίσχυση σε επίπεδο Ε.Ε, ιδίως μέσω της «Πρωτοβουλίας για την απασχόληση των νέων».¹²² Στο πλαίσιο της έχουν πραγματοποιηθεί σημαντικές

---

¹²⁰ Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, Νεολαία, 2018

¹²¹ Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2013

¹²² Ευρωπαϊκή επιτροπή, Εγγυήσεις για τη νεολαία, 2016

μεταρρυθμίσεις και καινοτόμα μέτρα τα οποία έχουν εισαχθεί στα εθνικά προγράμματα των κρατών-μελών, σημειώνοντας μάλιστα επιτυχία στη μείωση της ανεργίας των νέων, γεγονός που δείχνει, ότι οι επενδύσεις στο πεδίο της μετάβασης από το σχολείο στην αγορά εργασίας έχουν αποτέλεσμα. Παραδείγματα αποτελούν, η Φιλανδία η οποία δημιούργησε κέντρα ενιαίας εξυπηρέτησης για νέους, ώστε να ενισχυθούν οι παρεχόμενες υπηρεσίες, η Βουλγαρία στην οποία δημιουργήθηκε δίκτυο διαμεσολαβητών με σκοπό την προσέγγιση των «NEETS» και την έξοδο τους από την αδράνεια και η Ισπανία, η οποία αναδιάρθρωσε το σύστημα μαθητείας με αποτέλεσμα την αύξηση των μαθητευομένων κατά 11.000 άτομα.¹²³

Πρόγραμμα – Πρωτοβουλία για την Απασχόληση των Νέων (ΠΑΝ)

Youth Employment Initiative (YEI)

Η πρωτοβουλία για την απασχόληση των νέων (ΠΑΝ) αποτελεί έναν από τους κυριότερους χρηματοδοτικούς πόρους της Ε.Ε για τη στήριξη της εφαρμογής των μεταρρυθμίσεων του προγράμματος «εγγυήσεις για τη νεολαία». Η λειτουργία του ξεκίνησε με σκοπό την υποστήριξη των νέων, οι οποίοι ζουν σε περιοχές που η ανεργία το 2012 ήταν πολύ υψηλή και ξεπερνούσε το 25%, ενώ υποστηρίζει αποκλειστικά και τους νέους που δεν έχουν εκπαίδευση, απασχόληση ή κατάρτιση και ανήκουν στην κοινωνική ομάδα των «NEETS», παρέχει, επίσης, βοήθεια στους μακροχρόνια ανέργους αλλά και σε εκείνους που δεν είναι εγγεγραμμένοι ως αιτούμενοι εργασίας¹²⁴. Η «ΠΑΝ» χρηματοδοτεί την παροχή μαθητείας και πρακτικής άσκησης, τη δημιουργία θέσεων εργασίας και την εκπαίδευση που οδηγεί στην κατάρτιση των ατόμων.¹²⁵ Η πρωτοβουλία για την απασχόληση των νέων υποστηρίζει, επίσης, και τις δράσεις που αναλαμβάνονται σε εθνικό επίπεδο και αποσκοπούν στην υλοποίηση του προγράμματος των εγγυήσεων για τη νεολαία, σε συνεργασία με το ΕΚΤ, το οποίο έχει τη δυνατότητα να παρέχει υποστήριξη επί των μεταρρυθμίσεων που πραγματοποιούνται μεταξύ των ιδρυμάτων και των υπηρεσιών

¹²³ Ευρωπαϊκή επιτροπή, Εγγυήσεις για τη νεολαία, 2016

¹²⁴ European Commission , YEI, 2013

¹²⁵ European Commission , YEI , 2013

απασχόλησης, εκπαίδευσης και κατάρτισης. Μέχρι, σήμερα οι δράσεις της «ΠΑΝ» αξιολογούνται ως θετικές, καθώς έχει υποστηρίξει περισσότερα από 1 εκατομμύριο άτομα, ωστόσο η αναφορά σε επιτυχή αποτελέσματα μπορεί να γίνει μόνο μετά την ολοκλήρωση της παρέμβασης, παρ' όλο που οι εθνικές αξιολογήσεις επιβεβαιώνουν πως με τη συμμετοχή τους οι νέοι σε παρεμβάσεις της «ΠΑΝ» έχουν περισσότερες πιθανότητες για απασχόληση ή συνεχίζουν τις σπουδές τους.¹²⁶ Τέλος, ιδιαίτερη σημασία παρουσιάζει το γεγονός πως οι διαχειριστικές αρχές εμφανίζουν πολύ υψηλό επίπεδο εμπιστοσύνης σχετικά με την υλοποίηση των προγραμμάτων και των στόχων της συγκεκριμένης πρωτοβουλίας.

Ευρωπαϊκό Σώμα Αλληλεγγύης- European Solidarity Corps (ESC)

Το «Ευρωπαϊκό Σώμα Αλληλεγγύης» ξεκίνησε τη λειτουργία του, τον Δεκέμβριο του 2016, ενώ η σύσταση του είχε ανακοινωθεί από τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Αποτελεί τη νεότερη πρωτοβουλία της Ε.Ε με σκοπό τη δημιουργία ευκαιριών για τους νέους, ώστε να προσφέρουν (είτε εθελοντικά είτε ως εργασία) σε προγράμματα που πραγματοποιούνται, είτε στη χώρα διαμονής τους τους, είτε στο εξωτερικό με στόχο τη στήριξη των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων.¹²⁷ Στο ευρωπαϊκό σώμα αλληλεγγύης έχουν τη δυνατότητα συμμετοχής όλοι οι νέοι ηλικίας 17 έως 30 ετών, οι οποίοι έχουν την ευκαιρία να τοποθετηθούν σε προγράμματα με ευρύ φάσμα δραστηριοτήτων σε τομείς όπως η εκπαίδευση, η προστασία του περιβάλλοντος και η ενσωμάτωση των μεταναστών, με τη μορφή είτε μαθητείας, είτε πρακτικής άσκησης, είτε εργασίας, είτε εθελοντικά για περίοδο μεταξύ 2 και 12 μηνών.¹²⁸ Η συμμετοχή στο ESC αποτελεί πολύ σημαντικό επίτευγμα για κάθε νέο, είτε είναι εθελοντική χωρίς οικονομικό όφελος, είτε αποτελεί θέση εργασίας με οικονομικό όφελος, καθώς θεωρείται πλεονέκτημα τόσο κατά την υποβολή αίτησης για κάποια μελλοντική θέση εργασίας, όσο και για την εγγραφή σε κάποιο πανεπιστημιακό ίδρυμα. Ως εκ τούτου, η συμμετοχή σε πρόγραμμα του

---

¹²⁶ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Εγγυήσεις για τη Νεολαία, 2016

¹²⁷ Επίσημη ιστοσελίδα Ευρωπαϊκού Σώματος Αλληλεγγύης, 2019

¹²⁸ Ευρωπαϊκή Επιτροπή, επένδυση στη νεολαία της Ευρώπης, 2016

σώματος αλληλεγγύης αποτελεί μια ευκαιρία για κάθε άτομο να συμμετέχει σε μια ουσιαστική δραστηριότητα, η οποία συμβάλλει στην προσωπική εξέλιξη ιδιαιτέρως εκείνων που προέρχονται από την κοινωνική ομάδα των «NEETS» και βρίσκονται σε αδράνεια, ενώ παράλληλα οι συμμετέχοντες αποκτούν και πνευματικά οφέλη, καθώς μέσω της συνεργασίας αναπτύσσεται πνεύμα αλληλοσεβασμού, κατανόησης και ισότητας μεταξύ των ατόμων που προέρχονται από διαφορετικό πολιτισμικό περιβάλλον.

Ευρωπαϊκή Συμμαχία για τη Μαθητεία

Η μαθητεία αποτελεί έναν συνδυασμό εκπαίδευσης στο χώρο του σχολείου και κατάρτισης στο χώρο της εργασίας που διευκολύνει τη μετάβαση των νέων από την εκπαιδευτική διαδικασία στην αγορά εργασίας. Έχει διαπιστωθεί πως το 70% των ατόμων που συμμετείχαν σε προγράμματα μαθητείας εισήχθησαν άμεσα σε θέση εργασίας, γεγονός που ώθησε την Ευρωπαϊκή Επιτροπή να αναλάβει πρωτοβουλία για τη δημιουργία ενός ευρωπαϊκού πλαισίου με στόχο τις αποτελεσματικές θέσεις μαθητείας στο σύνολο των ευρωπαϊκών κρατών. Σήμερα, αν και υπάρχουν κράτη-μέλη με ανεπτυγμένο τον θεσμό της μαθητείας υπάρχουν άλλα που υπολείπονται και βρίσκονται ακόμη σε αρχικό στάδιο θέσπισης των συγκεκριμένων συστημάτων με αποτέλεσμα οι νέοι να μην έχουν τη δυνατότητα πρόσβασης σε προγράμματα μαθητείας.

Σε αυτό το πλαίσιο, η Ε.Ε επιδιώκοντας να συμβάλλει στην αύξηση της απασχολησιμότητας και της προσωπικής ανάπτυξης των μαθητευόμενων, όπως επίσης και στη δημιουργία ενός εργατικού δυναμικού με δεξιότητες υψηλής αξίας το οποίο θα ανταποκρίνεται στις ανάγκες της αγοράς εργασίας¹²⁹ προχώρησε το 2013 στη δημιουργία της «Ευρωπαϊκής Συμμαχίας για τη Μαθητεία» που αποτελεί μια πλατφόρμα στην οποία συμμετέχουν οι κυβερνήσεις και διάφοροι ενδιαφερόμενοι φορείς στους οποίους περιλαμβάνονται επιχειρήσεις, πάροχοι επαγγελματικής

---

¹²⁹ Κέντρο Ευρωπαϊκής Πληροφόρησης, 2017

κατάρτισης (EEK) και εκπρόσωποι νέων με κοινό στόχο την ενίσχυση της ποιότητας, της κινητικότητας και της προσφοράς της μαθητείας στην Ε.Ε.¹³⁰

Πιο συγκεκριμένα, μέσω της «Ευρωπαϊκής Συμμαχίας για τη Μαθητεία» προάγεται η απασχόληση των νέων, καθώς υποστηρίζονται οι στόχοι του προγράμματος «Εγγύηση για τη νεολαία», ενώ ταυτόχρονα μειώνεται η αναντιστοιχία μεταξύ της προσφοράς και της ζήτησης των δεξιοτήτων στην αγορά εργασίας, γεγονός που αποδεικνύεται και από τα χαμηλά ποσοστά ανεργίας των νέων σε χώρες με ανεπτυγμένο δίκτυο μαθητείας. Επιπλέον, η μαθητεία ουσιαστικά αποτελεί ένα πρόγραμμα «win-win», καθώς τα οφέλη αφορούν τόσο τον εκπαιδευόμενο οποίος μέσω των δεξιοτήτων που αποκτά εξασφαλίζει περισσότερες πιθανότητες μελλοντικής απασχολησιμότητας, όσο και τις εταιρείες οι οποίες είναι δυνατό, είτε να επωφεληθούν από ένα καθαρό κέρδος από την επένδυσή τους, είτε μελλοντικά με την πρόσληψη ενός εκπαιδευμένου εργαζομένου.¹³¹

Καταλήγοντας, τόσο η «Συμμαχία για τη Μαθητεία» η οποία κινητοποίησε αποτελεσματικά τις χώρες της Ε.Ε αλλά και πολλούς ενδιαφερόμενους φορείς να συμμετέχουν σε προγράμματα για την παροχή ποιοτικής μαθητείας, όσο και οι πρωτοβουλίες «Εγγύηση για τη νεολαία, ΠΑΝ και Ευρωπαϊκό Σώμα Αλληλεγγύης» που προωθούν συστηματικά μέσω των προγραμμάτων τους, τη βελτίωση της απασχολησιμότητας των νέων, έχουν συμβάλλει σημαντικά στη σταδιακή μείωση της ανεργίας των νέων και του γενικού πληθυσμού από το 2013 έως σήμερα, ωστόσο χρειάζεται ακόμη μεγαλύτερη προσπάθεια και κινητοποίηση, καθώς σε ορισμένα κράτη-μέλη ακόμη και σήμερα εμφανίζονται υψηλά ποσοστά ανεργίας τα οποία συνοδεύονται από την έντονη παρουσία της κοινωνικής ομάδας των «NEETS» αλλά και από φαινόμενα μετανάστευσης που αφορούν, κυρίως, το εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό.

---

¹³⁰ European Commission,2019

¹³¹ European Commission,2019

2.5 ΔΙΑΡΡΟΗ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΜΕΝΟΥ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΔΥΝΑΜΙΚΟΥ- BRAIN-
DRAIN. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΠΟΥ ΕΝΤΑΘΗΚΕ ΚΑΤΑ ΤΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΤΗΣ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Η διαρροή επιστημονικού δυναμικού είναι ένα είδος μεταναστευτικής ροής, το οποίο αν και δεν αποτελεί νέο φαινόμενο, διότι παρατηρείται ήδη από τα αρχαία χρόνια, αρχικά στην Αθήνα με την ίδρυση της ακαδημίας του Πλάτωνα που προσέλκυσε πλήθος επιστημόνων και στη συνέχεια με την ανάδειξη της Αλεξάνδρειας της Αιγύπτου σε πόλο μάθησης και έρευνας παγκόσμιου βεληνεκούς,¹³² σήμερα απασχολεί έντονα το σύνολο των κρατών παγκοσμίως, καθώς έχει επιδεινωθεί τις τελευταίες δεκαετίες εξαιτίας, κυρίως, της οικονομικής κρίσης, η οποία έχει επιφέρει διαφοροποιήσεις στα οικονομικά δεδομένα και της παγκοσμιοποίησης μέσω της οποίας διευκολύνονται οι μετακινήσεις των πληθυσμών. Αν και δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός όρος για το φαινόμενο, καθώς χαρακτηρίζεται ως «brain-drain» ή ως «εξαγωγή ευφυΐας» ή ως «διεθνής κυκλοφορία εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού» αλλά και από πλήθος άλλων χαρακτηρισμών, ουσιαστικά, αναφέρεται στις μετακινήσεις των επιστημόνων από τις λιγότερο προς τις περισσότερο ανεπτυγμένες χώρες και στη «συσσώρευση ανθρώπινου δυναμικού» σε αυτές.

Πιο συγκεκριμένα, το φαινόμενο παρουσιάζεται σε διάφορες μορφές, καθώς είναι πολυσύνθετο και η διάρθρωση του μεταβάλλεται ανάλογα με τις κοινωνικό-οικονομικές συνθήκες. Σήμερα, η σημαντικότερη διαρροή ανθρώπινου δυναμικού παρατηρείται μονομερώς από τις λιγότερο προς τις περισσότερο ανεπτυγμένες χώρες, όπως συμβαίνει και στην περίπτωση της Ελλάδας, όπου η ροή πτυχιούχων είναι σχεδόν αποκλειστικά μονόδρομη προς τις χώρες του ευρωπαϊκού βορρά , παρ' όλο που παρατηρείται και κάποια περιορισμένη εισροή πτυχιούχων από τις βαλκανικές χώρες.¹³³ Παράλληλα,

---

¹³² Λαμπριανίδης,2011, σελ.27

¹³³ Λαμπριανίδης,2011, σελ.19,346

υπάρχει και μια αμφίδρομη διάσταση του φαινομένου, η οποία εμφανίζεται κυρίως μεταξύ των ανεπτυγμένων χωρών, όπου ουσιαστικά παρουσιάζεται μια ανταλλαγή – διακίνηση του εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού. Η επικράτηση, όμως, της μονόδρομης μετακίνησης ωφελεί, κυρίως, τα ανεπτυγμένα οικονομικά κράτη, καθώς η εισροή και η συσσώρευση εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού οδηγεί στην περαιτέρω ενίσχυση των οικονομιών τους, σε αντίθεση με τις οικονομίες των «χωρών αποστολής» του επιστημονικού δυναμικού, οι οποίες σταδιακά αποδυναμώνονται και οδηγούνται στον οικονομικό μαρασμό, διότι η φυγή των πλέον μορφωμένων ατόμων, μέσω των οποίων είναι δυνατή η παραγωγή προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας που οδηγούν στην ενίσχυση της οικονομικής ανάπτυξης μεγαλώνει το χάσμα μεταξύ των ανεπτυγμένων και μη ανεπτυγμένων κρατών. Ως εκ τούτου, οι λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες εισέρχονται σε έναν φαύλο κύκλο επιβράδυνσης της οικονομίας και υπανάπτυξης που ουσιαστικά οφείλεται στην «άδικη τεχνολογική βοήθεια που προσφέρεται μέσω της συνεχούς παροχής επιστημόνων προς τα ανεπτυγμένα κράτη»,¹³⁴ τα οποία συνεχίζουν να επιδιώκουν την εισαγωγή ατόμων με υψηλή εξειδίκευση, ώστε σε συνδυασμό με το γηγενές ανθρώπινο δυναμικό να δημιουργηθεί η κατάλληλη ισορροπία που οδηγεί στη συσσώρευση «ανθρώπινου κεφαλαίου» οπότε και στην οικονομική ανάπτυξη.

Χαρακτηριστική περίπτωση επιβράδυνσης της ανάπτυξης της οικονομίας εξαιτίας της φυγής του εξειδικευμένου δυναμικού, αποτελεί η Ελλάδα, την οποία εγκατέλειψαν 450.000 άτομα κατά την περίοδο 2008-2016.¹³⁵ Το κόστος της φυγής για την ελληνική οικονομία υπολογίζεται στα 15 δισεκατομμύρια ευρώ, το οποίο προκύπτει από τις δαπάνες που πραγματοποιήθηκαν, είτε από τις ελληνικές οικογένειες, είτε από το κράτος για την εκπαίδευση των ατόμων που τελικά προσφέρουν τις υπηρεσίες τους σε κάποιο άλλο κράτος με αποτέλεσμα τα χρήματα που επενδύθηκαν από την Ελλάδα για την αύξηση του «ανθρώπινου κεφαλαίου» να πηγαίνουν

---

¹³⁴ Λαμπριανίδης, 2011, σελ. 344

¹³⁵ Κότσαρης, 2018

ουσιαστικά «χαμένα» διότι δεν αξιοποιούνται για την εγχώρια ανάπτυξη.¹³⁶ Ως εκ τούτου, η Ελλάδα ανήκει στις χώρες που τροφοδοτούν τα ισχυρότερα στον οικονομικό τομέα κράτη, με επιστήμονες, τους οποίους η ελληνική οικονομία δεν απορροφά εξαιτίας της διάρθρωσης της, γεγονός που ασκεί αρνητική επίδραση επί των οικονομικών δεδομένων.

2.5.1 Αίτιες της διαρροής του εξειδικευμένου επιστημονικού δυναμικού μεταξύ των κρατών της Ε.Ε

Οι αιτίες που ενισχύουν το φαινόμενο της μετακίνησης του εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού είναι πολυσύνθετες, καθώς διαφέρουν ανάλογα τόσο με τη χρονική περίοδο που παρατηρείται η μετακίνηση, όσο και με τη γεωγραφική θέση του κράτους ή μιας ευρύτερης περιοχής στην οποία επικρατεί μονομερής ή αμφίδρομη μετακίνηση (π.χ διαφορετικοί λόγοι μετακίνησης επικρατούσαν κατά τον β' παγκόσμιο πόλεμο σε σχέση με σήμερα και διαφορετικά κριτήρια μετακίνησης του πληθυσμού μεταξύ ευρωπαϊκών και Αφρικανικών χωρών). Σήμερα, οι λόγοι διαρροής – μετακίνησης του υψηλά εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού είναι, κυρίως, οικονομικοί, καθώς η παγκόσμια οικονομική κρίση της τελευταίας δεκαετίας αποτελεί την κυριότερη, ωστόσο όχι τη μοναδική αίτια ενίσχυσης του φαινομένου.

Πιο, συγκεκριμένα για τα κράτη της Ε.Ε το φαινόμενο άρχισε να γίνεται ιδιαίτερα έντονο μετά την εμφάνιση της υψηλής ανεργίας, της υποβάθμισης των συνθηκών εργασίας, τις περιορισμένες ευκαιρίες επαγγελματικής ανέλιξης και των προβλημάτων οργάνωσης της κοινωνίας,¹³⁷ παθογένειες που επιδεινώθηκαν στα κράτη που επηρεάστηκαν περισσότερο από την οικονομική ύφεση. Η νέα πραγματικότητα οδήγησε στη φυγή πολλών νέων, μορφωμένων, κυρίως, ατόμων προς τις χώρες που το μέλλον δεν ήταν τόσο αβέβαιο, όσο στις χώρες καταγωγής τους. Παράλληλα, καίρια σημασία για τη

---

¹³⁶ Κότσαρης, 2018

¹³⁷ Λαμπριανίδης, 2011, σελ.20-21

μεγάλη αύξηση της μετακίνησης του εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού έχει και η παγκοσμιοποίηση, η οποία σε συνδυασμό με τα προγράμματα «Erasmus» της Ε.Ε οδήγησε στον «υψηλό βαθμό εξοικείωσης των ατόμων με το διαφορετικό, γεγονός που κατέστησε ευκολότερη την απόφαση για μετανάστευση».¹³⁸ Η ύπαρξη, επίσης, της ενιαίας αγοράς εργασίας μεταξύ των κρατών-μελών της Ε.Ε διευκόλυνε τη μετακίνηση των ατόμων, καθώς πλέον η επιλογή της χώρας μετεγκατάστασης δεν επηρεαζόταν μόνο από τα οικονομικά δεδομένα αλλά και από τα προσωπικά κριτήρια κάθε ατόμου τα οποία σχετίζονται με την ποιότητα ζωής, την ποιότητα του αστικού περιβάλλοντος, την ελευθερία τη δημογραφική σύνθεση κ.α.¹³⁹ Τέλος, η ελλιπής διάθεση πόρων για έρευνα και ανάπτυξη σε κράτη, κυρίως της νότιας Ευρώπης σε συνδυασμό με την έλλειψη θέσεων απασχόλησης στο πεδίο αυτό, οδήγησαν πολλούς επιστήμονες σε φυγή, εξαιτίας της αδυναμίας απορρόφησης τους από την αγορά εργασίας, με αποτέλεσμα να μεταναστεύσουν σε χώρες, στις οποίες η διάρθρωση της οικονομίας προσανατολίζεται στην παραγωγή προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας και στην προαγωγή της έρευνας και της καινοτομίας.

2.5.2 Οι επιπτώσεις από την διαρροή επιστημονικού δυναμικού στα κράτη της Ε.Ε

Η μετακίνηση του επιστημονικού δυναμικού από τις λιγότερο προς τις περισσότερες ανεπτυγμένες χώρες της Ε.Ε απορρέει τόσο θετικές όσο και αρνητικές επιπτώσεις. Οι αρνητικές αφορούν αποκλειστικά τα κράτη στα οποία εμφανίζεται διαρροή ανθρώπινου κεφαλαίου, ενώ οι θετικές αφορούν κυρίως τα κράτη στα οποία εμφανίζεται εισροή ανθρώπινου κεφαλαίου, ωστόσο μικρής έντασης θετικές επιπτώσεις παρατηρούνται επίσης και στα κράτη εξαγωγής ανθρώπινου δυναμικού.

---

¹³⁸ Λαμπριανίδης, 2011, σελ. 21

¹³⁹ Λαμπριανίδης, 2011, σελ. 112

Ειδικότερα, τις κυριότερες αρνητικές επιπτώσεις για τις χώρες προέλευσης του ανθρώπινου δυναμικού αποτελούν:

- 1.** η απώλεια σημαντικού μέρους του ανθρώπινου κεφαλαίου, η οποία οδηγεί στον περιορισμό της οικονομικής ανάπτυξης και στη μειωμένη παραγωγικότητα
- 2.** «η μείωση της καινοτομίας, καθώς με τη διαρροή του επιστημονικού δυναμικού περιορίζεται το διαθέσιμο εργατικό δυναμικό που είναι κατάλληλο για την εφαρμογή της απαιτούμενης γνώσης-τεχνογνωσίας»¹⁴⁰
- 3.** η απώλεια δημοσίου χρήματος που επενδύεται από κρατικούς και ιδιωτικούς φορείς για την εκπαίδευση των ατόμων, που προσφέρουν τις γνώσεις που απόκτησαν για την οικονομική ανάπτυξη άλλου κράτους
- 4.** το δημογραφικό πρόβλημα που παρουσιάζεται στα κράτη που εμφανίζουν σημαντική διαρροή ανθρώπινου δυναμικού, καθώς ο πληθυσμός μειώνεται με έντονους ρυθμούς

Τις περιορισμένες θετικές επιπτώσεις για τις χώρες προέλευσης του ανθρώπινου δυναμικού αποτελούν:

- 1.** «τα εμβάσματα χρημάτων, που αποστέλλονται από τους μετανάστες προς τις οικογένειές τους στη χώρα προέλευσης, τα οποία αν και έχουν θετικό αντίκτυπο στην οικονομία, δεν αντισταθμίζουν το κόστος της φυγής
- 2.** η δημιουργία δικτύων, μέσω των οποίων καθίσταται δυνατή η μεταφορά νέας γνώσης-τεχνογνωσίας από τις χώρες υποδοχής προς τις χώρες προέλευσης του ανθρώπινου δυναμικού».¹⁴¹ Η μεταφορά γνώσης μέσω δικτύων πραγματοποιείται όταν τα άτομα που έχουν μεταναστεύσει από τη χώρα καταγωγής τους, διαμένουν ακόμη στο εξωτερικό αλλά δραστηριοποιούνται παράλληλα και εμμέσως και στη χώρα προέλευσης τους με αποτέλεσμα να μεταφέρουν τη νέα γνώση και την τεχνογνωσία (π.χ γιατρός που μετανάστευσε από την Ελλάδα για άλλο κράτος της Ε.Ε, πραγματοποιεί εκπαιδευτικά σεμινάρια στην Ελλάδα με σκοπό την

---

¹⁴⁰ Κότσαρης, 2018

¹⁴¹ Λαμπριανίδης, 2011, σελ.344

επιμόρφωση του γηγενούς πληθυσμού ή πραγματοποιεί και επεμβάσεις όπου εφαρμόζει νέες μεθόδους)

3. η επιστροφή των μεταναστών οι οποίοι απέκτησαν επιπλέον ικανότητες με την παραμονή τους σε κάποιο πιο ανεπτυγμένο κράτος. Στην περίπτωση αυτή ο επαναπατρισμός των μεταναστών συνδυάζεται με την εισροή νέας τεχνογνωσίας η οποία συμβάλλει στην ανάπτυξη της χώρας προέλευσης. Ωστόσο, αξιολογη μεταφορά γνώσης πραγματοποιείται μόνο εφόσον υπάρχουν υψηλά ποσοστά επιστροφής.

Τέλος, τις θετικές επιπτώσεις για τις χώρες υποδοχής ανθρώπινου δυναμικού αποτελούν:

1. «η συσσώρευση ανθρώπινου κεφαλαίου, το οποίο αποτελεί ίσως το σημαντικότερο παράγοντα για την οικονομική ανάπτυξη και την παραγωγικότητα

2. η κάλυψη των αναγκών σε επιστημονικό δυναμικό, χωρίς να δαπανηθούν κρατικά χρήματα, καθώς το εισερχόμενο στη χώρα εξειδικευμένο προσωπικό, έχει εκπαιδευτεί με επενδύσεις της χώρας προέλευσης

3. η αύξηση της καινοτομίας και της παραγωγικότητας που προέρχεται από την ύπαρξη πολλών και σε διάφορους τομείς εξειδικευμένων ατόμων τα οποία δραστηριοποιούνται στο χώρο της έρευνας και της ανάπτυξης

4. η οικονομική ανάπτυξη που τελικά πραγματοποιείται, η οποία οδηγεί στην ευημερία του κράτους και στη διεύρυνση του χάσματος μεταξύ ανεπτυγμένων και μη κρατών»¹⁴²

Συνεπώς, οι χώρες υποδοχής αποκομίζουν πολλαπλά οφέλη από την εισροή εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού σε αντίθεση με τις χώρες προέλευσης για τις οποίες η διαρροή ανθρώπινου κεφαλαίου αποτελεί τη σοβαρότερη ανησυχία, τόσο σχετικά με την οικονομική τους ανάπτυξη, όσο και για τη δημογραφική εξέλιξη του πληθυσμού τους.

---

¹⁴² Λαμπριανίδης, 2011, σελ.343

2.5.3 Το φαινόμενο της διαρροής επιστημονικού δυναμικού στην Ελλάδα κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης

Η περίπτωση της Ελλάδας είναι ιδιαίτερος πολύπλοκη, καθώς η διάρθρωση της εγχώριας οικονομίας επηρεάζεται από χρόνιες συστημικές παθογένειες, οι οποίες σε συνδυασμό με την επικρατούσα δύσκολη παγκόσμια οικονομική συγκυρία ασκούν αρνητική επίδραση στην οικονομική ευημερία του κράτους, με αποτέλεσμα την επικράτηση της οικονομικής αβεβαιότητας, μέσω της οποίας ενισχύονται πολλαπλά κοινωνικά και οικονομικά φαινόμενα τα οποία ασκούν, επίσης, αρνητική επίδραση επί της αναπτυξιακής προοπτικής. Ως εκ τούτου, δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος οικονομικής επιβράδυνσης στον οποίο τα αρνητικά για την οικονομία φαινόμενα που προκαλούνται από την οικονομική δυσπραγία, παράλληλα την ανατροφοδοτούν με αποτέλεσμα τον περιορισμό των αναπτυξιακών στόχων της ελληνικής οικονομίας. Στα φαινόμενα αυτά κατατάσσεται και η διαρροή ανθρώπινου δυναμικού η οποία εμφανίζεται έντονα ενισχυμένη τα τελευταία χρόνια στον ελληνικό χώρο.

Πιο συγκεκριμένα, η διαρροή επιστημονικού δυναμικού από τη σύγχρονη Ελλάδα ήταν ήδη υπαρκτό φαινόμενο από τα μέσα της δεκαετίας του 1950,¹⁴³ ωστόσο, η οικονομική κρίση που επικρατεί από το 2008 και επηρεάζει σημαντικά όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής και οικονομικής ζωής του πληθυσμού της χώρας οδήγησε στην επιδείνωση του φαινομένου με αποτέλεσμα να καταστεί η Ελλάδα χώρα εξαγωγής ανθρώπινου κεφαλαίου προς τις ανεπτυγμένες χώρες της Ε.Ε, καθώς από το σύνολο των ατόμων με ανώτατη εκπαίδευση που έχουν εγκαταλείψει τη χώρα, οι 350.000 είχαν προορισμό τη Γερμανία, το Ηνωμένο Βασίλειο και την Ολλανδία.¹⁴⁴ Το μέγεθος και το κόστος της φυγής για την Ελλάδα αποτυπώνεται στην προσφορά των ατόμων που μετανάστευσαν προς τις χώρες υποδοχής, καθώς συνεισφέρουν ετησίως 12,9 δις ευρώ στο ΑΕΠ (κυρίως Γερμανία, Αγγλία) και

---

¹⁴³ Λαμπριανίδης, 2011, σελ. 174

¹⁴⁴ Ιστοσελίδα Euro2day, 2015

9,1 δις ευρώ σε φορολογικά έσοδα,¹⁴⁵ ποσά δηλαδή που θα παρέμεναν στην ελληνική οικονομία, αν τα άτομα δεν είχαν μετακινηθεί προς πιο ανεπτυγμένες χώρες και είχαν τη δυνατότητα να απορροφηθούν από την αγορά εργασίας στην Ελλάδα, σε θέση αντίστοιχη με τα εκπαιδευτικά τους προσόντα. Επιπλέον, το ελληνικό κράτος χάνει περίπου 8 δις ευρώ και από τις δαπάνες που πραγματοποιούνται για την εκπαίδευση των ατόμων που τελικά μεταναστεύουν, ενώ εντυπωσιακό είναι πως το ανθρώπινο δυναμικό της Ελλάδας κατέχει την πρώτη θέση μεταξύ των «εξαγόμενων προϊόντων» της χώρας, καθώς συνολικά από το 2008 έως σήμερα οι Έλληνες έχουν παράγει στις χώρες υποδοχής τους περισσότερα από 50 δις ευρώ¹⁴⁶τα οποία, ουσιαστικά, αποτελούν ζημία για την ελληνική οικονομία, διότι αν υπήρχε η δυνατότητα να παραχθούν στην Ελλάδα, θα βοηθούσαν σημαντικά στην οικονομική ανάπτυξη.

Οι αιτίες που προκαλούν τη μαζική φυγή νέων επιστημόνων από την Ελλάδα προς τις ανεπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες είναι πολυσύνθετες, καθώς κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης δημιουργήθηκε πλήθος αρνητικών παραγόντων που ωθούν τους νέους, κυρίως με πανεπιστημιακή εκπαίδευση, στην αναζήτηση εργασίας σε πιο σταθερό οικονομικό περιβάλλον. Ωστόσο, οι βασικότεροι λόγοι εκροής του από την Ελλάδα είναι οι χαμηλές δαπάνες για έρευνα ανάπτυξη και καινοτομία και η στασιμότητα που παρατηρείται στην εξέλιξη της αλυσίδας παραγωγής προϊόντων. Η υπό-χρηματοδότηση της έρευνας και της καινοτομίας αντανακλά τη χαμηλή σημασία που αποδίδεται από τον επιχειρηματικό κόσμο και τις κυβερνήσεις στην τεχνολογική ανάπτυξη, σε σύγκριση με τα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη, με αποτέλεσμα να παρατηρείται υψηλή ανεργία μεταξύ των ατόμων που με βάση τα εκπαιδευτικά τους προσόντα έχουν τη δυνατότητα και επιθυμούν να δραστηριοποιηθούν στο ερευνητικό πεδίο. Παράλληλα, ο αργός μετασχηματισμός της αλυσίδας παραγωγής προϊόντων της ελληνικής οικονομίας εμφανίζει έντονα την αδυναμία για δημιουργία νέων, καινοτόμων, σύνθετων και διεθνώς εμπορεύσιμων προϊόντων υψηλής

---

¹⁴⁵ Επίσημη Ιστοσελίδα Endeavor Greece,2016

¹⁴⁶ Επίσημη Ιστοσελίδα Endeavor Greece,2016

προστιθέμενης αξίας,¹⁴⁷ με την παραγωγή των οποίων είναι δυνατή, η δημιουργία νέων θέσεων απασχόλησης που θα απευθύνονται αποκλειστικά σε εξειδικευμένο προσωπικό που κατέχει την τεχνογνωσία για να παράγει νέα προϊόντα και να ενισχύσει την καινοτομία.

Ως εκ τούτου, το αδιέξοδο που παρατηρείται στην ελληνική αγορά εργασίας, με τη υψηλή ανεργία, οφείλεται στην αναντιστοιχία των προσόντων του εργατικού δυναμικού σε σχέση με τις προσφερόμενες θέσεις εργασίας και στην περιορισμένη ζήτηση για πτυχιούχους, τόσο από τον ιδιωτικό όσο και από τον δημόσιο τομέα.¹⁴⁸ Αντιθέτως, δεν οφείλεται σε συσσώρευση μεγάλου αριθμού πτυχιούχων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ή σε υπέρ-εκπαίδευση του πληθυσμού εξαιτίας της αύξησης της εισαγωγής στα πανεπιστημιακά ιδρύματα τις τελευταίες δεκαετίες, καθώς στις ανεπτυγμένες ευρωπαϊκές χώρες όπως το Βέλγιο, τη Βρετανία και τη Γαλλία, όπου τα άτομα που λαμβάνουν ετησίως πτυχίο είναι αναλογικά περισσότερα σε σχέση με τα άτομα στην Ελλάδα, παρατηρούνται υψηλά ποσοστά απασχόλησης, ενώ ταυτόχρονα τα συγκεκριμένα κράτη αποτελούν και τις κατ' εξοχήν χώρες υποδοχής Ελλήνων πτυχιούχων.¹⁴⁹ Το γεγονός αυτό αποδεικνύει πως στην Ελλάδα δεν επιβεβαιώνεται υπέρ-εκπαίδευση ή πλεόνασμα πτυχιούχων αλλά πως η διάρθρωση της οικονομίας δεν «προωθεί την απορρόφηση των υψηλά εκπαιδευμένων ατόμων», σε αντίθεση με τις ανεπτυγμένες χώρες που η ζήτηση για εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό δεν καλύπτεται μόνο από την εσωτερική αγορά, οπότε επιδιώκεται η εισαγωγή του.

Καταλήγοντας, η αύξηση του εκπαιδευμένου ανθρώπινου δυναμικού είναι σημαντικός παράγοντας για την οικονομική και την κοινωνική ανάπτυξη ενός κράτους, ωστόσο δεν αποτελεί τη μοναδική παράμετρο που συμβάλλει στη δημιουργία της «οικονομίας της γνώσης», που επιδιώκεται από το σύνολο των ευρωπαϊκών κρατών κατά τις τελευταίες δεκαετίες, καθώς είναι απαραίτητο να συνδυαστεί με τον μετασχηματισμό της παραγωγικής διαδικασίας, ώστε μέσω της παραγωγής σύνθετων προϊόντων να

---

¹⁴⁷ Λαμπριανίδης, 2011, σελ. 347

¹⁴⁸ Λαμπριανίδης, 2011, σελ. 346

¹⁴⁹ Λαμπριανίδης, 2011, σελ. 129

δημιουργηθούν νέες θέσεις εργασίας μέσω των οποίων θα πραγματοποιηθεί η απορρόφηση και η πλήρης αξιοποίηση του εργατικού δυναμικού με σκοπό την οικονομική ανάπτυξη. Στην περίπτωση, της Ελλάδας η αύξηση του αριθμού των ατόμων με ανώτατη εκπαίδευση, δε συνοδεύτηκε από τον απαραίτητο μετασχηματισμό της παραγωγικής διαδικασίας, ώστε να αυξηθεί παράλληλα η ζήτηση εξειδικευμένων ατόμων με αποτέλεσμα να παρουσιάζεται το φαινόμενο της διαρθρωτικής ανεργίας που αναδεικνύει την αναντιστοιχία των προσόντων και της εξειδίκευσης των ατόμων σε σχέση με τις διαθέσιμες θέσεις απασχόλησης, γεγονός που οδηγεί στη μη αξιοποίηση του εργατικού δυναμικού από την αγορά εργασίας. Ως εκ τούτου, οι άνθρωποι με υψηλή εξειδίκευση μετακινούνται προς τις χώρες που οι παρεχόμενες θέσεις απασχόλησης είναι αντίστοιχες με τα εκπαιδευτικά τους προσόντα, καθώς στην Ελλάδα έρχονται αντιμέτωποι με την ανεργία, την υποαπασχόληση και τους χαμηλούς μισθούς. Η επικρατούσα κατάσταση, με την αυξημένη φυγή των εξειδικευμένων ατόμων από την Ελλάδα, ασκεί πιέσεις και επιβραδύνει την οικονομική ανάπτυξη, καθώς παρουσιάζεται περαιτέρω μείωση της παραγωγικότητας, της καινοτομίας και του ρυθμού ανάπτυξης του ΑΕΠ, ενώ παράλληλα συνεπάγεται και τη στέρηση, ίσως της βασικότερης παραμέτρου για μελλοντική οικονομική ανάπτυξη, του «ανθρώπινου κεφαλαίου».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3. Εμπειρική Έρευνα

Η θεωρία του «ανθρώπινου κεφαλαίου» υποστηρίζει πως πηγή πλούτου για την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας αποτελεί εκτός από την ευφορία της γης, τις πρώτες ύλες, το υπέδαφος και τις λοιπές παραγωγικές μονάδες, ο άνθρωπος, ο οποίος μάλιστα αποτελεί την σημαντικότερη πηγή για ανάπτυξη, καθώς η παραγωγική του ικανότητα είναι πολύ μεγαλύτερη σε σχέση με τις υπόλοιπες μορφές πλούτου.¹⁵⁰ Θεμελιωτής της συγκεκριμένης θεωρίας είναι ο Theodor Schultz, ο οποίος δίνει οικονομική διάσταση για να περιγράψει τις διανοητικές ικανότητες των ατόμων, δηλαδή τις εμπειρίες, τις δεξιότητες και τις γνώσεις τις οποίες ονομάζει ως μορφή κεφαλαίου. Η έννοια του ανθρώπινου κεφαλαίου αν και εμφανίστηκε ως νέα στα τέλη της δεκαετίας του 1950, είχε ήδη διατυπωθεί από τον Adam Smith στον «Πλούτο των Εθνών» το 1776, όταν και παρατηρήθηκε ότι το απόθεμα κεφαλαίου ενός έθνους αποτελείται και από τις «αποκτώμενες γνώσεις και χρήσιμες ικανότητες όλων των κατοίκων ή μελών της κοινωνίας. Η απόκτηση τέτοιων ταλέντων, κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης, των σπουδών και της μαθητείας έχει πάντοτε ένα πραγματικό κόστος το οποίο αποτελεί ένα πάγιο κεφάλαιο. Τα ταλέντα αυτά αποτελούν μέρος τόσο του ατόμου όσο και της κοινωνίας στην οποία ανήκει. Η βελτιωμένη ικανότητα ενός εργαζόμενου βελτιώνει και αναβαθμίζει την εργασία, η οποία ξεπληρώνει τις δαπάνες για την απόκτηση δεξιοτήτων ενώ αφήνει και κέρδος».¹⁵¹

Η επαναφορά της έννοιας του ανθρώπινου κεφαλαίου τη δεκαετία του 1950, συνδέεται με την προσπάθεια των οικονομολόγων να κατανοήσουν τον διαφορετικό ρυθμό ανάπτυξης των χωρών σε διαφορετικές περιόδους. Η ερμηνεία που δόθηκε είναι πως η οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας σχετίζεται με τη βελτίωση της ποιότητας των παραγωγικών συντελεστών, με την εργασία και με την μορφή συσσώρευσης του ανθρώπινου κεφαλαίου, η οποία δημιουργείται μέσω της

---

¹⁵⁰ Schultz, 1961, σελ.2

¹⁵¹ Smith, 1776, βιβλίο II, Κεφ.1

εκπαίδευσης, της κατάρτισης και της εμπειρίας. Κατά τον Schultz, η αύξηση της εθνικής παραγωγής των χωρών ήταν πολύ μεγαλύτερη, οπότε και ανεξήγητη σε σχέση με την αύξηση της γης, των ωρών εργασίας και των υπόλοιπων κεφαλαίων, γεγονός που κατέστησε τις επενδύσεις στο ανθρώπινο κεφάλαιο ως την κυριότερη εξήγηση για την μεγαλύτερη οικονομική ανάπτυξη που παρατηρείται μεταξύ των κρατών.¹⁵²

Εκτός, όμως από την δυνατότητα οικονομικής ανάπτυξης που προσφέρει η αύξηση του ανθρώπινου κεφαλαίου για το κράτος και την κοινωνία, σημαντικά και πολλαπλά οφέλη παρατηρούνται και για το άτομο ως μονάδα. Το ανθρώπινο κεφάλαιο ορίζεται ως «το σύνολο των γνώσεων, των δεξιοτήτων και των εμπειριών που διαθέτει το άτομο»¹⁵³ οπότε, μέσω των επενδύσεων που πραγματοποιεί το άτομο με σκοπό την ανάπτυξη του προσωπικού του κεφαλαίου, ουσιαστικά, αναμένει στο μέλλον κάποια «ανταμοιβή» γι' αυτές τις επενδύσεις ή κάποιο κέρδος σε σχέση με τα άτομα που διαθέτουν χαμηλότερο επίπεδο γνώσεων, εμπειριών και δεξιοτήτων. Οι επενδύσεις που πραγματοποιούνται από τα άτομα για την αύξηση του προσωπικού τους κεφαλαίου, αφορούν δαπάνες για την εκπαίδευση, την υγεία και τη μετανάστευση με σκοπό την εύρεση καλύτερης εργασίας.¹⁵⁴ Οι συγκεκριμένες δαπάνες συνεισφέρουν στην αύξηση της παραγωγικότητας των ατόμων, με αποτέλεσμα να διεκδικούν θέσεις εργασίας με καλύτερες συνθήκες αλλά και με υψηλότερους μισθούς,¹⁵⁵ μέσω των οποίων ουσιαστικά αποκτούν κέρδος από τις επενδύσεις που πραγματοποίησαν.

Η εκπαίδευση και η κατάρτιση αποτελούν τους σημαντικότερους παράγοντες μέσω των οποίων αυξάνεται το ανθρώπινο κεφάλαιο, τόσο του ατόμου όσο και της κοινωνίας. Τα πιο εκπαιδευμένα άτομα θεωρούνται λόγω της εκπαίδευσης και της κατάρτισης τους πιο παραγωγικά, πιο κοινωνικοποιημένα και πιο ελκυστικά για την αγορά εργασίας με αποτέλεσμα να έχουν περισσότερες πιθανότητες για εύρεση απασχόλησης σε σύγκριση με τα λιγότερο εκπαιδευμένα άτομα.¹⁵⁶ Ωστόσο, η σχέση

---

¹⁵² Schultz, 1961, σελ. 1

¹⁵³ Φώκιαλη, 2010, σελ. 29

¹⁵⁴ Schultz, 1961, σελ. 1

¹⁵⁵ Schultz, 1961, σελ. 7-8

¹⁵⁶ Κανελλόπουλος, Μαυρομαράς, Μητράκος, 2004, σελ. 77

της εκπαίδευσης με την απασχόληση και την ανεργία δεν είναι τόσο απλή, καθώς δεν υπάρχει κάποια θεωρητική βάση, ώστε να αναμένεται μια συγκεκριμένη σχέση μεταξύ του επιπέδου εκπαίδευσης και της εργασίας. Πράγματι, όμως, τα άτομα με υψηλότερη εκπαίδευση ενισχύουν τη θέση τους στην αγορά εργασίας, καθώς έχουν πιο αποτελεσματικές τεχνικές κατά την αναζήτηση απασχόλησης σε σχέση με τα άτομα που διαθέτουν χαμηλότερη εκπαίδευση, τα οποία σύμφωνα με τη δυαδική θεωρία λειτουργίας της αγοράς εργασίας, «εγκλωβίζονται συνήθως σε εργασίες με υψηλή πιθανότητα να καταστούν άνεργα».¹⁵⁷ Η δυαδική θεωρία λειτουργίας της αγοράς εργασίας, η έννοια της οποίας αναφέρεται αρχικά στις εργασίες των θεσμικών οικονομολόγων Kerr(1954) και Dunlop (1957) και αναπτύσσεται συστηματικά από τους Doeringer και Piore (1971)¹⁵⁸ υποστηρίζει πως η αγορά εργασίας είναι διαιρεμένη σε 2 τομείς, τον πρωτεύοντα και τον δευτερεύοντα. Στον πρώτο περιλαμβάνονται οι καλές θέσεις εργασίας στις οποίες οι μισθοί είναι υψηλότεροι, καθώς οι επιχειρήσεις επενδύουν στους εργαζομένους τους, σε αντίθεση με τον δεύτερο όπου οι μισθοί είναι χαμηλότεροι, παρέχεται περιορισμένη εκπαίδευση και οι δυνατότητες οικονομικής προόδου είναι ελάχιστες.¹⁵⁹ Υποστηρίζεται, επίσης, πως η έλλειψη εξειδίκευσης των εργαζόμενων του δευτερεύοντα τομέα, δεν επιτρέπει την εύρεση καλύτερης εργασίας, οπότε και μετακίνηση στον πρωτεύοντα τομέα, γι' αυτό και το εισόδημα παραμένει χαμηλό.

Τόσο η θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου όσο και η δυαδική θεωρία λειτουργίας της αγοράς εργασίας, αν και «χρησιμοποιούν διαφορετικούς δρόμους» για φτάσουν στη διατύπωση των θέσεων τους, υποστηρίζουν πως η αύξηση των προσόντων και των δεξιοτήτων του ατόμου αποτελούν βασικό παράγοντα για την εύρεση εργασίας στην οποία οι εργαζόμενοι απολαμβάνουν καλύτερες συνθήκες εργασίας και υψηλότερο μισθό. Ωστόσο, η υψηλότερη εκπαίδευση αν και αυξάνει τις πιθανότητες για εύρεση εργασίας δεν αποτελεί τον μοναδικό παράγοντα που συμβάλλει στην ομαλή μετάβαση των ατόμων από την εκπαίδευση στην αγορά εργασίας, καθώς υπάρχουν και άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν καταλυτικά το πεδίο εκπαίδευση-αγορά εργασίας. Ένας εκ των σημαντικών παραγόντων που επηρεάζουν την ομαλή

---

¹⁵⁷ Κανελλόπουλος, Μαυρομαράς, Μητράκος,2004,σελ.90

¹⁵⁸ Ευστρατόγλου,2006,σελ.97

¹⁵⁹ Φέτση,1990,σελ.31-32

μετάβαση στην αγορά εργασίας, είναι ο βαθμός συσχέτισης που παρουσιάζεται μεταξύ της παρεχόμενης εκπαίδευσης και της ζήτησης στην αγορά εργασίας. Ο υψηλός βαθμός συσχέτισης οδηγεί στην απορρόφηση και αξιοποίηση των εξειδικευμένων ατόμων, ενώ αντίθετα αν η εκπαίδευση δε συνάδει με τις ανάγκες της αγοράς και τις επιταγές της εποχής, η απορρόφηση των εξειδικευμένων ατόμων γίνεται δυσκολότερη και η αξιοποίησή τους περιορίζεται. Επιπλέον, η συνεχής τεχνολογική εξέλιξη και ο διεθνής ανταγωνισμός συμβάλλουν στην δομή της αγοράς εργασίας, οπότε λόγω των συχνών αλλαγών την καθιστούν ευμετάβλητη και ως εκ τούτου, η εκπαιδευτική διαδικασία είναι απαραίτητο να προσαρμόζεται στις νέες συνθήκες, ώστε το ανθρώπινο κεφάλαιο της κοινωνίας να αξιοποιείται επαρκώς.¹⁶⁰

Στην Ελλάδα η κυρίαρχη αντίληψη σχετικά με την εκπαίδευση είναι πως αποτελεί το «διαβατήριο» για την κοινωνική ανέλιξη και το «εισιτήριο» για την αγορά εργασίας. Υποστηρίζεται, πως μέσω της υψηλότερης εκπαίδευσης και συγκεκριμένα μέσω του πτυχίου τριτοβάθμιας εκπαίδευσης γίνεται ευκολότερη η εύρεση εργασίας, ενώ παράλληλα τα άτομα με υψηλότερη εκπαίδευση απολαμβάνουν υψηλότερους μισθούς και καλύτερες θέσεις εργασίας. Η συγκεκριμένη θέση της ελληνικής κοινωνίας ενισχύθηκε ιδιαίτερα κατά τις τελευταίες δεκαετίες οπότε και επιχειρήθηκε από το σύνολο των ευρωπαϊκών κρατών, η δημιουργία της κοινωνίας της γνώσης, γεγονός που επιβεβαιώθηκε και από τη Στρατηγική της Λισαβόνας το 2000 όταν και τέθηκε ο στόχος να καταστεί η Ευρώπη «η πιο ανταγωνιστική και δυναμική οικονομία της γνώσης ανά την υφήλιο, ικανή για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας».¹⁶¹ Πρωταγωνιστικό ρόλο για την επίτευξη του στόχου αυτού κατέχει η ανώτατη εκπαίδευση, η οποία αναδεικνύεται σε μοχλό οικονομικής ανάπτυξης και σε παράγοντα κλειδί για τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας αλλά και για την ενίσχυση της απασχολησιμότητας, «της ικανότητας να αποκτά κάποιος αρχική ουσιαστική απασχόληση να τη διατηρεί και να είναι ικανός να κινείται στην αγορά εργασίας και σε μια γρήγορα μεταβαλλόμενη κοινωνία της γνώσης».¹⁶² Το γεγονός αυτό οδήγησε στην αύξηση των εισροών στα πανεπιστημιακά ιδρύματα, με αποτέλεσμα ο αριθμός

---

¹⁶⁰ Κανελλόπουλος, Μαυρομαράς, Μητράκος, 2004 σελ.94-96

¹⁶¹ Ασδεράκη, 2010, σελ.148

¹⁶² Ασδεράκη, 2010, σελ.119

των απόφοιτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να πολλαπλασιαστεί και ο ρόλος του πανεπιστημίου να εξελιχθεί από μονοδιάστατος, όπου επιδιωκόταν μόνο η μετάδοση γνώσεων σε φορέα δια βίου επιστημονικής εκπαίδευσης και έρευνας.¹⁶³

Με την αύξηση των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης αυξήθηκε, παράλληλα, και το εξειδικευμένο ανθρώπινο δυναμικό, τόσο στην Ε.Ε όσο και στην Ελλάδα. Ωστόσο, η αύξηση του εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού που πραγματοποιήθηκε στην Ελλάδα δεν συνοδεύτηκε από τον απαραίτητο μετασχηματισμό της αλυσίδας παραγωγής προϊόντων με αποτέλεσμα να μην δημιουργηθούν νέες θέσεις απασχόλησης αποκλειστικά για άτομα με υψηλή εξειδίκευση, γεγονός που προβάλλει «την αναντιστοιχία που επικρατεί μεταξύ των πεδίων της εκπαίδευσης και της αγοράς εργασίας και την εικόνα πως το αναπτυξιακό μοντέλο της χώρας δε συνάδει με εκπαιδευτικό σύστημα».¹⁶⁴ Αποτέλεσμα της αναντιστοιχίας αυτής είναι τα άτομα με υψηλή εξειδίκευση είτε να παραμένουν άνεργα, είτε να υποαπασχολούνται, είτε να μεταναστεύουν με σκοπό την εύρεση εργασίας που να αντιστοιχεί στα εκπαιδευτικά τους προσόντα.

Σε συνδυασμό με την προβληματική σχέση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας που επικρατεί στην Ελλάδα, η οικονομική κρίση που ξεκίνησε το 2008 επιβάρυνε περαιτέρω τον τομέα της απασχόλησης με αποτέλεσμα η ανεργία να ανέλθει σε υψηλά επίπεδα για το γενικό πληθυσμό, αλλά κυρίως για τους νέους. Αύξηση των ποσοστών ανεργίας παρατηρήθηκε και μεταξύ των ατόμων με υψηλή εξειδίκευση, ωστόσο τα ποσοστά ανεργίας της συγκεκριμένης ομάδας του πληθυσμού παρέμειναν χαμηλότερα σε σχέση με ομάδες πληθυσμού χαμηλότερου μορφωτικού επιπέδου,¹⁶⁵ γεγονός που «συμφωνεί» με τις θεωρίες του ανθρώπινου κεφαλαίου και της δυαδικής λειτουργίας της αγοράς εργασίας πως τα άτομα με υψηλότερη εξειδίκευση έχουν περισσότερες πιθανότητες για εύρεση εργασίας.

Σε μελέτη που πραγματοποιήθηκε από το ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE) το 2018 και εστιάζει στη χρονική περίοδο πριν και μετά την έναρξη της οικονομικής κρίσης, εξετάζεται και αναλύεται μεταξύ άλλων και η σχέση του

---

¹⁶³ Κυριαζής, 2010, σελ. 188

¹⁶⁴ Λακάσας, 2018

¹⁶⁵ Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, 2018, σελ. 12

επιπέδου εκπαίδευσης με την απασχόληση. Πιο συγκεκριμένα, σκοπός της μελέτης ήταν να διερευνήσει την εξέλιξη του εκπαιδευτικού επιπέδου του ανθρώπινου δυναμικού αλλά και να αναλύσει τις σχέσεις των διαφορετικών επιπέδων εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας. Στο πλαίσιο της έρευνας εξετάζεται, επίσης, η σχέση του εκπαιδευτικού επιπέδου με τις συνθήκες εργασίας και τις οικονομικές απολαβές.¹⁶⁶ Στην έρευνα που χρησιμοποιούνται στοιχεία της «Έρευνας Εργατικού Δυναμικού» (ΕΕΔ) της ΕΛΣΤΑΤ αλλά και τις «ad hoc» έρευνας που πραγματοποιήθηκε το 2016 και εξέτασε τη συνάφεια των σπουδών των εργαζομένων με την εργασία που εκτελούν¹⁶⁷ διαπιστώνεται πως η σχέση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας ήταν προβληματική ήδη πριν από την έναρξη της οικονομικής κρίσης, ενώ μετά την έναρξη της οικονομικής κρίσης δημιουργήθηκε βαθιά ρήξη μεταξύ των δύο τομέων, καθώς οι επιπτώσεις στη σύνδεση τους ήταν σημαντικές.¹⁶⁸ Βασικά συμπεράσματα της μελέτης είναι πως τα ποσοστά ανεργίας κατά τη διάρκεια της κρίσης αυξήθηκαν για το σύνολο του πληθυσμού, ωστόσο το ποσοστό ανεργίας των πτυχιούχων ανώτατης εκπαίδευσης παραμένει χαμηλότερο σε σχέση με το ποσοστό ανεργίας των ατόμων με χαμηλότερο μορφωτικό επίπεδο.¹⁶⁹ Παράλληλα, διαπιστώθηκε πως η πρόσβαση στην αγορά εργασίας είναι «ευκολότερη για κατόχους μεταπτυχιακών ή διδακτορικών τίτλων».¹⁷⁰ Επιπλέον, σημαντικό συμπέρασμα της μελέτης είναι πως δυσκολότερα εισάγονται στην αγορά εργασίας οι νεότεροι απόφοιτοι, ανεξαρτήτως εκπαιδευτικού επιπέδου. Στην έρευνα διαπιστώνεται, επίσης, πως υπάρχει συσχέτιση μεταξύ του ύψους των απολαβών και των συνθηκών εργασίας με το επίπεδο εκπαίδευσης, καθώς πριν αλλά και κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης τα άτομα με υψηλότερη εκπαίδευση είχαν υψηλότερους μισθούς από τα άτομα χαμηλότερου εκπαιδευτικού επιπέδου.¹⁷¹ Τέλος, στη μελέτη διαπιστώνεται πως η προβληματική σχέση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας επιδεινώθηκε από την αύξηση του αριθμού των πτυχιούχων, ενώ υποστηρίζεται, επίσης, πως στο

---

¹⁶⁶ Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, 2018, σελ. 15-16

¹⁶⁷ Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, 2018, σελ. 9

¹⁶⁸ Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, 2018, σελ. 94

¹⁶⁹ Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, 2018, σελ. 12-13

¹⁷⁰ Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, 2018, σελ. 95

¹⁷¹ Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, 2018, σελ. 12

χαμηλότερο ποσοστό ανεργίας μεταξύ των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης συμβάλλει και η φυγή πολλών εξειδικευμένων στο εξωτερικό.

Καταλήγοντας, τα άτομα με υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο, πράγματι αποκτούν περισσότερες πιθανότητες για εύρεση απασχόλησης από την οποία θα απολαμβάνουν καλύτερες συνθήκες εργασίας και υψηλότερους μισθούς. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται, τόσο από την πολιτική που ακολουθεί η Ε.Ε με σκοπό την αύξηση της απασχόλησης, όσο και από προγενέστερες έρευνες που διαπιστώνουν πως η επένδυση για την ανάπτυξη του προσωπικού ανθρώπινου κεφαλαίου, συμβάλλει στην ενίσχυση της θέσης του ατόμου στην αγορά εργασίας. Ωστόσο, η αύξηση του ανθρώπινου κεφαλαίου είναι απαραίτητο να «συμβαδίζει» με τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας, ώστε το εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό να αξιοποιείται στο μέγιστο βαθμό. Σε περίπτωση μη συσχέτισης της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας προκύπτουν φαινόμενα υψηλής ανεργίας και μετανάστευσης των υψηλά εκπαιδευμένων ατόμων με αποτέλεσμα η επένδυση για την αύξηση του ανθρώπινου κεφαλαίου να μην αποδίδει τα αναμενόμενα για την οικονομική ανάπτυξη. Ειδικότερα, για την Ελλάδα η αύξηση του ανθρώπινου κεφαλαίου που πραγματοποιήθηκε στο πλαίσιο της δημιουργίας της «κοινωνίας της γνώσης», δε συνοδεύτηκε από υψηλή απορρόφηση και αξιοποίηση του εξειδικευμένου ανθρώπινου δυναμικού από την αγορά εργασίας. Το αποτέλεσμα ήταν τα άτομα να υποαπασχολούνται ή να μεταναστεύουν, ειδικά κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης που επιδείνωσε περαιτέρω τις συνθήκες απασχόλησης αλλά και τη σχέση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας. Το γεγονός αυτό, ωστόσο, δεν αναιρεί την παραδοχή πως τα περισσότερα εκπαιδευμένα άτομα αυξάνουν τις πιθανότητες τους για εύρεση εργασίας, αλλά προβάλλει την ανάγκη για μεγαλύτερη συσχέτιση της εκπαίδευσης με τις απαιτήσεις της αγοράς εργασίας. Τέλος, είναι εμφανές πως η αύξηση του ανθρώπινου κεφαλαίου είναι σημαντική παράμετρος για την οικονομική ανάπτυξη, ωστόσο όχι η μοναδική, καθώς είναι απαραίτητο να συνοδεύεται από μεταρρυθμίσεις και σε άλλους τομείς.

Η έρευνα πεδίου που αναλύεται στη συνέχεια σκοπό έχει να συμπληρώσει την βιβλιογραφική έρευνα που προηγήθηκε, καθώς το ζήτημα της απασχόλησης και της εισαγωγής των νέων με ανώτατη εκπαίδευση στην αγορά εργασίας είναι

πολυδιάστατο και παρουσιάζει υψηλή πολυπλοκότητα, ειδικά μετά τις κοινωνικό-οικονομικές αλλαγές που δημιουργήθηκαν από το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης. Ως εκ τούτου, δεν αρκεί η ανάλυση του μόνο σε θεωρητικό επίπεδο αλλά απαιτείται η ολοκλήρωση της ανάλυσης μέσω ποσοτικής έρευνας, η οποία θα παρουσιάσει τις συνθήκες που επικρατούν σήμερα στην ελληνική αγορά εργασίας για τους νέους απόφοιτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Μέσω της έρευνας, επιδιώκεται η εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων σχετικά με τη βελτίωση ή μη των συνθηκών και των προοπτικών απασχόλησης για τους νέους απόφοιτους ανώτατης εκπαίδευσης σε σχέση με το αποκορύφωμα της οικονομικής κρίσης το 2013, οπότε η ανεργία είχε φθάσει σε υψηλά επίπεδα και οι δυσκολίες ένταξης στην αγορά εργασίας είχαν πολλαπλασιαστεί για τους νέους αλλά και για το σύνολο του πληθυσμού.

3.1 Σκοπός της Έρευνας

Ο προβληματισμός σχετικά με την επαγγελματική αποκατάσταση και τον βαθμό απορρόφησης και «αξιοποίησης» των νέων με ανώτατη εκπαίδευση από την αγορά εργασίας στην Ελλάδα, αποτέλεσε το έναυσμα για την πραγματοποίηση της συγκεκριμένης έρευνας. Σκοπός, της ερευνητικής διαδικασίας, με τίτλο: «Έρευνα για την απορρόφηση και την αξιοποίηση του εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού από την αγορά εργασίας στην Ελλάδα» που απευθύνεται σε εργαζόμενους μεταξύ 22-30 ετών με ανώτατη εκπαίδευση, είναι να διερευνήσει τις συνθήκες που επικρατούν σήμερα για την συγκεκριμένη κοινωνική ομάδα στην ελληνική αγορά εργασίας σε μια περίοδο όπου η οικονομική κρίση φαίνεται πως υποχωρεί. Στόχος είναι να υπολογιστεί ο χρόνος που μεσολαβεί μεταξύ της αποφοίτησης των ατόμων από κάποιο πανεπιστημιακό ίδρυμα έως την πρόσληψη τους σε κάποια θέση εργασίας, το είδος της απασχόλησης που αποκτούν και ο βαθμός ικανοποίησης τους από τις οικονομικές απολαβές και τις συνθήκες εργασίας. Επιπλέον, αναλύεται το επίπεδο μόρφωσης τους αλλά και η άποψη τους σχετικά με την συνέχιση της εκπαίδευσης και αν αυτή μπορεί να οδηγήσει στην εύρεση καλύτερης εργασίας ή περισσότερο

σχετικής με την εξειδίκευση τους. Τέλος, εξετάζεται και η τάση των ερωτηθέντων για πιθανή αναζήτηση εργασίας σε κάποια άλλη χώρα της ευρωπαϊκής ένωσης ή η επιλογή για παραμονή στην Ελλάδα.

Από τα συγκεκριμένα ερευνητικά ερωτήματα επιδιώκεται να παρουσιαστεί η κατάσταση που επικρατεί σήμερα στην ελληνική αγορά εργασίας αλλά και να επιβεβαιωθεί ή όχι η θεωρία-αντίληψη πως η υψηλότερη εκπαίδευση λειτουργεί ως εισιτήριο για την αγορά εργασίας. Επιπλέον, διερευνάται η συσχέτιση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας και το κατά πόσον οι νέοι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης εργάζονται σε εργασία σχετική με τα εκπαιδευτικά τους προσόντα ή συνεχίζουν να υποαπασχολούνται και να μεταναστεύουν σε άλλα κράτη, όπως συνέβαινε έντονα κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης, με σκοπό την εύρεση εργασίας αντίστοιχης με τα εκπαιδευτικά τους προσόντα.

3.2 Μεθοδολογία Έρευνας

Στην παρούσα διπλωματική εργασία, η βιβλιογραφική έρευνα που προηγείται, συμπληρώνεται από ποσοτική έρευνα πεδίου, που πραγματοποιείται με τη χρήση δομημένου ερωτηματολογίου, το οποίο αποτελείται από κλειστού τύπου ερωτήσεις. Η επιλογή διεξαγωγής της έρευνας με τη χρήση ερωτηματολογίου, ως εργαλείο ερευνητικής διαδικασίας, γίνεται λόγω των πλεονεκτημάτων που παρουσιάζει σε σχέση με άλλες μεθόδους, καθώς μέσω του ερωτηματολογίου μειώνεται ο χρόνος διεξαγωγής της έρευνας, ενώ παράλληλα γίνεται και ευκολότερα κατανοητό από τους συμμετέχοντες.

Το ερωτηματολόγιο συγκροτήθηκε βάση των ερευνητικών στόχων που αναφέρθηκαν προηγουμένως. Ειδικότερα, για την επίτευξη των ερευνητικών στόχων το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει αρχικά ένα σύντομο εισαγωγικό κείμενο στο οποίο

αναφέρεται ο σκοπός για τον οποίο πραγματοποιείται η έρευνα. Επιπρόσθετα, στο κείμενο διαβεβαιώνεται ότι οι απαντήσεις και τα στοιχεία που δίνονται στο πλαίσιο της έρευνας, διέπονται από πλήρη εχεμύθεια και ότι δε θα χρησιμοποιηθούν περαιτέρω. Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από 4 ενότητες, τις οποίες συνολικά συγκροτούν 29 ερωτήματα-υπό-ερωτήματα ή προτάσεις στις οποίες δηλώνεται ο βαθμός συμφωνίας. Οι ερωτήσεις έχουν τη μορφή διχοτομικών ερωτήσεων στις οποίες ο συμμετέχων απαντάει μεταξύ δύο πιθανών απαντήσεων ή πολλαπλής επιλογής όπου ο συμμετέχων επιλέγει την απάντηση του μεταξύ κάποιων πιθανών απαντήσεων. Το μεγαλύτερο μέρος του ερωτηματολογίου αποτελείται από προτάσεις στις οποίες ο συμμετέχων δηλώνει το βαθμό συμφωνίας του. Για τις συγκεκριμένες προτάσεις, χρησιμοποιούνται ερωτήσεις τύπου κλίμακας Likert, «οι οποίες είναι κλίμακες συμφωνίας του ερωτώμενου με κάποια άποψη, που διατυπώνεται καταφατικά σε μία πρόταση».¹⁷²

Η πρώτη ενότητα του ερωτηματολογίου περιλαμβάνει συνολικά 7 ερωτήματα-υπό-ερωτήματα. Η πρώτη ερώτηση είναι διχοτομική, ενώ οι δύο επόμενες πολλαπλής επιλογής και εξετάζουν το εκπαιδευτικό επίπεδο αλλά και την άποψη των ερωτώμενων σχετικά με τη συνέχεια ή μη των σπουδών τους. Επιπλέον, στην πρώτη ενότητα περιλαμβάνονται 4 προτάσεις, όπου οι ερωτώμενοι δηλώνουν το βαθμό συμφωνίας τους σχετικά με το εάν η απόκτηση υψηλότερης εξειδίκευσης μέσω της εκπαίδευσης συνεισφέρει στην απόκτηση υψηλότερου μισθού, καλύτερων συνθηκών και ανέλιξης στην εργασία τους. Η δεύτερη ενότητα του ερωτηματολογίου περιλαμβάνει συνολικά 11 ερωτήματα- υπό- ερωτήματα. Η πρώτη ερώτηση είναι διχοτομική, ενώ οι δύο επόμενες πολλαπλής επιλογής και εξετάζουν το χρονικό διάστημα που μεσολαβεί μεταξύ της ολοκλήρωσης της εκπαιδευτικής διαδικασίας και της εισαγωγής των ερωτώμενων στην αγορά εργασίας. Οι υπόλοιπες 8 ερωτήσεις της ενότητας είναι τύπου κλίμακας Likert και εξετάζουν κατά πόσον η πρώτη και η τωρινή εργασία των ερωτώμενων είναι σχετική με τις σπουδές τους και αν είναι ικανοποιημένοι από το μισθό και τις εργασιακές συνθήκες της εργασίας τους. Η τρίτη ενότητα του ερωτηματολογίου περιλαμβάνει συνολικά 7 προτάσεις. Το σύνολο των προτάσεων ζητά το βαθμό συμφωνίας των ερωτώμενων σχετικά με το εάν θα

---

¹⁷² Ζαφειρόπουλος, 2015, σελ.109

αναζητούσαν εργασία σε άλλο κράτος της Ε.Ε ή αν θα προτιμούσαν την εργασία στην Ελλάδα. Επιπλέον, διερευνάται η άποψη των συμμετεχόντων σχετικά με το εάν η αγορά εργασίας στην Ελλάδα βελτιώνεται και αν αξιοποιείται το εργατικό δυναμικό. Τέλος, στην τέταρτη ενότητα του ερωτηματολογίου περιλαμβάνονται συνολικά 4 ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής που αφορούν τα δημογραφικά στοιχεία του δείγματος, το φύλο, την ηλικία, τον τόπο καταγωγής και τον τόπο διαμονής.

3.2.1 Στάδια ερευνητικής διαδικασίας

Η ποσοτική έρευνα διενεργήθηκε σε χρονικό διάστημα 4 μηνών, μεταξύ Ιουνίου και Σεπτεμβρίου 2019. Κατά τη διεξαγωγή της έρευνας εμφανίζονται δύο κύρια στάδια, το πρώτο αφορά την πιλοτική έρευνα που διενεργήθηκε, μετά από έγκριση του ερωτηματολογίου από τον επιβλέποντα καθηγητή, με σκοπό να διαπιστωθεί αν γίνεται κατανοητό από τους συμμετέχοντες και αν απαιτούνται διορθώσεις. «Η πιλοτική έρευνα αποτελεί μια δοκιμαστική έρευνα που πραγματοποιείται πριν από τη διεξαγωγή της κύριας έρευνας με σκοπό να ελεγχθεί το ερωτηματολόγιο και πιθανά προβλήματα που μπορεί να ανακύψουν, δεν υποκαθιστά την κύρια έρευνα, ενώ πραγματοποιείται σε δείγμα ευχέρειας, καθώς δεν είναι απαραίτητη η δειγματοληπτική μέθοδος με πιθανότητα».¹⁷³ Το δεύτερο στάδιο αφορά την κύρια έρευνα, οπότε διανεμήθηκαν σε ηλεκτρονική μορφή τα ερωτηματολόγια. Το δείγμα της έρευνας αποτελούν άτομα ηλικίας 22-30 ετών τα οποία εργάζονται και είναι απόφοιτοι ανώτατης εκπαίδευσης.

Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο ερευνητικό στάδιο, την έρευνα-πύλοτο, μοιράσθηκαν σε έντυπη μορφή 30 ερωτηματολόγια σε άτομα της ομάδας στόχου. Από τη συλλογή των ερωτηματολογίων της πιλοτικής έρευνας δεν διαπιστώθηκε πως χρειαζόνταν διορθώσεις, καθώς το σύνολο των ερωτηθέντων απάντησε σε όλες τις ερωτήσεις,

---

¹⁷³ Ζαφειρόπουλος, 2005, σελ.226

ενώ σε προσωπική επικοινωνία μαζί μου δήλωσε πως το ερωτηματολόγιο είναι σαφές και κατανοητό. Στο δεύτερο ερευνητικό στάδιο, που περιλαμβάνει την βασική έρευνα πεδίου τα ερωτηματολόγια διανεμήθηκαν μόνο διαδικτυακά, μέσω των «social media» και πιο συγκεκριμένα μέσω των εφαρμογών «Facebook» και «Instagram». «Η διαδικτυακή δειγματοληψία επιλέχθηκε για την εκπόνηση της διπλωματικής εργασίας καθώς παρουσιάζει ταχύτητα υλοποίησης, σχετική ευκολία και μεγάλη γεωγραφική εμβέλεια».¹⁷⁴ Η δειγματοληψία πραγματοποιήθηκε με τη μέθοδο της χιονοστιβάδας, καθώς τα άτομα που εντόπισα αρχικά και απευθύνθηκα προσωπικά με σκοπό να απαντήσουν στο ερωτηματολόγιο, μου υπέδειξαν νέα άτομα που διέθεταν όλα τα χαρακτηριστικά της ομάδας στόχου της έρευνας. Τα συγκεκριμένα άτομα εντοπίστηκαν μέσω των λογαριασμών τους σε «Instagram» και «Facebook». Παράλληλα το ερωτηματολόγιο προωθήθηκε και απευθείας σε νέα άτομα που πληρούσαν όλα τα χαρακτηριστικά για συμμετοχή στη συγκεκριμένη έρευνα από τα άτομα όπου είχα αρχικά απευθυνθεί προσωπικά με αποτέλεσμα να πραγματοποιηθεί γρηγορότερα η συλλογή των αποτελεσμάτων. Η δειγματοληψία με τη μέθοδο της χιονοστιβάδας αποτελεί μια ξεχωριστή κατηγορία δειγματοληψίας χωρίς πιθανότητα, ωστόσο είναι ιδιαίτερα χρήσιμη για να εντοπίζονται ομάδες ατόμων με ειδικά χαρακτηριστικά.¹⁷⁵ Το ερωτηματολόγιο κατασκευάστηκε με την εφαρμογή της «Google», Google drive, όπου οι ερωτήσεις ήταν ίδιες με την έντυπη μορφή του ερωτηματολογίου. Όταν ολοκληρώθηκε η συλλογή των ερωτηματολογίων, τα δεδομένα μου παρασχέθηκαν μέσω της εφαρμογής Google drive σε υπολογιστικό φύλλο, με αποτέλεσμα να μειωθεί αρκετά ο χρόνος εξαγωγής και ανάλυσης των δεδομένων. Τα ερωτηματολόγια που συλλέχθηκαν είναι 220, τα δεδομένα των οποίων υποβλήθηκαν σε επεξεργασία με το στατιστικό πρόγραμμα «SPSS» και δημιουργήθηκαν πίνακες συχνοτήτων. Κατά τη διάρκεια της έρευνας παρουσιάστηκαν κάποιες δυσκολίες που αφορούσαν κυρίως την εύρεση ατόμων που να συγκεντρώνουν όλα τα χαρακτηριστικά που χρειάζεται για να συμμετέχουν στην συγκεκριμένη έρευνα, ωστόσο η δειγματοληψία με τη μέθοδο της χιονοστιβάδας βοήθησε, ώστε να ξεπεραστεί σχετικά εύκολα η συγκεκριμένη δυσκολία. Επιπλέον, λόγω προσωπικής έλλειψης χρόνου, εξαιτίας της εργασίας μου, ήταν αρκετά

---

¹⁷⁴ Ζαφειρόπουλος, 2015, σελ. 81

¹⁷⁵ Ζαφειρόπουλος, 2005, σελ. 137

δύσκολη η συγγραφή της διπλωματικής εργασίας και ως εκ τούτου ο χρόνος περάτωσης της ήταν αρκετά μεγάλος, περίπου 1,5 χρόνος.

3.3 Στατιστική ανάλυση- Πίνακες Συχνοτήτων

Παρακάτω παρουσιάζεται η στατιστική ανάλυση των δεδομένων της έρευνας μέσω πινάκων συχνοτήτων, οι οποίοι προέκυψαν από την επεξεργασία των δεδομένων, για καθεμία ερώτηση του ερωτηματολογίου, μέσω του υπολογιστικού προγράμματος SPSS.

Στον παρακάτω σύνδεσμο είναι διαθέσιμο το ερωτηματολόγιο, όπως αυτό δημιουργήθηκε μέσω της εφαρμογής της «Google», «Google drive». Επιπλέον, το ερωτηματολόγιο παρουσιάζεται και στο «Παράρτημα 1» στο τέλος της διπλωματικής εργασίας.

https://docs.google.com/forms/d/1YBAKhDQXXmfRusNL_cM6ICgZXao5V0fi1j1sk74vYOA/edit

Ενότητα Α ερωτηματολογίου: Εκπαίδευση

Πίνακας Α.1: Το εκπαιδευτικό επίπεδο των ατόμων του δείγματος

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Τιμή bachelor	137	62,3	62,3
master	80	36,4	98,6
Phd	3	1,4	100,0
Σύνολο	220	100,0	

Στο ερωτηματολόγιο της έρευνας απάντησαν συνολικά 220 άτομα, εκ των οποίων τα 137 κατέχουν bachelor, τα 80 master και μόλις 3 κατέχουν phd.

Πίνακας Α.2: Άτομα που συνεχίζουν τις σπουδές και την εκπαίδευση τους

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Τιμή	Ναί	82	37,3	37,3
	Όχι	138	62,7	100,0
	Σύνολο	220	100,0	

Τα 82 από τα 220 άτομα που απάντησαν στο ερωτηματολόγιο δήλωσαν πως συνεχίζουν τις σπουδές τους, ενώ τα 138 δήλωσαν πως δεν συνεχίζουν σε ανώτερο εκπαιδευτικό επίπεδο.

Πίνακας Α.2.1: Τα άτομα που δε συνεχίζουν αλλά σκέφτονται να συνεχίσουν τις σπουδές τους

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Τιμή	Ναι	103	46,8	74,6
	Όχι	35	15,9	100,0
Σύνολο		138	62,7	
Ελλείποντα δεδομένα		82	37,3	
Σύνολο		220	100,0	

Από τα 138 άτομα που δήλωσαν πως δεν συνεχίζουν τις σπουδές τους τα 103, δηλαδή το 74,6%, δήλωσε πως σκέφτεται να συνεχίσει τις σπουδές του, ενώ τα 35 δηλαδή το 25,4% δήλωσε πως δεν σκέφτεται να συνεχίσει τις σπουδές του.

Πίνακας Α.3: Η συνέχεια των σπουδών αυξάνει τις πιθανότητες για εύρεση καλύτερης εργασίας

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Τιμή	Συμφωνώ απόλυτα	50	22,7	22,7
	Συμφωνώ	107	48,6	71,4
	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	51	23,2	94,5
	Διαφωνώ	10	4,5	99,1
	Διαφωνώ απόλυτα	2	0,9	100,0
	Σύνολο	220	100,0	

Στην ερώτηση για το εάν η συνέχεια των σπουδών αυξάνει τις πιθανότητες για εύρεση καλύτερης εργασίας η πλειοψηφία του δείγματος, το 48,6%, συμφώνησε με την παραπάνω άποψη, ενώ το 22,7% συμφώνησε απόλυτα. Αντιθέτως, μόνο το 4,5% διαφώνησε, ενώ μόλις 2 άτομα διαφώνησαν απόλυτα.

Πίνακας Α.4: Η διεύρυνση των εκπαιδευτικών προσόντων συνεισφέρει στην ανέλιξη στην εργασία

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Τιμή	Συμφωνώ απόλυτα	51	23,2	23,2
	Συμφωνώ	124	56,4	79,5
	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	37	16,9	96,5
	Διαφωνώ	6	2,7	99,2
	Διαφωνώ απόλυτα	2	0,9	100,0
	Σύνολο	220	100,0	

Η άποψη πως η διεύρυνση των εκπαιδευτικών προσόντων συνεισφέρει στην ανέλιξη στην εργασία, συγκέντρωσε πολύ υψηλό ποσοστό συμφωνίας 56,4% και ένα σχετικά

υψηλό ποσοστό απόλυτης συμφωνίας 23,2%. Το 16,4% ούτε συμφώνησε ούτε διαφώνησε, ενώ διαφώνησε μόνο το 2,7% των ερωτηθέντων.

Πίνακας Α.5: Η υψηλότερη εξειδίκευση προσφέρει υψηλότερες οικονομικές απολαβές

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Τιμή	Συμφωνώ απόλυτα	30	13,6	13,6
	Συμφωνώ	96	43,6	57,3
	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	75	34,1	91,4
	Διαφωνώ	17	7,7	99,1
	Διαφωνώ απόλυτα	2	0,9	100,0
	Σύνολο	220	100,0	

Η άποψη πως η υψηλότερη εξειδίκευση προσφέρει υψηλότερες οικονομικές απολαβές συγκεντρώνει επίσης υψηλό βαθμό συμφωνίας 43,6%, ενώ το 34,1% ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί. Μόνο το 7,7% των ατόμων διαφωνεί με την συγκεκριμένη άποψη.

Πίνακας Α.6: Η υψηλότερη εξειδίκευση οδηγεί στην εύρεση εργασίας με καλύτερες εργασιακές συνθήκες

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Τιμή	Συμφωνώ απόλυτα	23	10,5	10,5
	Συμφωνώ	71	32,3	42,7
	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	91	41,4	84,1
	Διαφωνώ	29	13,2	97,3
	Διαφωνώ απόλυτα	6	2,7	100,0
	Σύνολο	220	100,0	

Το 41,4% των ερωτηθέντων διατηρεί ουδέτερη στάση, καθώς ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί με την άποψη πως η υψηλότερη εξειδίκευση οδηγεί στην εύρεση εργασίας

με καλύτερες εργασιακές συνθήκες, ενώ το 42,7% είτε συμφώνησε είτε συμφώνησε απόλυτα με την παραπάνω πρόταση. Αντίθετα, μόνο το 15,9% διαφώνησε ή διαφώνησε απόλυτα.

Ενότητα Β ερωτηματολογίου: Απασχόληση

Πίνακας Β.1: Άμεση αναζήτηση εργασίας μετά την ολοκλήρωση των σπουδών

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Τιμή	Ναι	169	76,8	76,8
	Όχι	51	23,2	100,0
	Σύνολο	220	100,0	

Η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων δήλωσε πως άρχισε αμέσως την αναζήτηση εργασίας μετά την ολοκλήρωση των σπουδών(169 άτομα), ενώ αντίθετα είναι χαμηλό το ποσοστό των ατόμων που δεν ξεκίνησαν κατευθείαν την αναζήτηση εργασίας(51 άτομα).

Πίνακας Β.2: Το χρονικό διάστημα που παρήλθε μέχρι την έναρξη αναζήτησης εργασίας για τα άτομα που δεν ξεκίνησαν αμέσως την αναζήτηση εργασίας

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Τιμή	1 έως 6 μήνες	25	11,4	49,0
	6 έως 12 μήνες	11	5,0	70,6
	1 έτος	9	4,1	88,2
	2 έτη	5	2,3	98,0
	> 2 έτη	1	0,5	100,0
	Σύνολο	51	23,2	
	Ελλείποντα δεδομένα	169	76,8	
	Σύνολο	220	100,0	

Από τα 51 άτομα που δήλωσαν πως δεν ξεκίνησαν αμέσως την αναζήτηση εργασίας μετά την ολοκλήρωση των σπουδών τους, τα 25 ξεκίνησαν την αναζήτηση τους

πρώτους 6 μήνες μετά την αποφοίτηση τους, τα 11 στο διάστημα μεταξύ 6 και 12 μηνών ενώ μόλις 5 άτομα ξεκίνησαν την αναζήτηση εργασίας μετά από 2 χρόνια και μόλις 1 άτομο μετά το πέρασμα 2 ετών από την ολοκλήρωση των σπουδών του.

Πίνακας Β3: Το χρονικό διάστημα που μεσολάβησε μέχρι την εύρεση της πρώτης εργασίας

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Τιμή 1 έως 2 μήνες	110	50,0	50,0
2 έως 6 μήνες	66	30,0	80,0
6 έως 12 μήνες	23	10,5	90,5
> 1 έτος	21	9,5	100,0
Σύνολο	220	100,0	

Το 50% των ερωτώμενων δήλωσε πως βρήκε εργασία τους πρώτους δύο μήνες της αναζήτησης ενώ το 30% στο χρονικό διάστημα μεταξύ 2-6 μηνών. Μετά από 6 έως 12 μήνες βρήκε την πρώτη του εργασία το 10,5% των ατόμων ενώ περισσότερο από ένα χρόνο για την εύρεση της πρώτης εργασίας χρειάστηκε το 9,5%.

Πίνακας Β.4: Αναζήτηση εργασίας σχετικής μόνο με τα εκπαιδευτικά προσόντα

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Τιμή Συμφωνώ απόλυτα	33	15,0	15,0
Συμφωνώ	50	22,7	37,7
Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	38	17,3	55,0
Διαφωνώ	63	28,6	83,6
Διαφωνώ απόλυτα	36	16,4	100,0
Σύνολο	220	100,0	

Στην παρούσα ερώτηση υπάρχει διάχυση των απόψεων. Το 28,6% των ατόμων διαφωνεί και το 16,4% διαφωνεί απόλυτα με την πρόταση πως αναζητούσαν εργασία σχετική μόνο με τα εκπαιδευτικά τους προσόντα. Αντίθετα, το 22,7% συμφωνεί και το 15% συμφωνεί απόλυτα, ενώ το 17,3% ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί.

Πίνακας Β.4.1: Αναζήτηση εργασίας που απαιτεί λιγότερη εξειδίκευση

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Τιμή	Συμφωνώ απόλυτα	33	15,0	15,0
	Συμφωνώ	93	42,3	57,3
	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	44	20,0	77,3
	Διαφωνώ	42	19,1	96,4
	Διαφωνώ απόλυτα	8	3,6	100,0
	Σύνολο	220	100,0	

Οι 4 στους 10 περίπου δήλωσαν πως αναζητούσαν εργασίες που απαιτούσαν και λιγότερη εξειδίκευση, ενώ αντίθετα οι 2 στους 10 διαφωνούν με την παραπάνω πρόταση. Υψηλό ποσοστό της τάξεως του 20% παρουσιάζουν και τα άτομα που ούτε συμφωνούν ούτε διαφωνούν με την παραπάνω πρόταση.

Πίνακας Β.4.2: Αναζήτηση οποιασδήποτε εργασίας

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Τιμή	Συμφωνώ απόλυτα	34	15,5	15,5
	Συμφωνώ	80	36,4	51,8
	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	36	16,4	68,2
	Διαφωνώ	43	19,5	87,7
	Διαφωνώ απόλυτα	27	12,3	100,0
	Σύνολο	220	100,0	

Οι 5 στους 10 απάντησαν θετικά στην πρόταση πως αναζητούσαν αρχικά οποιαδήποτε εργασία, ενώ οι 3 στους 10 απάντησαν αρνητικά. Το 16,4% των ερωτώμενων κράτησε ουδέτερη στάση.

Πίνακας Β.5: Σχετικότητα πρώτης εργασίας με τις σπουδές

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Τιμή	Συμφωνώ απόλυτα	49	22,3	22,3
	Συμφωνώ	42	19,1	41,4
	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	14	6,4	47,7
	Διαφωνώ	52	23,6	71,4
	Διαφωνώ απόλυτα	63	28,6	100,0
	Σύνολο	220	100,0	

Στον πίνακα Β5 παρατηρείται διάχυση των απόψεων μεταξύ θετικών και αρνητικών τιμών. Περισσότεροι από τους μισούς ερωτηθέντες απάντησαν αρνητικά ή απολύτως αρνητικά στο συγκεκριμένο ερώτημα, καθώς η πρώτη τους εργασία δεν ήταν σχετική με τις σπουδές του. Αντίθετη άποψη έχει το 41,4% του δείγματος που απάντησε θετικά ή απολύτως θετικά.

Πίνακας Β.5.1: Σχετικότητα τωρινής εργασίας με τις σπουδές

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Τιμή	Συμφωνώ απόλυτα	60	27,3	27,3
	Συμφωνώ	34	15,5	42,7
	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	27	12,3	55,0
	Διαφωνώ	52	23,6	78,6
	Διαφωνώ απόλυτα	47	21,4	100,0
	Σύνολο	220	100,0	

Στον πίνακα Β.5.1 παρατηρείται επίσης διάχυση των απόψεων μεταξύ των θετικών και των αρνητικών τιμών. Το 42,7% των ερωτηθέντων υποστηρίζει πως η τωρινή του

εργασία είναι σχετική με τις σπουδές του ενώ το 45% διαφωνεί ή διαφωνεί απόλυτα καθώς θεωρεί πως οι σπουδές του δεν είναι σχετικές με την εργασία του.

Πίνακας Β.6: Αναζήτηση εργασίας σχετικότερης με τα εκπαιδευτικά προσόντα

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Τιμή	Συμφωνώ απόλυτα	96	43,6	43,6
	Συμφωνώ	77	35,0	78,6
	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	26	11,8	90,5
	Διαφωνώ	15	6,8	97,3
	Διαφωνώ απόλυτα	6	2,7	100,0
	Σύνολο	220	100,0	

Η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων επιδιώκει την εύρεση σχετικότερης εργασίας με τα εκπαιδευτικά του προσόντα, καθώς το 78,6% συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα με την παραπάνω πρόταση, ενώ μόλις το 9,5% διαφωνεί ή διαφωνεί απόλυτα.

Πίνακας Β.7: Ικανοποίηση από τις οικονομικές απολαβές της εργασίας

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Τιμή	Συμφωνώ απόλυτα	13	5,9	5,9
	Συμφωνώ	52	23,6	29,5
	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	85	38,6	68,2
	Διαφωνώ	38	17,3	85,5
	Διαφωνώ απόλυτα	32	14,5	100,0
	Σύνολο	220	100,0	

Στον πίνακα Β.7 παρατηρείται διάχυση των απόψεων. Το 38,6% των ερωτηθέντων διατηρεί ουδέτερη στάση με την επιλογή «ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ» ενώ το 29,5% απαντάει θετικά στο ερώτημα, δηλώνοντας ικανοποιημένο από τις

οικονομικές απολαβές της εργασίας του. Αντίθετα το 31,8% δεν δηλώνει ικανοποιημένο από τις οικονομικές του απολαβές.

Πίνακας Β.7.1: Ικανοποίηση από τις συνθήκες εργασίας

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Τιμή Συμφωνώ απόλυτα	30	14,9	14,9
Συμφωνώ	88	33,0	47,9
Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	60	28,1	76,0
Διαφωνώ	31	18,6	94,6
Διαφωνώ απόλυτα	11	5,4	100,0
Ποσοστό	220	100,0	

Στον πίνακα Β.7.1 παρατηρείται πως σχεδόν οι μισοί ερωτώμενοι δηλώνουν ικανοποιημένοι από τις συνθήκες εργασίας τους, ενώ οι 3 στους 10 διατηρούν ουδέτεροι στάση. Αντίθετα, το 24% του δείγματος επιλέγει τις απαντήσεις «διαφωνώ» και «διαφωνώ απόλυτα» δηλώνοντας μη ικανοποιημένο από τις συνθήκες εργασίας που βιώνει.

Ενότητα Γ ερωτηματολογίου: Εργασία

Πίνακας Γ.1: Ενδιαφέρον για εργασία σε άλλο ευρωπαϊκό κράτος

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Τιμή Συμφωνώ απόλυτα	50	22,7	22,7
Συμφωνώ	79	35,9	58,6
Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	46	20,9	79,5
Διαφωνώ	29	13,2	92,7
Διαφωνώ απόλυτα	16	7,3	100,0
Σύνολο	220	100,0	

Στον πίνακα Γ.1 παρατηρείται πως σχεδόν 6 στους 10 ερωτηθέντες ενδιαφέρονται για εργασία σε άλλο ευρωπαϊκό κράτος. Αντίθετα, οι 2 στους 10 δεν ενδιαφέρονται για εργασία στο εξωτερικό, ενώ περίπου οι 2 στους 10 διατηρούν ουδέτερη άποψη.

Πίνακας Γ.1.1: Ενδιαφέρον για εργασία μόνο στην Ελλάδα

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Τιμή	Συμφωνώ απόλυτα	15	6,8	6,8
	Συμφωνώ	39	17,7	24,5
	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	76	34,5	59,1
	Διαφωνώ	66	30,0	89,1
	Διαφωνώ απόλυτα	24	10,9	100,0
	Σύνολο	220	100,0	

Η πλειονότητα των ερωτηθέντων δε παρουσιάζει ενδιαφέρον για εργασία μόνο στην Ελλάδα με αποτέλεσμα οι απαντήσεις «Διαφωνώ» και «Διαφωνώ Απόλυτα» να συγκεντρώνουν ποσοστό της τάξεως του 40,9%. Χαμηλότερο ποσοστό παρουσιάζουν τα άτομα που απαντούν θετικά, 24,5%, ενώ το 34,5% των ερωτηθέντων διατηρεί ουδέτερη άποψη.

Πίνακας Γ.2: Πιθανότερη η εύρεση εργασίας σχετικής με τα προσόντα μου στα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Τιμή	Συμφωνώ απόλυτα	63	28,6	28,6
	Συμφωνώ	99	45,0	73,6
	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	45	20,5	94,1
	Διαφωνώ	12	5,5	99,5
	Διαφωνώ απόλυτα	1	0,5	100,0
	Σύνολο	220	100,0	

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων συμφωνεί ή συμφωνεί απόλυτα με την άποψη πως η εύρεση σχετικής με τα εκπαιδευτικά προσόντα εργασίας είναι πιθανότερη στα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη. Το 73,6% επιλέγει θετική τιμή ενώ μόλις το 10% διαφωνεί ή διαφωνεί απόλυτα .

Πίνακας Γ.3: Επιλογή για εργασία στην Ελλάδα ακόμη και αν αντίστοιχη θέση εργασίας σε άλλο ευρωπαϊκό κράτος προσφέρει υψηλότερες αποδοχές

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό Ποσοστό
Τιμή	Συμφωνώ απόλυτα	16	7,3	7,3
	Συμφωνώ	61	27,7	35,0
	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	55	25,0	60,0
	Διαφωνώ	61	27,7	87,7
	Διαφωνώ απόλυτα	27	12,3	100,0
	Σύνολο	220	100,0	

Στον πίνακα Γ.3 παρατηρείται έντονα η διάχυση των απόψεων μεταξύ των ερωτηθέντων. Το 1/4 των ατόμων διατηρεί ουδέτερη στάση επιλέγοντας την απάντηση «ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ» ενώ το 35% θα επέλεγε να εργαστεί στην Ελλάδα. Αντίθετα, το 40% των ερωτηθέντων θα επέλεγε να εργαστεί σε άλλη ευρωπαϊκή χώρα αν οι αποδοχές ήταν υψηλότερες σε σχέση με αντίστοιχη θέση εργασίας στην Ελλάδα.

Πίνακας Γ.4: Επιλογή για εργασία σε άλλο ευρωπαϊκό κράτος αν μία θέση εργασίας προσφέρει υψηλότερες αποδοχές σε σχέση με αντίστοιχη θέση εργασίας στην Ελλάδα

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Τιμή Συμφωνώ απόλυτα	36	16,4	16,4
Συμφωνώ	75	34,1	50,5
Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	64	29,1	79,5
Διαφωνώ	33	15,0	94,5
Διαφωνώ απόλυτα	12	5,5	100,0
Σύνολο	220	100,0	

Οι περισσότεροι από τους συμμετέχοντες στην έρευνα θα επέλεγαν την εργασία σε άλλο ευρωπαϊκό κράτος αν μία θέση εργασίας τους προσφέρει υψηλότερες αποδοχές σε σχέση με αντίστοιχη θέση εργασίας στην Ελλάδα, καθώς το 50,5% του δείγματος απάντησε πως «συμφωνεί» ή «συμφωνεί απόλυτα» με την παραπάνω πρόταση. Αντίθετα, το ποσοστό διαφωνίας κυμαίνεται περί το 20%, ενώ το 29,1% διατηρεί ουδέτερη στάση.

Πίνακας Γ.5: Η αγορά εργασίας παρουσιάζει βελτίωση στην Ελλάδα

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Τιμή Συμφωνώ απόλυτα	8	3,6	3,6
Συμφωνώ	45	20,5	24,1
Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	72	32,7	56,8
Διαφωνώ	77	35,0	91,8
Διαφωνώ απόλυτα	18	8,2	100,0
Σύνολο	220	100,0	

Στην ερώτηση για τον εάν η αγορά εργασίας παρουσιάζει βελτίωση στην Ελλάδα, το 43,2% των συμμετεχόντων στην έρευνα απαντά αρνητικά καθώς «διαφωνεί» ή «διαφωνεί απόλυτα». Αντιθέτως, μόνο το 24,1% υποστηρίζει πως η αγορά εργασίας

παρουσιάζει βελτίωση, ενώ υψηλό είναι το ποσοστό των ατόμων που έχουν ουδέτερη άποψη, καθώς το 32,7% «ούτε συμφωνεί ούτε διαφωνεί».

Πίνακας Γ.5.1: Η αξιοποίηση του εργατικού δυναμικού παραμένει χαμηλή από την αγορά εργασίας στην Ελλάδα

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Τιμή	Συμφωνώ απόλυτα	58	26,4	26,4
	Συμφωνώ	119	54,1	80,5
	Ούτε συμφωνώ ούτε διαφωνώ	38	17,3	97,7
	Διαφωνώ	4	1,8	99,5
	Διαφωνώ απόλυτα	1	0,5	100,0
	Σύνολο	220	100,0	

Στον πίνακα Γ5 παρατηρείται πως η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων, το 80,5% «συμφωνεί» ή «συμφωνεί απόλυτα» με την άποψη πως παραμένει χαμηλή η αξιοποίηση του εργατικού δυναμικού από την ελληνική αγορά εργασίας. Αντίθετα, μόλις 5 συμμετέχοντες στην έρευνα «διαφωνούν» ή «διαφωνούν απόλυτα» με την παραπάνω άποψη.

Ενότητα Δ ερωτηματολογίου: Δημογραφικά Στοιχεία

Πίνακας Δ.1: Φύλο

		Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Τιμή	Άνδρας	111	50,5	50,5
	Γυναίκα	109	49,5	100,0
	Άλλο	0	0	100,0
	Σύνολο	220	100,0	

Ως προς τα δημογραφικά στοιχεία, στο ερωτηματολόγιο της έρευνας απάντησαν συνολικά 220 άτομα εκ των οποίων οι 111 ήταν άνδρες και οι 109 γυναίκες.

Πίνακας Δ.2: Ηλικιακή ομάδα

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Τιμή 22 έως 24	50	22,7	22,7
25 έως 27	114	51,8	74,5
28 έως 30	56	25,5	100,0
Σύνολο	220	100,0	

Περισσότεροι από τους μισούς συμμετέχοντες στην έρευνα, το 51,8%, ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα 25-27 ετών, το 25,5% των ερωτηθέντων ανήκει στην ηλικιακή ομάδα 28-30 ετών, ενώ το 22,7% είναι από 22 έως 24 ετών.

Πίνακας Δ3: Τόπος καταγωγής

	Συχνότητα	Ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Τιμή Αθήνα	36	16,4	16,4
Θεσσαλονίκη	52	23,6	40,0
Λοιπές πόλεις	66	30,0	70,0
Κωμόπολη- χωριό	66	30,0	100,0
Σύνολο	220	100,0	

Το 30% των ερωτηθέντων κατάγεται από κωμόπολη ή χωριό, ενώ επίσης ένα 30% κατάγεται από κάποια πόλη της Ελλάδας, εκτός Αθήνας και Θεσσαλονίκης. Το 23,6% κατάγεται από την Θεσσαλονίκη ενώ μόλις το 16,4% από την Αθήνα.

Πίνακας Δ4: Τόπος διαμονής

	Συχνότητα	ποσοστό	Αθροιστικό ποσοστό
Τιμή			
Αθήνα	83	37,7	37,7
Θεσσαλονίκη	61	27,7	65,5
Λοιπές πόλεις	59	26,8	92,3
Κωμόπολη- χωριό	17	7,7	100,0
Σύνολο	220	100,0	

Σχεδόν 7 στους 10 συμμετέχοντες προτιμούν για τόπο διαμονής τα δύο μεγάλα αστικά κέντρα, καθώς το 37,7% κατοικεί στην Αθήνα και το 27,7% στην Θεσσαλονίκη. Το 26,8% των συμμετεχόντων της έρευνας κατοικεί σε άλλη ελληνική πόλη, ενώ μόλις το 7,7% κατοικεί σε κωμόπολη ή χωριό.

Εν έτει 2019, όπου η οικονομική κρίση φαίνεται πως σταδιακά υποχωρεί, καθώς η ανεργία παρουσιάζει σταθερά πτωτικές τάσεις από το 2013, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον η αποτύπωση των δεδομένων που επικρατούν στην αγορά εργασίας. Απώτερο στόχο αποτελεί η κατανόηση της λειτουργίας της ελληνικής αγοράς εργασίας, ώστε να προληφθούν νέες πιθανές εξάρσεις αύξησης της ανεργίας και να επιτευχθεί η βελτίωση των εργασιακών συνθηκών. Για τον σκοπό αυτό, η έρευνα που πραγματοποιείται στο πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας επικεντρώνεται στην παρουσίαση του βαθμού αξιοποίησης και απορρόφησης του εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού από την ελληνική αγορά εργασίας αλλά και στην ανάδειξη των παραμέτρων που συμβάλλουν σημαντικά στη διαμόρφωση του κλίματος στο δίπολο νέα γενιά- απασχόληση.

Από την παρούσα έρευνα εξάγονται χρήσιμα συμπεράσματα για τις συνθήκες που επικρατούν και βιώνουν σήμερα οι νέοι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης κατά τη μετάβαση τους από την εκπαιδευτική διαδικασία στην αγορά εργασίας, ενώ δίνεται απάντηση στα κυριότερα ερευνητικά ερωτήματα, που προέκυψαν κατά τον προβληματισμό σχετικά με την επαγγελματική αποκατάσταση και το εργασιακό μέλλον των νέων και πιο συγκεκριμένα των νέων με ανώτατη εκπαίδευση στην Ελλάδα της κρίσης. Επιπλέον, από την επεξεργασία των δεδομένων που προέκυψαν από τη συλλογή των ερωτηματολογίων αποτυπώνεται η πραγματικότητα αλλά και η άποψη και η στάση των νέων με ανώτατη εκπαίδευση σχετικά με την αγορά εργασίας, η οποία μεταβάλλεται διαρκώς σε ένα αβέβαιο οικονομικό περιβάλλον.

Στο πλαίσιο της έρευνας το σύνολο των ερωτηθέντων αποτελείται από απόφοιτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ η συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων προέρχεται από το πρώτο επίπεδο ανώτατης εκπαίδευσης (bachelor). Η πλειοψηφία των ατόμων δηλώνει πως συνεχίζει ή επιθυμεί να συνεχίσει τις σπουδές σε ανώτερο εκπαιδευτικό επίπεδο, καθώς πιστεύει πως η υψηλότερη εξειδίκευση συμβάλλει στην εύρεση εργασίας με καλύτερο εργασιακό περιβάλλον και υψηλότερες

αποδοχές, ενώ σύμφωνα με την άποψη των συμμετεχόντων η υψηλότερη εξειδίκευση συνεισφέρει στην κοινωνική και εργασιακή ανέλιξη. Η συγκεκριμένη άποψη συμφωνεί με τη θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου η οποία εκτός του ότι υποστηρίζει πως ο άνθρωπος αποτελεί πηγή πλούτου για την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας και μάλιστα την σημαντικότερη πηγή για ανάπτυξη, καθώς η παραγωγική του ικανότητα είναι πολύ μεγαλύτερη σε σχέση με τις υπόλοιπες μορφές πλούτου, υποστηρίζει επίσης πως απορρέουν και προσωπικά οφέλη για το άτομο ως μονάδα, καθώς οι δαπάνες που πραγματοποιούν τα άτομα για την αύξηση του εκπαιδευτικού τους επιπέδου και της εξειδίκευσης τους συνεισφέρουν στην αύξηση της παραγωγικότητας, με αποτέλεσμα να διεκδικούν θέσεις εργασίας με καλύτερες συνθήκες αλλά και με υψηλότερους μισθούς.¹⁷⁶

Η έρευνα εστιάζει, κυρίως, στην παρουσίαση των συνθηκών και του τρόπου με τον οποίο εισάγονται οι νέοι στην αγορά εργασίας. Στόχο αποτελεί, επίσης, η αποτύπωση της πορείας που ακολουθούν οι νέοι απόφοιτοι ανώτατης εκπαίδευσης με σκοπό την εύρεση εργασίας η οποία θα αξιοποιεί την υψηλή εξειδίκευση που διαθέτουν. Η συντριπτική πλειοψηφία των αποφοίτων, σύμφωνα με την έρευνα, ξεκινάει άμεσα την αναζήτηση εργασίας μετά την ολοκλήρωση των σπουδών, ενώ επίσης μεγάλο μέρος των ερωτώμενων ξεκινάει, επίσης, άμεσα την αναζήτηση, καθώς δηλώνει πως μέσα στο πρώτο εξάμηνο, μετά την αποφοίτηση, ξεκινά την προσπάθεια για εύρεση απασχόλησης. Η προσπάθεια για εύρεση εργασίας είναι επιτυχημένη για τους μισούς συμμετέχοντες, καθώς δηλώνουν πως ξεκίνησαν να εργάζονται το πρώτο εξάμηνο μετά την έναρξη της αναζήτησης, ενώ 3 στους 10 δηλώνουν πως βρήκαν την πρώτη εργασία μεταξύ 6 και 12 μηνών. Ωστόσο, στις περισσότερες περιπτώσεις η πρώτη εργασία των ατόμων δεν είναι αντίστοιχη των εκπαιδευτικών τους προσόντων, καθώς περισσότεροι από τους μισούς δηλώνουν πως η πρώτη τους εργασία δεν σχετίζεται άμεσα με την εξειδίκευση τους. Επιπλέον, είναι σημαντικό να αναφερθεί πως η πλειοψηφία των συμμετεχόντων δηλώνει πως δεν αναζητούσε εργασία σχετική μόνο με το εκπαιδευτικό της υπόβαθρο αλλά πως αναζητούσε και εργασίες που απαιτούσαν λιγότερη εξειδίκευση ή πως αναζητούσε οποιαδήποτε εργασία.

---

¹⁷⁶ Schultz, 1961, σελ. 2, 7-8

Σημαντική διαπίστωση, επίσης, της έρευνας αποτελεί το γεγονός πως η τωρινή εργασία των συμμετεχόντων παρουσιάζει υψηλότερη συσχέτιση με τα εκπαιδευτικά τους προσόντα σε σχέση με την πρώτη εργασία, καθώς 4 στους 10 δηλώνουν πως η εργασία τους ανταποκρίνεται περισσότερο στο εκπαιδευτικό τους υπόβαθρο. Ωστόσο, το μεγαλύτερο μέρος των συμμετεχόντων δηλώνει πως και η τωρινή του εργασία δεν έχει άμεση συνάφεια με τις σπουδές του, γεγονός που οδηγεί 8 στους 10 να επιθυμούν την εύρεση εργασίας, η οποία θα αντανάκλα ακόμη μεγαλύτερη συσχέτιση με την εξειδίκευση τους. Ενδιαφέρον παρουσιάζει, επίσης, το γεγονός πως μόνο 3 στους 10 δηλώνουν ικανοποιημένοι από τον μισθό τους, ενώ σχεδόν οι μισοί δηλώνουν ικανοποιημένοι από τις συνθήκες εργασίας τους. Από την παραπάνω διαπίστωση συμπεραίνεται πως ακόμη και αν η εργασία είναι σχετική με την εξειδίκευση του ατόμου είναι πολύ πιθανό, κυρίως, οι οικονομικές απολαβές, αλλά και οι συνθήκες εργασίας, να μην προσφέρουν στο άτομο τα αναμενόμενα ή την «ανταμοιβή» για τις επενδύσεις που είχε πραγματοποιήσει και πραγματοποιεί ακόμα με στόχο την ανάπτυξη του προσωπικού του κεφαλαίου, γεγονός που είναι άμεσα συνυφασμένο με την οικονομική κρίση και την απορρύθμιση της αγοράς εργασίας που επικρατεί στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια.

Η συγκεκριμένη πραγματικότητα που επικρατεί στην ελληνική αγορά εργασίας τόσο για το γενικό πληθυσμό όσο και για τους νέους και πιο συγκεκριμένα για τους νέους με ανώτατη εκπαίδευση έχει οδηγήσει πολλούς στη μετακίνηση σε κάποια άλλη ευρωπαϊκή χώρα με σκοπό τη εύρεση εργασίας με καλύτερες προοπτικές. Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται και στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας, καθώς η πλειοψηφία των ατόμων δηλώνει πως ενδιαφέρεται για εργασία σε άλλο ευρωπαϊκό κράτος, ενώ μόλις 3 στους 10 ενδιαφέρονται να εργαστούν μόνο στην Ελλάδα. Επιπλέον, η πλειοψηφία των συμμετεχόντων θεωρεί πως είναι πιθανότερη η εύρεση εργασίας, η οποία θα είναι σχετική με το εκπαιδευτικό τους υπόβαθρο, σε άλλη ευρωπαϊκή χώρα.

Επιπρόσθετα, οι περισσότεροι συμμετέχοντες στην έρευνα δηλώνουν πως θα προτιμούσαν μία θέση εργασίας σε κάποια άλλη ευρωπαϊκή χώρα αν πρόσφερε υψηλότερες οικονομικές απολαβές σε σχέση με αντίστοιχη θέση εργασίας στην Ελλάδα. Πιο συγκεκριμένα, σχεδόν το 70% θα επέλεγε την εργασία σε άλλη

ευρωπαϊκή χώρα αν είχαν υψηλότερες οικονομικές απολαβές, ενώ μόλις 3 στους 10 θα επέλεγαν να εργαστούν στην Ελλάδα. Η διαπίστωση αυτή αναδεικνύει την σπουδαιότητα της αμοιβής και την ανάδειξη της σε κύριο μοχλό που επηρεάζει τις επιλογές για την επαγγελματική αλλά και την κοινωνική πορεία των ατόμων, καθώς η πλειοψηφία θα επέλεγε να εργαστεί για υψηλότερες οικονομικές απολαβές, εγκαταλείποντας την Ελλάδα, παρά να παραμείνει στη χώρα και να λαμβάνει χαμηλότερο μισθό.

Στο πλαίσιο της ερευνητικής διαδικασίας, ζητήθηκε επίσης από τους ερωτώμενους να δηλώσουν την άποψη τους σχετικά με τη βελτίωση της αγοράς εργασίας στην Ελλάδα και τον βαθμό απορρόφησης και αξιοποίησης του εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού της χώρας. Για την αγορά εργασίας η πλειοψηφία των ερωτηθέντων δήλωσε πως δεν παρατηρεί βελτίωση ή κράτηση ουδέτερη στάση, αναδεικνύοντας την ρευστή πραγματικότητα που επικρατεί τα τελευταία χρόνια, ενώ η συντριπτική πλειοψηφία των ερωτώμενων δήλωσε πως παραμένει πολύ χαμηλή η αξιοποίηση και η απορρόφηση του εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού από την ελληνική αγορά εργασίας.

Σημαντικό, επίσης, εύρημα της ερευνητικής διαδικασίας είναι η έντονη εσωτερική μετανάστευση των νέων με τριτοβάθμια εκπαίδευση που λαμβάνει χώρα στην ελληνική επικράτεια. Είναι γεγονός πως παρατηρείται έντονη μετακίνηση προς τα αστικά κέντρα, καθώς ενώ 6 στους 10 δηλώνουν ότι κατάγονται από κάποια επαρχιακή πόλη ή χωριό, λιγότεροι, από τους μισούς συνεχίζουν να διαμένουν εκεί. Αντίθετα, ενώ είναι πολύ χαμηλό το ποσοστό των ατόμων που δηλώνει πως κατάγεται από την Αθήνα, είναι υπερδιπλάσιο το ποσοστό των ατόμων που δηλώνουν ως τόπο διαμονής την πρωτεύουσα. Αύξηση παρατηρείται, επίσης, και στην περίπτωση της Θεσσαλονίκης, καθώς, ενώ δηλώνεται από 2 στους 10 ως τόπο καταγωγής, ως τόπος διαμονής δηλώνεται από περίπου 3 στους 10 ερωτηθέντες. Το παραπάνω γεγονός παρουσιάζει την έντονη μετακίνηση των εξειδικευμένων ατόμων προς τα αστικά κέντρα με στόχο την εύρεση εργασίας, καθώς οι ευκαιρίες απασχόλησης είναι περισσότερες για τα άτομα με ανώτατη εκπαίδευση. Αντίθετα, στις μικρότερες πόλεις της Ελλάδας αλλά κυρίως στα χωριά και τις κωμοπόλεις

παρατηρείται έντονα η φυγή των υψηλότερα εξειδικευμένων ατόμων, γεγονός που δρα ανασταλτικά για την ανάπτυξη των περιοχών αυτών.

Συμπερασματικά, στο πλαίσιο της έρευνας η πλειοψηφία των ερωτώμενων υποστηρίζει πως η υψηλότερη εξειδίκευση οδηγεί στην εύρεση καλύτερης εργασίας, ωστόσο αν και οι περισσότεροι νέοι με ανώτατη εκπαίδευση βρίσκουν σχετικά άμεσα εργασία, αυτή στις περισσότερες περιπτώσεις δεν ανταποκρίνεται στα εκπαιδευτικά τους προσόντα και ως εκ τούτου υποαπασχολούνται σε εργασίες που απαιτούν χαμηλότερη εξειδίκευση, με αποτέλεσμα να μην προσφέρουν ουσιαστικά ούτε για την προσωπική τους εξέλιξη, ούτε για την ανάπτυξη της χώρας. Το γεγονός αυτό είναι άμεσα συνυφασμένο με τη στασιμότητα που παρατηρείται στην αλυσίδα παραγωγής προϊόντων στην Ελλάδα, καθώς αν και υπάρχει μεγάλη προσφορά επιστημόνων δεν υπάρχουν οι κατάλληλες θέσεις εργασίας, μέσω των οποίων θα υπήρχε η δυνατότητα απορρόφησης και αξιοποίησης των γνώσεων τους στο μέγιστο βαθμό. Οι συνθήκες αυτές οδηγούν πολλούς νέους στην μετακίνηση σε άλλη ευρωπαϊκή χώρα, καθώς το αίσθημα ικανοποίησης δεν παρέχεται ούτε από τις οικονομικές απολαβές ούτε από τις συνθήκες εργασίας με αποτέλεσμα να επιλέγουν ή να επιλέξουν στο μέλλον μία θέση εργασίας σε άλλη ευρωπαϊκή χώρα η οποία θα έχει καλύτερες προοπτικές. Επιπλέον, εκτός της διαρροής του ανθρώπινου δυναμικού που παρατηρείται από την Ελλάδα προς τις ευρωπαϊκές χώρες, παρατηρείται και εσωτερική μετακίνηση από την περιφέρεια προς τα αστικά κέντρα με αποτέλεσμα να μειώνονται οι δυνατότητες ανάπτυξης των περιφερειακών περιοχών. Τέλος, σημαντικό συμπέρασμα που εξάγεται από την έρευνα είναι πως η ελληνική αγορά εργασίας δεν παρουσιάζει ουσιαστική βελτίωση, καθώς σύμφωνα με τη συντριπτική πλειοψηφία των ερωτηθέντων η αγορά εργασίας αδυνατεί να δημιουργήσει νέες θέσεις εργασίας οι οποίες θα απορροφούν και θα αξιοποιούν το διαθέσιμο εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό που «παράγεται» και παραμένει στην Ελλάδα, με αποτέλεσμα οι νέοι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης να είναι αντιμέτωποι με το φάσμα της ανεργίας, της υποαπασχόλησης και της μετανάστευσης.

Από την συγκεκριμένη έρευνα που πραγματοποιείται στο πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας εξάγονται χρήσιμα συμπεράσματα, τα οποία αναδεικνύουν την επικρατούσα κατάσταση στην ελληνική αγορά εργασίας, για τους νέους απόφοιτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ωστόσο, με την παρούσα ανάλυση δεν εξαντλούνται οι δυνατότητες μελέτης του συγκεκριμένου θέματος, καθώς χαρακτηρίζεται από υψηλή πολυπλοκότητα, οπότε απαιτείται η πολύπλευρη προσέγγιση και ανάλυση του. Επιπλέον, το ζήτημα της απορρόφησης και αξιοποίησης των εξειδικευμένων ατόμων από την αγορά εργασίας στην Ελλάδα, χαρακτηρίζεται και από έντονη μεταβλητότητα, καθώς οι οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες διαρκώς μεταβάλλονται. Οι αλλαγές στην αγορά εργασίας ακολουθούν τις κοινωνικές και οικονομικές εξελίξεις γι' αυτό και η διερεύνηση των συνθηκών απασχόλησης, τόσο της ομάδας στόχου της έρευνας όσο και γενικότερα του πληθυσμού, είναι απαραίτητο να είναι διαρκής.

Θέματα που χρήζουν περαιτέρω διερεύνηση είναι τα εξής:

1. Διερεύνηση του είδους της εργασίας που αποκτούν οι απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης κατά φύλο και εκπαιδευτικό επίπεδο (bachelor, master, phd)
2. Διερεύνηση του χρόνου που μεσολαβεί για την εύρεση εργασίας κατά φύλο και εκπαιδευτικό επίπεδο(bachelor, master, phd)
3. Διερεύνηση των συνθηκών εργασίας και των οικονομικών απολαβών που απολαμβάνουν οι απόφοιτοι ανώτατης εκπαίδευσης κατά φύλο και εκπαιδευτικό επίπεδο
4. Διερεύνηση των αιτιών που οδηγούν τα άτομα με υψηλή εξειδίκευση να αναζητούν εργασίες μη σχετικές με το εκπαιδευτικό τους υπόβαθρο
- 5.Αναζήτηση συσχέτισης ανάμεσα στο έτος αποφοίτησης και στο χρόνο που μεσολαβεί έως την εύρεση εργασίας

6. Διερεύνηση των συνθηκών απασχόλησης των πτυχιούχων όλων των ηλικιακών ομάδων και σύγκριση με τις συνθήκες απασχόλησης των νέων απόφοιτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης
7. Διερεύνηση του επιστημονικού πεδίου (ανθρωπιστικές, θετικές επιστήμες κλπ) των νέων απόφοιτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και συσχέτιση με το είδος της εργασίας που αποκτούν
8. Συσχέτιση του επιστημονικού πεδίου με το ύψος των οικονομικών απολαβών και το brain-drain
9. Διερεύνηση της εσωτερικής μετανάστευσης των πτυχιούχων (εσωτερικό brain-drain)
10. Διερεύνηση των αιτιών που οδηγούν τα άτομα στη μετακίνηση σε άλλη ευρωπαϊκή χώρα παράλληλα με τη διερεύνηση των αιτιών που ωθούν τα άτομα για παραμονή και εργασία στην Ελλάδα
11. Διερεύνηση της απορρόφησης των πτυχιούχων ανώτατης εκπαίδευσης από την αγορά εργασίας σε αντιδιαστολή με την απορρόφηση ατόμων χαμηλότερου εκπαιδευτικού επιπέδου
12. Διερεύνηση των πτυχιούχων ανώτατης εκπαίδευσης που παραμένουν άνεργοι και δεν έχουν εισαχθεί στην αγορά εργασίας (NEETS)
13. Σύγκριση των αποτελεσμάτων των ερευνών με έρευνες προηγούμενων ετών, ώστε να παρουσιάζεται διαρκώς η πορεία και η διάρθρωση της απασχόλησης

Η έρευνα για την απορρόφηση και αξιοποίηση του εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού από την ελληνική αγορά εργασίας είναι απαραίτητο να είναι διαρκής και πολύ-επίπεδη, ώστε να διαπιστώνονται οι συνεχείς αλλαγές που παρουσιάζονται στη διάρθρωση της αγοράς εργασίας και της απασχόλησης. Μέσω της περαιτέρω αξιοποίησης της ερευνητικών δεδομένων, τόσο η Ευρωπαϊκή πολιτική απασχόλησης, όσο και οι εθνικές πολιτικές θα λαμβάνονται σε διαφορετικό πλαίσιο, καθώς θα υπάρχει διαρκής ενημέρωση για τις μεταβολές που πραγματοποιούνται στο πεδίο

της απασχόλησης όπως, επίσης, και για τα νέα δεδομένα που παρουσιάζονται, ανάλογα με τις επικρατούσες οικονομικές και κοινωνικές συγκυρίες. Ως εκ τούτου, θα επιλέγεται εγκαίρως η δημιουργία και η εφαρμογή της καταλληλότερης πολιτικής με αποτέλεσμα να υπάρχει η δυνατότητα αποφυγής φαινομένων ραγδαίας μείωσης της απασχόλησης και αύξησης της ανεργίας, όπως χαρακτηριστικά συμβαίνει τα τελευταία χρόνια στην Ε.Ε και ειδικότερα στην ελληνική αγορά εργασίας, μετά την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης.

Επίλογος

Η παρούσα διπλωματική εργασία ξεκίνησε με πλήθος προσδοκιών για την συγγραφή της. Κατά τη διάρκεια πραγματοποίησης της υπήρξαν αρκετές δυσκολίες και διακυμάνσεις, καθώς το θέμα και το περιεχόμενο της είναι άμεσα συνυφασμένο τόσο με την ελληνική όσο και με την ευρωπαϊκή καθημερινότητα και πολιτική. Ως εκ τούτου, επιδιώχθηκε η πολύπλευρη ανάλυση και παρουσίαση των ζητημάτων που αφορούν το περιεχόμενο της εργασίας. Για τον σκοπό αυτό περιλαμβάνεται τόσο βιβλιογραφική όσο και εμπειρική έρευνα με στόχο να προσδιοριστούν και να αποτυπωθούν σαφέστερα οι συνθήκες που επικρατούν γύρω από το ζήτημα της απασχόλησης των απόφοιτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην Ελλάδα αλλά και στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες, από την ίδρυση της ευρωπαϊκής κοινότητας έως σήμερα.

Αρχικά, η βιβλιογραφική έρευνα επικεντρώνεται στην παρουσίαση και την ανάλυση της πολιτικής απασχόλησης που ακολουθεί η Ε.Ε. Η ανάλυση των επίσημων κειμένων και των συνθήκων της Ε.Ε αναδεικνύει την προσπάθεια που πραγματοποιείται μεταξύ των κρατών για τη δημιουργία κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής στους τομείς της απασχόλησης και της εκπαίδευσης, η οποία σε κάποιες περιπτώσεις ήταν ουσιαστική, ενώ αντίθετα σε άλλες δεν απέδωσε τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Στη

συνέχεια, η βιβλιογραφική έρευνα επικεντρώνεται αμιγώς στην εξέταση της ανεργίας και της απασχόλησης, ενώ με τη χρήση δευτερογενών δεδομένων παρουσιάζεται η διακύμανση των συγκεκριμένων δεικτών τα τελευταία χρόνια, όπου κάνει έντονη την εμφάνιση της η οικονομική κρίση στις ευρωπαϊκές χώρες.

Σε αυτό το πλαίσιο, με τη ραγδαία αύξηση της ανεργίας, τη μείωση της απασχόλησης και την εμφάνιση της οικονομικής ύφεσης και των συνθηκών φτώχειας, που επικράτησαν στα κράτη που επηρεάστηκαν περισσότερο από την κρίση, εμφανίστηκαν νέα φαινόμενα για την ευρωπαϊκή ήπειρο, τα οποία αφορούν κυρίως τη μετακίνηση και τον κοινωνικό αποκλεισμό συγκεκριμένων ομάδων του πληθυσμού. Τα φαινόμενα αυτά, που αφορούν κυρίως τις νεότερες ομάδες πληθυσμού, παρουσιάζονται με σκοπό να αποτυπωθεί η πραγματικότητα που βιώνουν οι νέοι κατά την προσπάθεια εισαγωγής τους στην αγορά εργασίας μετά το πέρασμα της οικονομικής κρίσης. Επιπλέον, σε αντιδιαστολή με τα παραπάνω φαινόμενα, παρουσιάζονται οι ενέργειες και τα προγράμματα της Ε.Ε τα οποία αποσκοπούν στην αντιμετώπιση των νέων φαινομένων, με τα οποία έρχονται αντιμέτωπες πολλές χώρες της ένωσης και στην πρόληψη παρόμοιων φαινομένων στο μέλλον.

Η εμπειρική έρευνα που περιλαμβάνεται στην εργασία συμπληρώνει την βιβλιογραφική που προηγείται. Η έρευνα επιβεβαιώνει τη θεωρία του ανθρώπινου κεφαλαίου και παρουσιάζει τις συνθήκες που επικρατούν σήμερα στην ελληνική αγορά εργασίας κατά τη μετάβαση των νέων απόφοιτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης από την εκπαιδευτική διαδικασία στην αγορά εργασίας. Τα ευρήματα και τα συμπεράσματα που εξάγονται από την έρευνα απαντούν στο σύνολο των ερευνητικών ερωτημάτων που τέθηκαν αρχικά, γεγονός που επιτρέπει στην εμπειρική έρευνα να αποτελεί συνέχεια της βιβλιογραφικής.

Εν κατακλείδι, στην παρούσα διπλωματική εργασία αποτυπώνονται οι ενέργειες της Ε.Ε για την χάραξη ενιαίας ευρωπαϊκής πολιτικής απασχόλησης και εκπαίδευσης, οι οποίες απώτερο στόχο έχουν την οικονομική ανάπτυξη των ευρωπαϊκών κρατών. Παράλληλα παρουσιάζεται το ύψος της ανεργίας και της απασχόλησης στην Ε.Ε πριν, κατά τη διάρκεια και μετά την κορύφωση της οικονομικής κρίσης, ενώ ταυτόχρονα πραγματοποιείται και σύγκριση μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών, μέσω της οποίας

εμφανίζονται τα κράτη στα οποία επηρεάστηκε περισσότερο η αγορά εργασίας από τα νέα οικονομικά δεδομένα, με αποτέλεσμα δημιουργηθούν νέα φαινόμενα τα οποία χρήζουν αντιμετώπισης τόσο συνολικά από την Ε.Ε όσο και από τις εθνικές πολιτικές των κρατών. Τα νέα φαινόμενα αλλά και οι συνθήκες που επικρατούν σήμερα στην ελληνική αγορά εργασίας εξετάζονται στο πλαίσιο της εμπειρικής έρευνας, τα αποτελέσματα της οποίας καταδεικνύουν πως είναι απαραίτητο να πραγματοποιηθούν σημαντικές μεταρρυθμίσεις στο πεδίο της ελληνικής αγοράς εργασίας, καθώς αν και η ανεργία σταδιακά υποχωρεί η κατάσταση παραμένει εύθραυστη.

Η Ε.Ε μέσω των προγραμμάτων και των δράσεων που αναλαμβάνει τα τελευταία χρόνια, ειδικότερα μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, καθιστά σαφή την πρόθεση της να αντιμετωπίσει τόσο την ανεργία των νέων όσο και την ανεργία του γενικού πληθυσμού αλλά και να είναι έτοιμη να αντιμετωπίσει νέα φαινόμενα αύξησης της ανεργίας στο μέλλον. Η πρόκληση αυτή με την οποία βρίσκεται αντιμέτωπη η Ε.Ε θα αποτελέσει κομβικό σημείο για την αναπτυξιακή της πορεία στο μέλλον, καθώς είναι απαραίτητη προϋπόθεση να εξασφαλίσει νέες και καλύτερες θέσεις εργασίας και ευκαιρίες απασχόλησης για τους νέους οι οποίες θα ανταποκρίνονται στην εξειδίκευσή τους και θα βασίζονται σε βιώσιμη οικονομική προοπτική και στην κοινωνική ευημερία. Ως εκ τούτου, η εκπαιδευτική πολιτική, η πολιτική απασχόλησης και η πολιτική μετάβασης των νέων από την εκπαιδευτική διαδικασία στην αγορά εργασίας συμβάλλουν σημαντικά στην επιτυχία ή μη του εγχειρήματος βελτίωσης των συνθηκών απασχόλησης αλλά τελικά και στον κυριότερο στόχο της Ε.Ε, την οικονομική ανάπτυξη και την ουσιαστική ευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Άρδην – Ρήξη (2017) *Το φαινόμενο NEETS στην Ελλάδα* διαθέσιμο στο <http://ardin-rixi.gr/archives/204914>, ανακτήθηκε την 17/4/2019
- Ασδεράκη, Φ. (2010) *Η διαδικασία της Βολογνα και ο στόχος της ενίσχυσης της απασχόλησης*, στο Παπαδάκης, Ν. και Σπυριδάκης, Μ. (επιμέλεια), *Αγορά εργασίας, κατάρτιση, δια βίου μάθηση και απασχόληση – Δομές, Θεσμοί και Πολιτικές* (σελ.117-161) Αθήνα, εκδόσεις Ι. Σιδέρης
- Βοσκόπουλος, Γ. (2009) *Ευρωπαϊκή Ένωση, θεσμοί, πολιτικές, προκλήσεις, προβληματισμοί*, Θεσσαλονίκη, εκδόσεις: Επίκεντρο
- Γιώτη- Παπαδάκη, Ο. (2004) *Ευρωπαϊκή πολιτική ολοκλήρωση και πολιτικές αλληλεγγύης*, Αθήνα, εκδόσεις: Κριτική
- Γράβαρης, Δ. Παπαδάκης, Ν. (2005) *Εκπαίδευση και εκπαιδευτική πολιτική μεταξύ κράτους και αγοράς*, Αθήνα, εκδόσεις: Σαββάλας
- Δονάτος, Γ. Γιαννίτσης, Α. Καζάκος, Π. Μπρεδήμας, Α. (2006) *Μεταρρύθμιση στην ανώτατη εκπαίδευση*, Αθήνα- Κομοτηνή, εκδόσεις ANΤ.Ν. Σάκκουλα
- Επίσημη Ιστοσελίδα Ευρωπαϊκού Σώματος Αλληλεγγύης(2019) *Ευρωπαϊκή διαδικτυακή πύλη νεολαίας* διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο : https://europa.eu/youth/solidarity_el ανακτήθηκε την 14/3/2019
- Επίσημη Ιστοσελίδα Cedefop (2019) *Σχετικά με το Cedefop*, διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο: <http://www.cedefop.europa.eu/el/about-cedefop> ανακτήθηκε την 30/4/2018

- Επίσημη Ιστοσελίδα Endeavor Greece (2016) Έρευνα Endeavor Greece: Το ανθρώπινο δυναμικό είναι το #1 εξαγόμενο “προϊόν” της Ελλάδας, διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο <http://endeavor.org.gr/latest-news/2137/> ανακτήθηκε την 4/4/2019
- Επίσημη Ιστοσελίδα Eurostat δευτερογενή δεδομένα διαθέσιμα στο: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/home> ανακτήθηκαν 13-20/2/2019
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2017) *Ευρώπη 2020: Στρατηγική για έξυπνη διατηρήσιμη και χωρίς κοινωνικούς αποκλεισμούς ανάπτυξη* /*COM/2010/2020 τελικό */ διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=celex:52010DC2020> ανακτήθηκε την 10/4/2018
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2016) *Εγγυήσεις για τη νεολαία και Πρωτοβουλία για την απασχόληση των νέων* COM(2016) 646 final, Στασβούργο, διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016DC0646&from=EN> ανακτήθηκε την 10/4/2018
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2016) *Δελτίο τύπου: Επένδυση στη νεολαία της Ευρώπης: Η Επιτροπή εγκαινιάζει Ευρωπαϊκό Σώμα Αλληλεγγύης*, Βρυξέλλες, επίσημος ιστότοπος Ευρωπαϊκής Ένωσης διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-4165_el.htm ανακτήθηκε την 17/3/2019
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2016) *Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ενισχυμένη συνεργασία της Ε.Ε για την επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση* διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3Aef0018> ανακτήθηκε την 12/4/2018

- Ευρωπαϊκή Επιτροπή- Ευρωπαϊκό Συμβούλιο (2015) *Κοινή έκθεση του Συμβουλίου και της Επιτροπής σχετικά με την εφαρμογή του ανανεωμένου πλαισίου ευρωπαϊκής συνεργασίας στον τομέα της νεολαίας (2010-2018)*, ΕΕ C417/17 της 15/2/2015, Επίσημη εφημερίδα Ευρωπαϊκής Ένωσης, διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο:
[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52015XG1215\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52015XG1215(01)&from=EN) ,
ανακτήθηκε την 17/4/2019
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2015) *Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Η συνθήκη της Λισαβόνας: εισαγωγή*, Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C 326 της 26/10/2012 σ. 0001 – 0390 διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2012:326:FULL&from=EN>
ανακτήθηκε την 6/4/2018
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2012) *Ενοποιημένη απόδοση της συνθήκης της Λισαβόνας Επίσημη Εφημερίδα αριθ. C 326 της 26/10/2012 σ. 0001 – 0390*, διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο :
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/el/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012E/TXT&from=EN>
ανακτήθηκε την 20/4/2018
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2010) *Ευρωπαϊκός χώρος έρευνας και πολιτικής του διαστήματος* διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM:ai0027>
ανακτήθηκε την 20/4/2018
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2010) *Ευρώπη 2020: στρατηγική για έξυπνη διατηρήσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη /* COM/2010/2020 τελικό*/* διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο:
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=celex%3A52010DC2020>
ανακτήθηκε την 3/5/2018

- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2010) *Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Η ενιαία ευρωπαϊκή πράξη (OJ L 169, 29.6.1987, p. 1–28)* Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3Axy0027> ανακτήθηκε την 29/3/2018
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2005) *Η γέννηση της ευρωπαϊκής στρατηγικής για την απασχόληση: η διαδικασία του Λουξεμβούργου 1997 (C11318)* διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=LEGISSUM%3Ac11318> ανακτήθηκε 12/4/2018
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2003) *Εκπαίδευση και Κατάρτιση 2010: Επείγουσα ανάγκη μεταρρυθμίσεων για να επιτύχει η στρατηγική της Λισαβόνας SEC(2003) 1250}* διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A52003DC0685> ανακτήθηκε την 18/4/2018
- Ευρωπαϊκό Ίδρυμα για τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και εργασίας (2018) *Νέοι εκτός απασχόλησης εκπαίδευσης και κατάρτισης* διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο: <https://www.eurofound.europa.eu/el/topic/neets> ανακτήθηκε 4/4/2019
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2018) *Η Αρχή της Επικουρικότητας, Νομική βάση Άρθρο 5, παράγραφος 3 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση (ΣΕΕ) και πρωτόκολλο (αριθ. 2) σχετικά με την εφαρμογή των αρχών της επικουρικότητας και της αναλογικότητας*, διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο: http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_1.2.2.pdf ανακτήθηκε την 3/4/2018
- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2018) *Θεματολογικά δελτία για την ευρωπαϊκή ένωση : Νεολαία (COM(2018)0367)* διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο: http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/el/FTU_3.6.5.pdf, ανακτήθηκε 20/3/2019

- Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2011) *Κοινοβουλευτικές Ερωτήσεις, Απάντηση Ευρωπαϊκής Επιτροπής EE C 191 E της 01/07/2011* διαθέσιμο ηλεκτρονικά: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getAllAnswers.do?reference=E-2010-5225&language=EL> ανακτήθηκε 20/5/2018
- Ευρωπαϊκές Κοινότητες-Ευρωπαϊκή Ένωση (1997) *Συνθήκη του Άμστερνταμ, Λουξεμβούργο, εκδόσεις: Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων* διαθέσιμο και ηλεκτρονικά στο: https://europa.eu/european-union/sites/europa.eu/files/docs/body/treaty_of_amsterdam_el.pdf ανακτήθηκε την 8/4/2018
- Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο-Πρωτοβουλία Απασχόλησης Νέων (2014) *Ορισμοί κοινών δεικτών του (ΕΚΤ) και της (ΠΑΝ) – Κοινοί δείκτες εκροών για συμμετέχοντες Παράρτημα 4 (CO01-CO19)* διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο: <http://www.ops.gr/Ergorama/fileUploads/eqgrafa/OrismoiDeiktwnEKTPAN.pdf>
- Ευστρατόγλου, Α. (2006) *Τοπικές Αγορές Εργασίας στην Ελλάδα: Θεωρητικά ζητήματα και εμπειρικές διερευνήσεις*, Αθήνα, εκδόσεις: Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο: https://www.inegsee.gr/wp-content/uploads/2014/02/files/MELETH_25.pdf ανακτήθηκε την 5/5/2019
- European Commission (2019) *Employment , Social Affairs and Inclusion, European Alliance for Apprenticeships* διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο: <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1147&langId=en> ανακτήθηκε την 17/4/2019
- European Commission (2013) *Youth Employment initiative (YEI) Employment, Social Affairs and Inclusion* διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο : <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1176> ανακτήθηκε την 17/4/2019

- Ζαφειρόπουλος, Κ. (2015) *Πως γίνεται μια επιστημονική εργασία, επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών*, 2^η έκδοση, Αθήνα, εκδόσεις: Κριτική
- Ζαφειρόπουλος, Κ. (2005) *Πως γίνεται μια επιστημονική εργασία, επιστημονική έρευνα και συγγραφή εργασιών*, 1^η έκδοση, Αθήνα, εκδόσεις: Κριτική
- Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, ΙΟΒΕ. (2018) *Εκπαίδευση και Αγορά Εργασίας στην Ελλάδα : Επιπτώσεις της κρίσης και προκλήσεις*, Αθήνα, εκδόσεις: Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο:
https://www.esos.gr/sites/default/files/articles-legacy/res_05_f_09072018_rep.pdf
ανακτήθηκε την 8/5/2019
- Ιστοσελίδα Euronews (2019) *Μειώθηκε η ανεργία στην Ελλάδα αλλά αυξήθηκε στην Κύπρο* διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο:
<https://gr.euronews.com/2019/01/09/meiothike-anergia-stin-ellada-auksithke-%20stin-kypro-eurostat>
ανακτήθηκε την 8/4/2019
- Ιστοσελίδα Euro2day (2015) *Marketwatch: To brain drain η μεγαλύτερη πληγή της Ελλάδας*, διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο:
<https://www.euro2day.gr/news/economy/article/1331218/marketwatch-to-brain-drain-h-megalyterh-plhgh-ths.html>
ανακτήθηκε την 15/4/2019
- Καθημερινή (2018) ΙΟΒΕ: *Η κρίση υπερδιπλασίασε την ανεργία στους πτυχιούχους* διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο:
<http://www.kathimerini.gr/974001/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/iove-h-krish-yperdiplasiase-thn-anergia-stoys-ptyxioychoys>
ανακτήθηκε την 13/4/2019
- Καθημερινή (2017) ΙΟΒΕ: *Στην ανεργία το 36% των πτυχιούχων* διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο:
<http://www.kathimerini.gr/917046/article/oikonomia/ellhnikh-oikonomia/iove-sthn-anergia-to-36-twn-ptyxioygh>
ανακτήθηκε την 13/4/2019

- Κανελλόπουλος, Κ.Ν. Μαυρομαράς, Κ.Γ. Μητράκος, Θ.Μ. (2004) *Εκπαίδευση και Αγορά Εργασίας 50 Μελέτες*, Αθήνα, εκδόσεις: Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών
- Καραμεσίνη, Μ. (2011) *Η πολιτική απασχόλησης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στο Σακελλαρόπουλος. Θ (επιμέλεια) Η κοινωνική πολιτική της Ε.Ε (σελ.203-219)* Αθήνα, εκδόσεις: Διόνικος
- Καραμεσίνη, Μ. (2005) *Πολιτική Απασχόλησης: Πεδίο σύζευξης της οικονομικής και της κοινωνικής πολιτικής*, Αθήνα, εκδόσεις: Gutenberg
- Κέντρο Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής Γ.Σ.Ε.Ε (2013) *‘NEETs: μια νέα ευπαθής κοινωνική ομάδα- μια “ χαμένη γενιά”’. Έρευνα «βαρόμετρο Απόπτων: Οι “ NEETs” στην Ελλάδα»-* ΚΑΝΕΠ ΓΣΕΕ, διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο: <https://www.kanep-gsee.gr/nea-anakoineseis/-/neets-%CE%BC%CE%B9%CE%B1-%CE%BD%CE%AD%CE%B1-%CE%B5%CF%85%CF%80%CE%B1%CE%B8%CE%AE%CF%82-%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AC-%CE%BF%CE%BC%CE%AC%CE%B4%CE%B1-%CE%BC%CE%B9/>, ανακτήθηκε την 2/4/2019
- Κέντρο Ευρωπαϊκής Πληροφόρησης (2017) *Ευρωπαϊκή πρωτοβουλία για ποιοτικές θέσεις μαθητείας*, διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο: <https://europedirect.acci.gr/%CE%B5%CF%85%CF%81%CF%89%CF%80%CE%B1%CF%8A%CE%BA%CE%AE-%CF%80%CF%81%CF%89%CF%84%CE%BF%CE%B2%CE%BF%CF%85%CE%BB%CE%AF%CE%B1-%CE%B3%CE%B9%CE%B1-%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%BF%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82/> ανακτήθηκε την 17/4/2019
- Κότσαρης, Ν. (2018) *Επιχειρηματικότητα | Το brain-drain ως η μεγαλύτερη απειλή για την εγχώρια επιχειρηματικότητα*, διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο: <https://www.maxmag.gr/epichirimatikotita/brain-drain-os-megalyteri-apeilli-gia-tin-egchoria-epicheirimatikotita/> ανακτήθηκε την 5/4/2019

- Κυριαζής, Α. (2010) *Ανώτατη Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση : Προκλήσεις και προοπτικές*, στο Παπαδάκης, Ν. και Σπυριδάκης, Μ. (επιμέλεια) *Αγορά Εργασίας, Κατάρτιση, Διά βίου μάθηση και Απασχόληση- Δομές Θεσμοί και Πολιτικές* (σελ.187-199) Αθήνα, εκδόσεις: Ι.Σιδέρης
- Λακάσας, Α. (2018) *Πτυχία για... ανέργους* εκδόσεις: Καθημερινή διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο:
<http://www.kathimerini.gr/974027/article/epikairothta/ellada/ptyxia-gia-anergoys>
ανακτήθηκε την 5/4/2019
- Λαμπριανίδης, Λ. (2011) *Επενδύοντας στη φυγή: η διαρροή επιστημόνων από την Ελλάδα την εποχή της παγκοσμιοποίησης*, Αθήνα, εκδόσεις: Κριτική
- Μάρδας, Δ. (2013) *Από την ΕΟΚ στην Ε.Ε ΈΓ έκδοση*, Θεσσαλονίκη, εκδόσεις: Ζυγός
- Μούσης, Ν. (2015) *Ευρωπαϊκή Ένωση: δίκαιο, οικονομία, πολιτική* (15^η ενημερωμένη έκδοση) , Αθήνα, εκδόσεις: Παπαζήσης
- Μούσης, Ν. (2010) *Εγχειρίδιο Ευρωπαϊκής πολιτικής* (5^η ενημερωμένη έκδοση) Αθήνα, εκδόσεις: Παπαζήσης
- Μπουτσιούκη, Σ. ΑΠ. (2017) *Ευρωπαϊκή Πολιτική στην εκπαίδευση : Από τη Στρατηγική της Λισαβόνας στη Στρατηγική «Ευρώπη 2020»*, Θεσσαλονίκη, εκδόσεις: Κ. & Μ. ΑΝΤ. Σταμούλη
- Παπαδάκης, Ν. Κυρίδης, Α. Φωτόπουλος, Ν. (2016) *Νέα γενιά και NEETS στην Ελλάδα της κρίσης, οι επείγουσες διαστάσεις του προβλήματος*, Αθήνα, εκδόσεις: Ι. Σιδέρης διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο:
http://neets2.soc.uoc.gr/wp-content/uploads/2017/12/Deliverable_6.4.-PAPADAKHS_KYRIDIS_FOTOPOULOS-NEETS-2_Book-1.pdf
ανακτήθηκε την 17/4/201
- Παπαδάκης, Ν. Σπυριδάκης, Μ. (2010) *Αγορά εργασίας, κατάρτιση δια βίου μάθηση και απασχόληση: Δομές, θεσμοί και πολιτικές*, Αθήνα, εκδόσεις: Ι. Σιδέρης

- Πρώτο Θέμα, (2009) *Eurostat: Στο 18.6% η ανεργία στην Ελλάδα τον Σεπτέμβριο- Παραμένει πρωταθλήτρια στην Ε.Ε* διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο: <https://www.protothema.gr/greece/article/853627/eurostat-sto-186-i-anageria-stin-ellada-ton-septemvrio-paramenei-protathlitria-stin-ee/> ανακτήθηκε την 20/3/2019
- Σακελλαρόπουλος, Θ. (2011) (επιμέλεια) *Η κοινωνική πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Αθήνα, εκδόσεις: Διόνικος
- Σιάκαρης, Κ. (2006) *Από της ΕΟΚ στην Ε.Ε: Η αδύνατη εκπαιδευτική πολιτική*, Αθήνα, εκδόσεις: Gutenberg
- Σπητιάνου, Α. (2005) *Θεσμοί και πολιτικές της Ε.Ε για τη δια βίου μάθηση: μια κριτικο-ερμηνευτική προσέγγιση*, Θεσσαλονίκη, εκδόσεις: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας
- Στάμελος, Γ. (2011) *Η Ευρωπαϊκή στρατηγική για την εκπαίδευση*, στο Σακελλαρόπουλος, Θ. (επιμέλεια), *Η κοινωνική πολιτική της Ε.Ε*, Αθήνα, εκδόσεις: Διόνικος
- Στάμελος, Γ. Βασιλόπουλος, Α. (2004) *Ευρωπαϊκή εκπαιδευτική πολιτική*, Αθήνα, εκδόσεις: Μεταίχμιο
- Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2015) *Σύσταση του Συμβουλίου της 14^{ης} Ιουλίου 2015 σχετικά με τις κατευθυντήριες γραμμές των οικονομικών πολιτικών των κρατών-μελών και της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, 2015/1184 του Συμβουλίου L 192/27, Επίσημη εφημερίδα Ευρωπαϊκής Ένωσης διαθέσιμο στο : <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:32015H1184&from=EN> ανακτήθηκε την 17/4/2019
- Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2013) *Θέσπιση εγγυήσεων για τη νεολαία* OJ C 120, 26.4.2013, p. 1–6 , Λουξεμβούργο διαθέσιμο στο: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX:32013H0426\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/ALL/?uri=CELEX:32013H0426(01)) ανακτήθηκε την 20/4/2018

- Συμβούλιο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1992) *Συνθήκη για την ευρωπαϊκή ένωση*, Λουξεμβούργο διαθέσιμο και ηλεκτρονικά στο :
https://europa.eu/european-union/sites/europa.eu/files/docs/body/treaty_on_european_union_el.pdf
ανακτήθηκε την 27 /3/2018
- Συμβούλιο Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (1987) *Συνθήκες Περί Ιδρύσεως των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, Ψηφίσματα-Δηλώσεις (Τόμος Ι): FX-80-86-001-GR-C* , Λουξεμβούργο, εκδόσεις: Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο:
https://europa.eu/european-union/sites/europa.eu/files/docs/body/treaties_establishing_the_european_communities_single_european_act_el.pdf
ανακτήθηκε την 27/3/2018
- Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (1975) *Κανονισμός (ΕΟΚ) του Συμβουλίου της 10ης Φεβρουαρίου 1975 περί δημιουργίας Ευρωπαϊκού Κέντρου για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Καταρτίσεως (Cedefop)*, (337/75) Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, L 39 της 13.2.1975, όπως τροποποιήθηκε τελευταία από τον κανονισμό (ΕΚ) αριθ. 2051/2004 του Συμβουλίου. διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο:
<https://www.google.com/search?q=%3A+http%3A%2F%2Feur-lex.europa.eu%2Flegal-content%2FEL%2FTXT%2FPDF%2F%3Furi%3DCELEX%3A01975R0337-20041221%26qid%3D1430894412704%26from%3DEL&oq=%3A+http%3A%2F%2Feur-lex.europa.eu%2Flegal-content%2FEL%2FTXT%2FPDF%2F%3Furi%3DCELEX%3A01975R0337-20041221%26qid%3D1430894412704%26from%3DEL&aqs=chrome..69i57.922j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8>
ανακτήθηκε την 17/3/2018

- Συνήγορος του Πολίτη (2009) *Πολιτικές για την ενίσχυση της απασχόλησης και ασφαλιστική κάλυψη της ανεργίας*, Πρακτικά ημερίδας 22 Νοεμβρίου 2007, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, εκδόσεις: Σάκκουλα
- Schultz, T.W.(1961) *Investment in human capital, American Economy Review*, Vol.51, No1 (Mar.,1961), 1-17 publisher: American Economic Association, διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο: <http://la.utexas.edu/users/hcleaver/330T/350kPEESchultzInvestmentHumanCapital.pdf>
ανακτήθηκε την 30/4/2019
- Smith, A. (1776) *The wealth on Nations, Book II, Harmondsworth- England*, publisher: Penguin Books διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο: <http://www.ultimorecurso.org.ar/drupi/files/Adam%20Smith%20%27The%20Wealth%20of%20Nations%27.pdf>
ανακτήθηκε την 2/5/2019
- Φέτση, Α. (1990) *Θεωρίες της Διανομής του Προσωπικού Εισοδήματος από Εργασία. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, διαθέσιμο ηλεκτρονικά στο: <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/ekke/article/viewFile/7495/7222.pdf>
ανακτήθηκε την 3/5/2019
- Φώκιαλη, Π. (2011) *Διαστάσεις Κοινωνικό-Οικονομικής Ανάπτυξης στην Εκπαίδευση. Θεωρητικές Αναζητήσεις*, Αθήνα, εκδόσεις: Πεδίο

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

Έρευνα για την απορρόφηση και την αξιοποίηση του εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού από την αγορά εργασίας στην Ελλάδα

Έρευνα για την απορρόφηση και την αξιοποίηση του εξειδικευμένου εργατικού δυναμικού από την αγορά εργασίας στην Ελλάδα

Η έρευνα πραγματοποιείται στο πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας με θέμα: Ευρωπαϊκή πολιτική απασχόλησης νέων αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και μετάβαση στην αγορά εργασίας: Σύγκριση ελληνικής και ευρωπαϊκής πραγματικότητας. Το παρόν ερωτηματολόγιο απευθύνεται σε εργαζόμενους που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα μεταξύ 22-30 ετών και είναι απόφοιτοι ανώτατης εκπαίδευσης. Σκοπό έχει να διερευνήσει την απορρόφηση και την αξιοποίηση των ατόμων με υψηλή εξειδίκευση από την αγορά εργασίας στην Ελλάδα. Μέσω του ερωτηματολογίου επιδιώκεται η εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τις συνθήκες που επικρατούν στην αγορά εργασίας και κατά πόσο αυτές έχουν βελτιωθεί σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια, όπου υπήρχε η επιρροή της οικονομικής κρίσης.

Διαβεβαιώνεται πως θα τηρηθεί ανωνυμία και εχεμύθεια καθώς τα στοιχεία και οι απαντήσεις που θα συλλεχθούν δε θα χρησιμοποιηθούν πέραν της συγκεκριμένης έρευνας. Δεν καταγράφονται προσωπικά στοιχεία και στοιχεία ταυτοποίησης, ενώ στην περίπτωση που χρειαστεί για τις ανάγκες της έρευνας να καταγραφούν προσωπικά στοιχεία δεν θα χρησιμοποιηθούν και δε θα κοινοποιηθούν περαιτέρω.

Με το ερωτηματολόγιο επιδιώκεται η ολοκληρωμένη συλλογή στοιχείων μέσω των οποίων θα επιτραπεί η εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων, ώστε να παρουσιαστεί μια ολοκληρωμένη και τεκμηριωμένη διπλωματική εργασία. Σας παρακαλώ να αφιερώσετε λίγο χρόνο για τη συμπλήρωση του. Με

εκτίμηση,
Δημήτρης Υφαντής

Μέρος Α΄: Εκπαίδευση

1. Ποιο είναι το εκπαιδευτικό σας επίπεδο *

- ΠΡΟΠΤΥΧΙΑΚΟ
- ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ
- ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΟ

2. Συνεχίζετε τις σπουδές σας *

- ΝΑΙ
- ΟΧΙ

2.1 Αν όχι, σκέφτεστε να συνεχίσετε τις σπουδές σας

- ΝΑΙ
- ΟΧΙ

Παρακαλώ δηλώστε το βαθμό συμφωνίας σας με τις παρακάτω φράσεις

3. Η συνέχεια των σπουδών μου θα αυξήσει τις πιθανότητες για εύρεση καλύτερης εργασίας *

- ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ
- ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΟΥΤΕ ΣΥΜΦΩΝΩ ΟΥΤΕ ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ

4. Η διεύρυνση των εκπαιδευτικών μου προσόντων θα συνεισφέρει στην ανέλιξη στην εργασία μου *

- ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ
- ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΟΥΤΕ ΣΥΜΦΩΝΩ ΟΥΤΕ ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ

5. Η υψηλότερη εξειδίκευση προσφέρει υψηλότερες οικονομικές απολαβές *

- ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ
- ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΟΥΤΕ ΣΥΜΦΩΝΩ ΟΥΤΕ ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ

6. Η υψηλότερη εξειδίκευση οδηγεί στην εύρεση εργασίας με καλύτερες εργασιακές συνθήκες *

- ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ
- ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΟΥΤΕ ΣΥΜΦΩΝΩ ΟΥΤΕ ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ

Μέρος Β': Απασχόληση

1. Μετά την ολοκλήρωση των σπουδών σας ξεκινήσατε αμέσως την αναζήτηση εργασίας

- ΝΑΙ
- ΟΧΙ

2. Αν όχι, μετά από πόσο χρονικό διάστημα ξεκινήσατε την αναζήτηση εργασίας

- 1-6 ΜΗΝΕΣ
- 6-12 ΜΗΝΕΣ
- 1 ΕΤΟΣ
- 2 ΕΤΗ
- ΠΑΝΩ ΑΠΟ 2 ΕΤΗ

3. Πόσο χρονικό διάστημα μεσολάβησε μέχρι την εύρεση της πρώτης σας εργασίας

- 1-2 ΜΗΝΕΣ
- 2-6 ΜΗΝΕΣ
- 6-12 ΜΗΝΕΣ
- ΠΑΝΩ ΑΠΟ ΕΝΑ ΧΡΟΝΟ

Δηλώστε το βαθμό συμφωνίας σας με τις παρακάτω προτάσεις

4. Αναζητούσα εργασία σχετική μόνο με τα εκπαιδευτικά μου προσόντα

- ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ
- ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΟΥΤΕ ΣΥΜΦΩΝΩ ΟΥΤΕ ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ

4.1 Αναζητούσα εργασίες που απαιτούσαν και λιγότερη εξειδίκευση

- ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ
- ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΟΥΤΕ ΣΥΜΦΩΝΩ ΟΥΤΕ ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ

4.2 Αναζητούσα οποιαδήποτε εργασία

- ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ
- ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΟΥΤΕ ΣΥΜΦΩΝΩ ΟΥΤΕ ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ

5. Η πρώτη μου εργασία ήταν σχετική με τις σπουδές μου

- ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ
- ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΟΥΤΕ ΣΥΜΦΩΝΩ ΟΥΤΕ ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ

5.1 Η τωρινή εργασία μου είναι σχετική με τις σπουδές μου

- ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ
- ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΟΥΤΕ ΣΥΜΦΩΝΩ ΟΥΤΕ ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ

6. Επιδιώκω την εύρεση εργασίας που να αντιστοιχεί περισσότερο στα εκπαιδευτικά μου προσόντα

- ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ
- ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΟΥΤΕ ΣΥΜΦΩΝΩ ΟΥΤΕ ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ

7. Οι οικονομικές απολαβές από την εργασία μου είναι ικανοποιητικές

- ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ
- ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΟΥΤΕ ΣΥΜΦΩΝΩ ΟΥΤΕ ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ

7.1 Οι συνθήκες της εργασίας μου είναι ικανοποιητικές

- ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ
- ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΟΥΤΕ ΣΥΜΦΩΝΩ ΟΥΤΕ ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ

Μέρος Γ': Εργασία

Δηλώστε το βαθμό συμφωνίας σας με τις παρακάτω προτάσεις

1. Θα με ενδιέφερε η εργασία σε άλλο ευρωπαϊκό κράτος

- ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ
- ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΟΥΤΕ ΣΥΜΦΩΝΩ ΟΥΤΕ ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ

1.1 Με ενδιαφέρει να εργαστώ μόνο στην Ελλάδα

- ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ
- ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΟΥΤΕ ΣΥΜΦΩΝΩ ΟΥΤΕ ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ

2. Στα υπόλοιπα ευρωπαϊκά κράτη είναι πιο πιθανή η εύρεση εργασίας σχετικής με τα προσόντα μου

- ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ
- ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΟΥΤΕ ΣΥΜΦΩΝΩ ΟΥΤΕ ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ

3. Θα επέλεγα να εργαστώ στην Ελλάδα ακόμη και αν αντίστοιχη εργασία σε άλλο ευρωπαϊκό κράτος μου προσφέρει υψηλότερες αποδοχές

- ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ
- ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΟΥΤΕ ΣΥΜΦΩΝΩ ΟΥΤΕ ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ

4. Θα επέλεγα να εργαστώ σε άλλο ευρωπαϊκό κράτος αν μία θέση εργασίας μου πρόσφερε υψηλότερες αποδοχές σε σχέση με μια αντίστοιχη θέση εργασίας στην Ελλάδα

- ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ
- ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΟΥΤΕ ΣΥΜΦΩΝΩ ΟΥΤΕ ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ

5. Η αγορά εργασίας παρουσιάζει βελτίωση στην Ελλάδα

- ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ
- ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΟΥΤΕ ΣΥΜΦΩΝΩ ΟΥΤΕ ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ

5.1 Η αξιοποίηση του εργατικού δυναμικού παραμένει χαμηλή από την ελληνική αγορά εργασίας

- ΔΙΑΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ
- ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΟΥΤΕ ΣΥΜΦΩΝΩ ΟΥΤΕ ΔΙΑΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ
- ΣΥΜΦΩΝΩ ΑΠΟΛΥΤΑ

Μέρος Δ΄: Δημογραφικά Στοιχεία

1. Δηλώστε το φύλο σας

- ΑΝΔΡΑΣ
- ΓΥΝΑΙΚΑ
- ΑΛΛΟ

2. Σε ποια ηλικιακή ομάδα ανήκετε

- 22-24 ΕΤΩΝ
- 25-27 ΕΤΩΝ
- 28-30 ΕΤΩΝ

3. Ποιος είναι ο τόπος καταγωγής σας

- ΑΘΗΝΑ
- ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
- ΛΟΙΠΕΣ ΠΟΛΕΙΣ
- ΚΩΜΟΠΟΛΗ-ΧΩΡΙΟ

4. Ποιος είναι ο τόπος διαμονής σας

- ΑΘΗΝΑ
- ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ
- ΛΟΙΠΕΣ ΠΟΛΕΙΣ
- ΚΩΜΟΠΟΛΗ-ΧΩΡΙΟ